

649/922

Sublet M 44
CUVENTU

321326

LA INAUGURAREA

ASOCIATIUNEI

ROM. TRASILV.

IN IV NOV. MDCCCLXI

APARATU IN CUNTRA UNEI CRITICE

BCU Cluj / Central University Library

DE

T. CIPARIU.

BCU Cluj-Napoca

4060 002 8673

BLASIU MDCCCLXII

Cu tipariuulu Seminariulu A. diocesanu.

BCU Cluj-Napoca

4060 027 7756

P R E F A T I U N E

Scopul si alu acestei noue editiuni, facute la dorirea mai multoru frati, nu e de catu curatu istoricu literariu, er' nu politicu. Er' unde se ar' paré cà talia in politica, avemu de a oserbá, cà cele politice, aruncate in ochi-ne, inca nu se po-teau trece cu vederea. Cu tote cà, pre candu tota lumea erá si este si acumu innotându in un-dele politice, nu asi poté fí singuru, caruia se i-se impute asemeni pecate, de suntu pecate.

Inse editiunea acesta totu se destinge in ca-tu-va de cea de in folia-le publice, si pentru pucinele scaimburi stilistice, si pentru adausa-le mai alesu in note si in fine. Mai multa scaim-bare nu se potea face, forà de a denaturá caract-erulu acestei scrieri, seau forà de a o supune la una noua compusetiune, care nu-mi erá acu-mu pre in potentia.

Totu ce am se mai adaugu este, cá se rogu pre celi ce se aru aflá vetemati pre in unele expresiuni si dein asta editiune, se tienia bene a mente, cá nu am avutu de cugetu se vetemu pre nemenea, forà numai se respundiu pre catu se ar' poté in aceeași mesura, nece mai mica nece mai mare, de catu au fostu atacure-le partei cuntrarie; de si recunoscu, cá a nevolia este a nimeri totu de un'a mesur'a adecata; inse in unele cá acestea culp'a e a'antaniului agresoriu.

C U V E N T U.

ESCELENTIA, DOMNI SI FRATI!

Candu ne uitàmú in apoi la istori'a poporului nostru, si mai alesu la a natiunei nostre dein asta patria dulce, carea e antaniulu léganu alu vitiei romane pre aceste locure nordice-orientali, mai cà nu aflàmú in seri'a atátoru mari de seculi, dela inceputulu celui alu doilea alu erei crestine, panà acumu preste mediuloculu celui alu XIX, de catu numai díle de lacreme, de doreri, si de suferintie de tota forma; er' dilele de bucuria pentru poporulu romanu, si pentru natiunea nostra transilvanica in specia, au fostu mai pucine si mai rare de catu pé'n'a de corbu albu. Cultur'a romana, ce o au adusu cu sene in Daci'a dein alte parti ale lumii mai fericite si mai desfatate, si o au straplantatu in acestu pamentu rece si inghiaciatu, cultur'a de carea marturisescu tote ruinele si tote anghiurele patriei nostre, si acele XL de cetati, ce le numera Ptolomeu in geografi'a sa cu numele, abiá cu 50 de ani dupa stramutarea nostra in acestu Babilonu, — tota, mai tota cadìù préda gentiloru barbare, cari in a-ante de a predá Greci'a si Itali'a, Aten'a si Rom'a, se paru, cà dein préd'a patriei nostre, si dein ruin'a culturei romane de pre acestu pamentu,

siau luatu gustu de a se incrunță in ruinele si ale celorlalte provincie dein imperiulu romanu. Dein acesta ruina totale a natiunei, numai D.dieu scie, cumu amu scapatu, numai că prein minune, si numai cu pielea si cu viati'a, că-ci acele incursiuni si predatiuni nu numai ne au rapitu averea si cultur'a, ce o amu ayutu, ci ne au rapitu si milia de milia de suflete de ale fratiloru seau parentiloru nostri. Si deca ar' fi fostu mortea loru numai corporale, mai pucina le ar' fi fostu si amaratiunea, inse de catu mortea naturale mai este morte si mai cumplita pentru omu: sclavi'a, despartirea de ai sei, si mai pre susu de tote sentiulu unei ruine natiionali. Că-ci nece una dorere pote se se asemene cu acea dorere, candu-si vede omulu nu numai perirea sa, ci vede de una data si perirea a unei patrie, a unei natiuni intregi, mai foră nece una sperare de redicare dein acea perire. Inse dein tote aceste ruine providenti'a ne a conserbatu inca in aceste doreri cumplite unu tesauru nepretiuitu, care nu ni-l'au potutu rapit nece sabi'a invingatoriului, nece crudimea tiranului ce domnia pre corporele nostre, nece puterea fisica, nece politic'a infernale, — unu tesauru nascutu cu noi dela titele mamei nostre, dulce că sarutarile maicutieloru, candu ne aplecau la senulu loru, tesauru mai scumpu de catu viati'a, tesauru care de l'amu fi pierdutu, de l'amu pierde, de vomu suferi vre una data, că ce-ne-va cu puterea, au cu momenele se nilu rapesca dein manulele nostre, — atunci mai bene, mai bene se ne inghitia pamentulu de vii, se ne adunamu la parentii nostri cu acea mangaiare, că nu amu tradatu cea mai scumpa ereditate, foră de care nu amu fi demni de a ne mai nu-

mí filii loru: limb'a romanescă. — Ci speràmú in providenti'a divina, speràmú in virtutea neinfranta a natiunei, pre care intru atati seculi nece in cea mai apusa sorte a ei nu a tradat'o; speràmú in marii barbati, si insufletítii fili ai natiunei, cari mai alesu in aceste tempore critice, in cari se tracteza cestiunea de a fi au a nu fi, cu tota barbatî'a demna de unu romanu vechiu, cu tota resolutiunea nefaciãrita, si cu pèn'a, si cu cuventulu, si cu fapt'a, au spriginitu si spriginescu caus'a culturei, in basereca, in scola, in politica; cari siau intorsu tota influenti'a si pusetiunea, si n'au crutiatu nece ostenele, nece spese, numai si numai, cá sesi spriginesca acesta natiune, cu alu careia nome se lauda, si a careia limba o vorbescu.

Chiaru si asta dî solene, ce ne a adunatu dein tote partile patriei, e unu testimoniú alu vietiei romanesci, si una protestatiune mai solene decatu si juramentulu, cá natiunea romana nu vrè, si nu va suferi nece una data, cá se apuna dein seri'a natiuniloru cá romana, cá nu vrè si nu va suferi nece una data acea batujocura, cá se se lapede de alu seu nume, si de a sa limba, in favorea nece celei mai culte natiuni si limbe in lume, cu atatu mai pucinu in favorea ori-carei alte, carea eri alalta eri inca erã neculta, barbara, si care panã si astadi inca nu sia scuturatu de totu rugin'a, ce o rodea panã la anema inca in a-ante de 20—30 ani, seau in a-ante cá de una suta de ani. Acesta adunare atatu de numerosa, atatu de stralucita, de atati barbati bravi si demni, cari cu atata bucuria nusi pregetara nece ostenele nece spesele, cá se alerge aici in departare, si se lie parte la acesta serbatoria natiunale, e unu documentu neinfrantu, cá

se semtu maretî a fi fili ai natiunei romane, si a se numî cu numele stramosiescu. Natiunile, cari viseza si traiescu in acelu visu desiertu, cà ore-cumu si ore-candu totu voru se aduca pre romanu, cà sesi despretiuesca limb'a sa, si se adoreze pre alt'a straina, cari nu se potu desbaerá de ilusiunile loru, cà romanulu va mai volî a se impená cu penele straine, si va mai inavutî saraci'a unoru natiuni gamfate si pretensive, — depuna - si unadata pentru totu de - un'a tote ambitiunile reu calculate, descepte - se dein visulu loru, si nu se mai nutresca cu ilusiuni seci si amagitorie. Cà-ci amen, amen dicemu loru, cà mai curundu va trece cerulu si pamentulu, de catu se se mai prefaca romanulu in cea seau cea natiune. De romanu cá natiune dîcu, nu de romanu cá individu. Cà-ci deca au fostu impregiurari, candu cate unu bietu de romanu, au de fome, au de goletate, au de ore-care ambitiune, au de vre - unu altu calculu, s'a taliatu de trupin'a natiunei sale, si s'a inochiatu cá unu olivu domestecu in olivu selbatecu, ast'a s'a potutu intemplá, pote cà se va mai intemplá, si pote cà chiaru si in dîlele nostre se vedemu cu ochii asemenea templari; sei lasamu inse in numele lui D. dieu, sesi caute fericirea si repausulu animei loru, unde le place, si unde spereza se le afle. Ci romanulu cá natiune, pre carele XVII seculi l'au strambatu la pamentu in adeveru, ci nu l'au ruptu, nece l'au smulsu dein radecina, si de aci in ante se mai treca si de XVII ori cate XVII seculi, totu romanu va remané, de s'aru duce si cu milia-le instrainanduse. Ast'a ne e credenti'a neclatita, si sperámu, cà toti, celi ce nutrescu asemenea credentia, nu se voru rusiná, eà-ci mai meduosa e tru-

pin'a natiunei, de catu se sece, deca se si usca multe si ori-catu de multe ramuri dein corpulu ei; cá unu agru fructuosu, carele e in stare nu numai a nutri grâulu dein destulu, ci si polomid'a; ci polomid a se va arde, ér' grâulu se va aduná, si éra-si se va semená, cá sementi'a se nui lipsesca in tuta eternitatea.

Ci nu voliescu a me intende mai departe, macaru cá multe s'aru mai poté díce si aduce dein viati'a natiunei, ce demustra invederatu, cá desierte suntu tote sperarile, ilusiunile, visa-le; in desiertu tote amagirile, magulirile, momelele; in desiertu tote sofismele si machinatiunile tuturoru, cari mai ducu si tragu sperare, cá dor' dor' dein romanu voru poté face altu poporu, nordicu au asiaticu. Unu radiemu natiunalitatei romane se implanta astadi, si speramu, cá asemeni radieme de asta si de alte forme se voru implantá si de ci in a-ante, si mai multe si mai poteroase.

Se orámu dar' acestei tenere plante, ce astadi se implanta in a dou'a a nostra patria, sei orámu benecuventare dela celu ce sustiene si spriginesce tote, cá cu ajutoriulu celui prea inaltu, si cu zelulu invapaiatu alu natiunei, nutrita si crescuta, se ajunga catu mai curundu la statur'a normale, in carea se inverdiesca, se infrundiesca, si fructure inmilite se aduca de bunu si dulce gustu tuturoru romaniloru, fructure de cultura si propasire in tote ramure-le scientiei, artei si civilizatiunei.

Se orámu, Domni si frati, si acestui mare barbatu alu natiunei, carele dela inceputu cu caldu-ra a cuprensu la senu-si, si forá pregetu a condu-su paná in momentul de facia, ide'a acestei asociatiuni, carea astadi dein idea trece in realita-

te. Sei oràmu dein ânema caldurosa, cu sinceritate nefaciarity si cu resunetu strabatutoriu, cá celu ce l'a inaltiatu la acesta mare trepta, sei insuffle portarea de grige parentesca pentru natiunea romana, nu numai in cele sante si d. diesci, ci si in cele ce se tienu de buna starea unti poporu demuu de una sorte mai buna, de buna starea nu numai materiale, ci si mai vertosu de acea stare eminente, ce destinge pre una natiune culta de catrà unu poporu, precumu cuventulu destinge pre omu de alte vietuitoria pre acestu pamentu. Sei oràmu cá sesi vedea efectuate intentiunile marânemose, ce le nutresce catrà natiunea romana, sesi vedea natiunea fericita, mai fericita de cumu o aflase la inceputulu pastoriei sale, sesi vedea mangaiarea cu ochii, repausulu si multiamirea sufletulu inca si in viati'a acesta. Sei oramu dîle fericite, in miediulocu natiunei ajunse la fericire, dîle multe, si impreunate cu neincetata multiumita dein partea acestei natiuni bune si teneru semtîtorie; cerendu si rogandune, cá si de aci in a-antese benevoliesca a cuprende si a adapostí, a ajutá si a spriginí acesta tenera societate, pre care o a ocrotitu dela léganu panà in momentulu de facia. Se traiti Escelentia Vostra!

A P O L O G I A .

Blasiu 2/14 Dec. 1861.

I.

Multi suntu criticii, de vomu numí asia pre ori ce-ne, care-si redica cuventulu spre judecarea altuia bene seau reu; ci pucini mi-se paru a fí, cari seau se scia legile unei critice sanetose, cumu le cere mentea si cuvenenti'a, seau se le urmeze strinsu si cumu se ar' cuveni.

Mai este inca si una specia de omeni, cari pentru cá mai desfrenatu sesi pota espectorá totu ce le dicteza pasiunea si afectulu, se tragu sub scutulu anonimitatei, cá dupa unu gardu securu, unde nu numai se nui ajunga nemenea, ci nece macaru sei pota vedé; si mai alesu candu-si ascutu pen'a asupr'a unoru persone, cari ori de in ce cauza, seau dein impregiurari, seau chiaru si dein anema barbatesca, au esítu pre campulu luptei cu visirulu deschisu. Pentru atari critici de multu se afla unu nume corespundietoriu in dictiunaria-le toturoru natiuniloru scrisa si nescrisa.

In catu acestea se potu aplecá la critic'a dein K*** sub titlu: „Asociatiune literaria romana“, carea panà in momentulu scrierei acesteia a ajunsu la patru numeri, cu promisiune de a o continuá si mai departe, lasu in judecat'a abonatiloru acelui diurnalu.

Scopulu mieu nu este aici, nece a reproduce acea critica lunga, nece a luá la crise de a-menuntulu tote espectoratiunile, injuriile, sarcasmele, si al-

te cate tote de in acea critica. Ce-ne are volia de ale cunosce de in firu in peru, pote se le vedea in numerii dîsului diurnalu. Ci scopulu mîeu este numai, a dá respunsu la cele mai esentiali, si în-
ca pre catu se ar' poté mai pre scurtu si mai la intielesu, nu atatu intru interesulu personei si cu-
ventarei mele, catu mai vertosu intru alu causei
chiaru nationali, carea nu se poté despartî nece
una data de caus'a literaturei, limbei, si istori-
ei ei.

Cele alalte seau nu merita nece-cumu lua-
rea a mente; seau cari aru mai meritá, se tienu
de alte persone prea-demne, in ale caror'a dere-
pturi nu-mi liau libertate de a me mestecare.

In articolulu I, dupa ce criticulu premita acelu
principiu de mare pretiu pentru ori ce critica,
cumu cá va se se tîenia s trînsu de actele publica-
te despre inugurarea asociatiunei, pentru cá nu
cumu-va apoi sei impute ceneva, cá nu si-a facu-
tu critic'a dupa documente autentice, — numai
de cátu cu actele in mana dá prob'a cea mai e-
clatante seau despre capacitatea critica, seau de
volienti'a de a urmá strînsu principiulu, ce l'a
premisu, candu in data face unu hircu catu se
pote de grosu, referindu pre temeliulu ace-
loru acte, cumu cá comitele C*** ar' fi con-
tribuitu la asociatiune 1000 fl. v. a. Stá a-
st'a unde-va scrisu in actele publicate? Celu pu-
cinu io nu-miaducu a-mente, nece dein acte nece
dein cele ce le am auditu in faci'a adunarei, de
catu cá intre meritele domnului comite s'a adusu
in a-antesi acea fapta generosa, cá a datu socie-
tatei de lectura dein Clusiu 1000 fl. v. a.

Adeveratu, că nece diurnalele de in Clusiu nu au prea sciutu de diu'a inaugurarei dîsei societati, macaru că s'a tienutu chiaru in Clusiu si numai in Octobre a. c., nece au fostu in stare de a face destintione intra acea societate si intra asociatiunea deschisa in 4. Nov. a. c. in Sabinu. Ce mirare dar' deca nece criticulu nostru nu le a destinsu, de si avea actele a mana.

Dupa acestea, domni'a lui descoperindu dein parte -si, ce obiecte ar' fi asteptatu, se le afle tractate in cuventarea Esc. Sale D. presiedente, si hemultiumindu-se că ce nu le a aflatu, in urma inchide cu acea elegante oserbatiune: că pote le va aflá in cuventarea mea. Adeverulu inse e, că d-lui nece aici nu aflá ce a cercatu, si pre cumu se va vedé, cu multa parere de reu. Ci intru asta un'a, diu, că nu am nece atat'a pecatuj, catu prunculu candu -lu nasce muma-sa, de in causa, — că d-lui nu mi-a facutu cunoscuta de buna ora dorirea sa, er' acumu e camu tardioru pentru asta data. Ci patientia numai, că-ce quod differtur non aufertur, si pote că cu alta ocasiune ne vomu pune tota nevolentia, cá selu multiumitmu, deca ne va fi pre in potentia.

Dupa ce dar' nece pre asta cale, nece de capulu mieu, nu eram in stare, de a sci si a impleni dorintiele Criticului mieu, nu-mi remase alta, de catu semi alegu io insumi materi'a cuventarei dupa preceperea si voli'a mea, — ci, pre catu se ar' poté, cautandu si la scopulu Asociatiunei, carele pre cumu se vede de in titlulu ei e: Literatur'a romana si cultur'a poporulu romanu. Inse literatura natiunale, si cultura natiunale, forá cultur'a limbei natiunali unde s'a mai vediutu si auditu

cându-va? S'au vediutu adevveratu natiuni, cari cu pucina grige de literatur'a natiunale, seau pre lenga ea, au mai cultivatu si alta literatura in limbe, une-ori cu totulu diferite de cea natiunale, cumu facura la inceputu tote natiunile latine, cele germane, multe slavice, si chiaru si cea ungara. Inse asta negrige nu a tienutu multu, ci desteptandu-se in ele semtiulu natiunale, cu atatu mai mare zelu si ardore se apucara de cultur'a limbei natiionali si de literatur'a ei, cu catu facusera mai mari pasi in cultur'a natiunale chiaru si cu ajutoriulu literaturei si limbei straine.

De acea si io credeam, cà la deschiderea Asociatiunei romane pentru literatur'a si cultur'a natiunale, nu se ar' poté luá alta materia mai amesurata scopului acestei asociatiuni, de catu impregiurarile in cari se afla astadi limb'a romanesca, si causele decadentiei culturei natiionali, cari nu se poteau tractá un'a forà de alt'a.

Inca si impregiurarile de facia ale romaniloru, ce nu se poteau ignorá, si alte cestiuni de mare importantia pentru romanu, se pareau a cere totu aceeaasi materia; dupa ce nece certele literatoriloru si politiciloru, despre originea si natur'a atátu a limbei câtu si a natiunei romane, inca nu au incetatu cu totulu; si dupa ce inca totu mai suntu omeni grei la capu si vertosi la cerbice, cari nece intru unu modu nu se potu impacá cu aceea idea, cà románulu ar' fi romanu, er' nu dacu, seau schiau, seau germanu, seau celu pucinu amestecatura de in tote gunoiale gentiloru, cari curundu dupa inceputulu crestinatatei se preambalara cá fierele pre campii Daciei, Mesiei, si mai departe, ardiendu, taliandu, devastandu si facun-

du cele mai crancene escese pre unde treceau *); cu tote că de alta parte totu aceiasi se recunoscii a fi nepotii Gothiloru, Huniloru, Avariloru, Bulgariloru, Schiaviniloru etc.

Si pentru ce tote acestea? Pentru că toti acesti omeni invetiati, cari studieza istoria numai cu ochii inchisi seau dupa interese politice, cu tota invetiatur'a loru, nu potu seau nu voru se precepa, cumu dupa atate predatiuni si nevolie se mai fia potutu scapá macaru pietioru de romanu pre aceste locuri? Eli se leganau in orb'a credentia, că romanulu de multu jace in senulu pamentului, pre unde au trecutu Atila si ai lui, — si éca, de una data cá una fantoma le stà in a-antea ochiloru, cá si cumu ar' fi esitu de in mormentu, una natiune, care nu numai porta nume de romanu si vorbesce limba romana, ci si, pre di ce merge, cercetarile istorice si filologice totu mai apriatu o demustreza a fi intru adevveru romana pre cumu se numesce.

De in asemeni cause pote că si criticulu nostru asteptá, cá de ori ce altu obiectu se cuventamu, numai de limb'a si natiunalitatea romana nu, si semi fiu luatú alta materia mai demna de

*) De in nenumerate locure la scrietorii vechi citámú numai pre Sex. Aur. Victor: Hic (Gratianus) cum animadvertisset, Thraciam Daciamque, tanquam genitales terras, possidentibus Gothis Taifalisque, atque omni pernicie atrocioribus Hunnis et Alanis, extremum periculum instare nomini romano, accito ab Hispaniis Theodosio — imperium committit (Epit. c. 47). Despre crudimile Gothiloru, Hunniloru, Selaviniloru, Avariloru, Rusiloru etc. vedi la Ann. Marcellinu, Procopiu, Nestore, Cedrenu etc. in Appendice nr. I.

foculu și elocuenția, cu care am cuventat. Si tieu, a cuventă de limb'a romanescă, și de istoria calamitatilor naționale, carea e legată cu istoria culturii acestei națiuni, se nu fia obiectu demnu de cuventare la ziua inaugurării unei asociațiuni anumite pentru literatur'a și cultur'a poporului romanu? Se nu fia lucru cuvenentiosu a cuventă despre acelea cu focu intru una cuventare, care nu eră necé potea se fia disertațiune academică, ci numai una resalutare amicale in numele unei națiuni, aprense de amorea limbii și naționalității sale, catră unu barbatu mare, fiu alu națiunii, bravu și nepregetatoriu in cauz'a națiunii sale, și miedilocitoriulu infiențării acestei asociațiuni? Si deca nu, care obiectu potea fi mai demnu și mai nobile, de catu limb'a și istoria culturii unei națiuni? Library Cluj

Pote că criticulu asteptă, că celu puțin de in considerațiuni politice se nu alegu una materia așa neplacută multor amici de ai romanilor, seau alegunduo se o tractezu mai multu rețe de catu caldu. — Intru adeveru, prudenția lumii, carea de multe ori nu e alta de catu calcularea intereselor private, demanda cu serioșitate, nu numai se se astempere ceneva, ci se se facă uneori chiaru și mutu. Ci nu totu omului e datu a fi prudente; er' caruia nu e datu, va fi și resolutu a suferi cu resemnațiune, ori ce imputațiuni și defaimē voru se urmeze de in neprudenția lui.

De cele alalte, ce suntu impreunate cu acesta thema, despre ratecirile enormi in care am cadiutu și io, de opiniunea publica ce eră despre erudițiunea mea, și despre fantomele in cunțria caroror m'am luptatu, numai de catu la locul seu.

II.

În art. II, numai de catu la inceputu Criticulă dă una traductiune de mai întreaga coven-tarea mea, — va se dîca afora de epilogu, — pre care apoi sub linia o imple cu oserbatiuni de tota speci'a, istorice, umoristice, proverbiale si alte asemenea. De aci trece la una deductiune istorică, basata pre documente istorice, si anume dupa istoricii latini Eutropiu si Trebeliu, bizantinulu Chalcocondyla, pre care-lu citeza si la not'a mai dein urma, cumu vomu vedé, si dupa alte fontane istorice cari le presupune cunoscute, pre cumu si suntu, ici colea si dupa coniecture. Dein cari tote conchide, cumu că românii nu suntu romani, ci numai una amestecatura dein remasîtiile daciloru romanisati, si a le altoru natiuni dela Dunare sujugate (de ce-ne?), asia pre cumu suntu si italianii, ispanii, si francii de astadi. De unde se cunosce, că partea cea mai importante a acestei critice jace chiaru în acestu articlu alu Criticului, er' celi alalti suntu numai parerga.

Chiaru dein asta importantia a obiectului credu si io, că-mi va fi licitatu, deca ce-va mai pre largu voliu se respondiū la acestu articlu; nu intru atātu pentru că se me aparū de imputatiunea, că am cadintu in erori neasteptate, că-ce ce-ne e acelu omu, ori câtu de invetiatu, carele se se creda infallibile? Ci pentru că insumi am datu ocazione acestei critice, cutezandu a prochiama ore-cumu in facia lumei romanetatea limbii si natiunalitateri romanesci la inaugurarea Asociatiunei, si asia sumi detoriu a o si aparare. Er', deca cumu-va si dupa acestu respunsu totu se va a-

deveri, că am ratecitu in parerea mea, carea o credu a fi si a tota natiunea romana, atunci nu am de catu se me rogu a fi escusatu dein consideratiunea nepotentiei omenesci, careia si io si alti fili ai lui Adam suntemu supusi, de nu toti dar' cea mai mare parte,— se intielege, afora de Criticulu nostru.

In câtu dar' pentru traductiunea cuventarei, — aici nu voliu semi dau nece una parere, că-ce nu me semtiu destulu de competente in obiectulu traductiunilor straine; se punemu inse, că sum multiumitu, pentru că se trecemu mai curundu.

Er' in catu pentru notele, si deductiunea istorica, inca nu voliu se preocupu judecat'a publicului, numai rogu pre fia-carele, că mai in a-ante se fia cu ce-va luare a mente si la responsulu celu voliu dá io mai in diosu; si apoi in numele Domnului judece ce-ne cumu-i va placé.

Notele Criticului suntu 12 la numeru, mai lungi si mai scurte, unele numai de câte 1—3 linie, ci indesate. In care ur'a in adeveru pismu-escu Criticului, semtiendu-mi nepotentia de a indesá ideele, asia cumu face d-lui. Inse ast'a e una calitate personale, care nu e data totu omului, cu atatu mai pucinu romanului, carele, precumu aliurea oserbeza Criticulu, e gura mare. Dixit cocabus ollae. Ci ad rem.

In not'a a n t a n i a numai de catu Criticulu arata oresi care neplacere, că ce am cutezatu a numí Daci'a pamentu rece si inghiaciatu, oserbandu, că dein contra vechiloru romani forte le a placutu Daci'a pentru aurulu si sarea ei; er' spre intarirea acestei pareri provoca la inscriptiunile,

cari o numescu **Dacia felix** ¹⁾, si la Horatiu nu sciu pentru ce invingeri, că ce aici d-lui si-a indesatu ideele in doua-trei cuvente in asia mesura, câtu nu potui precepe deplenu, ore alude la: **Poene occupatam seditionibus Delevit urbem dacus et aethiops** (l. III. od. VI. vv. 13. 14), au la: **Occidit Daci Cotysonis agmen** (totu acolo od. VIII. v. 18), au pote la alte locuri. — Esenti'a lucrului este, că io nu am graitu nece de aurulu si sarea Daciei, nece de fericitatea ei, nece de victoriele ce le au reportatu seau dacii asupr'a romaniloru, seau romanii in cuntr'a celor'a. Io am graitu numai de clim'a ei cea frigurosa, care toti o semtînu aici, nu numai iern'a, ci une oria chiaru si in fundulu verei, de care adeveru ne potu fi marturia chiaru si diurnalele unguresci. Celu pucinu pre la noi omenii nu ambla iern'a cu vestimente de vera, de catu numai unii intrecuti, si cari nu au alte imbracamente, er' ver'a amu vediutu cu totii destuli in bunde si cojoc. Adeveratu, că Daci'a pote e mai caldurosa cu ce-va de catu Siberi'a, care inca e renumita de metali-fodine mai că Transilvani'a, si asia forte ferice si placuta de asi petrece ce-ne-va uritulu intru ins'a, deca fericirea stà in auru si alte metale; inse ast'a e dupa gustulu omului, — dupa alu meu nu, fire-asi n'asi fi pentru aceea romanu. Io dein parte-mi metienu strinsu de mosiulu Ovidiu, care pre cumu se scie, e mai competente jude in asta materia de catu mosiulu Horatiu, care n'a fostu amblatu mai de parte de catu panà la Philippi, inca si acolo camu uritu: „*abiecta non bene parmula.*“ Deci

---

²⁾ De aceste inscriptiuni, vedi in Apend. nr. II.

io si acumu prochiamezu pre autoritatea poetului Tomitanu: că Daci'a e pamentu rece si inghiciatu, exceptis excipiendis, celu pucinu mai de catu acea tiera, de care suspinandu bietulu poetu dîcea: heu mihi quo domino non licet ire tuo!

Solus ad egressum missus septemplicis Istri

Parrhasiae gelido virginis axe premor.

Ulterius nihil est, nisi non habitabile frigus.

Heu quam vicina est ultima terra mihi! etc.

(Trist. II. v. 189 seq. III. el. IV. v. 51 seq.) Ci se trecemu la alte mai serioasa.

In not'a a doua, carea e de mai mare importantia, la dîs'a mea: cumu că numai D. dieu scie, cumu amu scapatu dein asta ruina totale a natiunei, ne promite d-lui, că mai in diosu va se esplice acesta minune; — vomu vedé; ér' aici ne pune numai acea problema se o deslegâmu: „Deca sunt emu immediatii descendenti ai romaniloru si nu amestecatura, cumu e, de n'amu sujugatu si noi prein scientie si cultura pre barbarii, ce ne sujugara cu putere fisica, cumu sujugà Greci'a pre Romani, si natiunile cu cultur'a romana pre poporele barbare dein occidente, mai alesu deca români si dupa esîrea romaniloru dein Daci'a erau asia de numerosi, cumu dîcemu noi?“ Problema e pre cumu se pare forte grea, numai câtu form'a-i e camu captiosa; că ce deca ne pune in conditiunea dein a-ante, că immediatii descendenti ai romaniloru, cumu pot se ne puna in a doua in antitese cu romanii vechi? — Ci se lasâmu sofism'a la una parte, si se oserbâmu numai atat'a: că Romanii vechi nece nu au fostu asia de barbari, candu au supusu Greci'a, nece nu o au tra-

ctatu asia, cumu tractara cesti dein urma provin-
tiele danubiane. Esemple de crudime au datu a-
deveratu si Romanii in Greci'a, precumu se tem-
plà cu Corinthulu prein Mumiu ¹⁾ si altele; ci a-
ste au fostu numai fapte singuratece, ér' nu ge-
nerali cá templarile de lunga Dunare. De in asta
causa cultur'a grecesca nu a scapatatu, ci inca
totu mai tare se a inaltiatu, panà candu catastro-
fele dein Greci'a au fostu numai partiali. Ate-
n'a arsa si predata de Persi sub Themistocle, se
inaltia sub Pericle la mai inalta cultura de catu
panà aci. Derimarea Thebei prein Alesandru celu
mare nu aduse nece una stricatiune in cultur'a
grecesca, si alte templari fatali totu asemenea; er'
in catu pentru Greci'a sujugata Romaniloru, se
scie, cà ea nece una data nu a fostu mai culta si mai
invetiata de catu in acea epoca, in carea grecilo-
ru numai acea libertate ²⁾ le lipsea, cà nu se mai
poteau certasi predá unii pre altii cá mai in a-ante.

Inse dupa ce cadiu acea mana tare, si acea
politica profunda a geniului romanu sub nou'a

---

¹⁾ L. Mummio, numitu Achaicu, Cos. la a. U. C. 608
(in a-ante de Chr. 146), terminà belulu inceputu de
L. Metellu in Greci'a, cuprense si sterse Corinthulu,
er' Greci'a se fece provincia romana sub numele de
de Achaia, in preuna cu Macedoni'a sujugata de L.
Aemiliu Paullu la a. U. C. 586 (a. Chr. 168); de care
serie Pliniu: Haec eadem est Macedonia, cujus uno
die Paullus Aemilius imperator noster LXXII urbes
direptas vendidit (hist. nat. l. IV c. 17). Inse de con-
tinenti'a acestoru omeni pentru sene, vedi in Apend.
nr. III.

²⁾ Universae Achaiae libertatem Domitius Nero de-
dit. Pliniu hist. nat. l. IV. c. 10. Athenae,—libera
haec civitas. ib. c. 11 etc.

forma a statului, si nu a mai fostu ce-ne se mai apere Greci'a, cadiu si acesta maretia natiune de in culmea cea mai inalta a culturii si a scientieloru la sortea cea mai trista, sub loviturile de morte ale poporeloru nordice si asiaticе. Au nu amu potе si noi intrebá cu acel'asi dreptu pre Criticulu aici, cá Greci'a de ce nu a sujngatu si ea pre poporele barbare dupa caderea imperiului romanu? si in specia de ce nu a civilisatu pre Turci? Er' deca imperates'a scientieloru si a culturii n'a fostu in stare se civiliseze si se sujuge pre altii de catu numai pre Romani, cu ce dreptu pote pune Criticulu intrebarea: cá de ce nu a civilisatu si románulu pre barbarii de in Daci'a, deca e romanu? Insa nece Greci'a nu a sujngatu pre Romani cu scientiele si cu cultur'a, ci numai cu luxulu si cu coruptiunea; er' dis'a: cá Greci'a invinsa a invinsu pre invingutoriulu seu, e numai una frase ingeniosá, si nu insemneza alta, de cátu cá Greci'a erá mai invetiata si mai culta de catu Itali'a, si Aten'a de catu Rom'a. Ci se fia tractatu numai Romanii cu Greci'a, cumu au tractatu barbarii cu provinciile de la Dunare, cátu se nu remania nece pietra pre pietra, nece urma unde au fostu candu-va cetati cu cultura, amu fi vediu cumu ar' fi sujngatu Greci'a sujngata pre sujgatorii sei; documentu ne e Greci'a sub Turci.

Si cá se nu dica ore ce-ne, cá am maritu lucrulu preste adeveru, citezu pentru scurtare de in nenumerate locuri ale istoriciloru vechi numai aceste doua. Antaniu ce dice Zosimu in lib. IV, 59, dupa versiunea editiunei mai noue (Bonn 1837, pag. 245): Romanum imperium barbarorum domicilium factum est, aut potius incolis prorsus

amissis ad eam redactum est formam, ut ne loca quidem, in quibus urbes sitae fuerunt, agnoscantur ¹⁾; care si de Daci'a se aderesce, unde dein 44 de cetati numite de Ptolomeu ²⁾ abia trei-patru se sciu anumitu, cà unde au fostu; asia nu numai ele, ci si ruinele loru au peritu. Totu asia s'a templatulu chiaru si in Panoni'a inca in seclulu IV alu domnului nostru, precumu ne dà marturia coevulu Pacatu Drepaniu in panegiriculu seu catrà M. Theodosiu (la a. 391), unde la capu XXXII dîce despre cetatile Panoni-ei: quas inimica dudum populatione miles impleverat, Gothus ille, et Hunnus etc.

De cultur'a si scientiele occidentelui in urm'a incursiuniloru si predatiuniloru barbare, nu am lipsa se graiescu mai pre largu; cà si forà de a insemnà eu, tota lumea scie, in ce barbaria profunda, si in ce intunerecu mai presusu de tota indoiel'a, cadiura tote acele tieri, cari si mai in a-ante abia apucasera a propasî in scientie si in cultura. Si de nu tienea crestinetatea in orcatu sufletulu civilisatiunei, Europ'a erà se ajunga la cea mai de pre urma degradatiune intelectuale si morale; asia catu afora de munastirile calugariloru, si de academiele Arabiloru dein Spani'a si Sicili'a, la cari acureau si tenerimea dein Europ'a cea alalta, tota cultur'a literaria erà stinsa.

---

¹⁾ *Ἡ ῥωμαίων ἐπικράτεια κατὰ μέρος ἐλαττωθεῖσα, βαρβάρων οἰκητήριον γέγονεν, ἢ καὶ τέλειον ἐκπεσοῦσα τῶν οἰκητόρων εἰς τοῦτο κατέστη σχήματος, ὡς μὴδὲ τοὺς τόπους ἐνοῖς γεγόνασιν αἱ πόλεις ἐπιγινώσκειν. Acestea sub Theodosiu M. la a. 395 d. Chr.*

²⁾ Geogr. I. III c. VIII. Vedi Apend. nr. IV.

Dein cari cause, credu că ne va escusá si Criticulu, deca romanii cu tota romanetatea lorú, si se fia fostu ori catu de numerosi, nu au fostu in stare se civilizeze si se sujuge pre barbari cu cultur'a si cu scientiele, cari si eli totu dein acele cause le au pierdutu cá si alti romani. Inse deca nu au civilisatu romanii pre barbari, lasu că voru fi civilisatu nepotii cestor'a pre nepotii daciloru romanisati. Cumu? — nu e de lipsa se o spunemu. -

III.

Dupa ce amu vediutu, cumu au civilisatu Grecii pre Romani si pre Turci, si éراسi cumu civilisara' gothii, hunii etc. Itali'a, Gali'a etc., dein care civilisatiune se nascú apoi acelu tempu de auru, ce se numesce a e v u m m e d i u m, trecemu la a treia nota, unde Criticulu la dis'a mea: cumu că incursiunile barbariloru ne au rapitu si averea si cultur'a, adauge acesta oserbatiune profunda: „Acea, cumu că Daci'a vechia dupa Romani a fostu in posesiunea gothiloru, si dupa acea intru a huniloru, apoi intru a gepideloru, avariloru, aflamu in istoria, er' cumu că anume Transilvani'a in seclulu 3, 4, 5, 6, 7, ar' fi fostu in posesiunea româniloru de sene statatoria si independente, necairi nu se afla scrisu. Dereptu că spunu istoricii nostri celi unguresci, că pre tempulu venirei unguiloru, români aru fi avutu in Gelu unu principe alu lorú; ci ast'a e lucru mai tardiu, si scimu, că unguurul a impartitu cu românu lu, luandu pre nobilii lui intre nobilii sei, si pre iobagi intre iobagi. Inse acumu nu e bene a provocá la funtane unguresci“. — Dar' prea bene scimu si noi

cumu a impartîtu ungurulu cu românulu, si cumu a luatn pre nobilii nostri între nobilii unguresci; ci scimu si acea, că pre iobagii nostri ni i-au lasatu noue, er' pre iobagii unguresci si-i-au tienutu loru. Ci se lasămu acestea la una parte, si se vedemu de cele alalte mai momentosa.

Adeveratu este, că de la capetulu seclului III pană la alu VIII-lea, nece Romanii nece românii nu au mai avutu Daci'a intrega in posesiune; io inse concedu Criticului si mai multu, cumu că romanii si dupa venirea unguiloru nu o au tienutu intrega, înca nece Transilvani'a; ci totu ce au tienutu romanii, au fostu unele parti mai menunte, pre unde si pre cătu tempu barbarii, ne mai avendu ce predă in Daci'a, treceau în Mesi'a si Panoni'a si de aci mai incolo, pană ce veniau altii, carii totu asia faceau că si celi mai de in ante. Intrebu inse io aici, că ce legatura e între dîsele d-lui si între cea de in cuventarea mea? Io am dîsu, că barbarii ne au rapitu tote; pote d-lui se nege ast'a, ori de amu fostu Romani ori daci romanisati? Si de nu pote negă, ce vorbe mai infira, cari nu restorn'a dîs'a mea? D-lui se pare că a vrutu se arate numai, că romanii nu au fostu independenti nece una data, ci au fostu supusii gothiloru, huniloru etc. mai antaniu, er' dupa acea in Transilvani'a unguiloru. Ci si ast'a eră de prisosu, pentru că nemenea nu a negatu-o.

Inse diferenti'a între români si unguri, inca nu e mare in acestu respectu. Romanii in Transilvani'a avura aceeași sorte cu ungurii, cumu concede chiaru d-lui; diferenti'a éra-si eră numai in plus-minus, numai catu ungurii se nevolîra mai antaniu a trage pre romani in cast'a sa, facundu

de in nobile romanu nobile unguru, apoi identificandu nobilismulu cu magiarismulu. Er' in catu pentru alta independentia, in specia a' Transilvaniei, scimu prea bene, ce independentia e a fi vasalu turcului, — in Transilvani'a chiaru cá sî in Moldov'a si in Valachi'a. Ci se dîcemu si mai multu: de nu erau armele victoriose ale imperatului Leopoldu I., nu numai Transilvani'a, ci si Ungari'a, pote cá erá se remania si mai in colo vasale Turciei, pre cumu fusese pan' aci in 150 de ani, in cari diumetate Ungari'a erá pasialicu turcescu, er' principii Transilvani erau tributarii Portei otomanice cá si principii romanesci. Si in adeveru, pote fi ce-va mai curiosu, de catu cá unu principe de una parte se-si aroge titlu de principe alu Transilvaniei, Moldovei si Valachiei, er' de alt'a se se scria tributariu credentiosu alu imperatiei turcesci? ¹⁾

Er' deca romanii nu au mai avutu tota Daci'a, inca nece Transilvani'a intrega, de sene statutoria si independente, de candu a domnitu Aurelianus, nu face nemica; fiendu cá scimu, cumu cá nece ungurii nu au tienutu totu de un'a tote provinciele coronei unguresci; de aceea inse eli totu nu se lasa de dreptulu istoricu, ci pretendu, cá ce a fostu una data apertinentia coronei unguresci, nu se mai pote instrainá de jure — ci numai de facto. De in care teoria unguresca despre sta-

---

¹⁾ „Stephanus Borskai, divina misericordia, princeps Transilvaniæ, Moldaviæ et Valachiæ, dominus totius Hungariæ et vicinarum partium, Moraviæ, Silesiæ et Styriæ, Religionis evangelicæ assertor et defensor acer, fidelis turcici imperii tributarius etc.“
Vedi J. Graff, de Transilvania, pag. 19.

tu se aru poté deduce conclusiuni curioase, neplacute chiaru si aparatoriloru ei; de care inse nu voliu se mai tendu vorb'a, fiindu cà nu mi e scopulu se politizezu, ci numai se respondi la cele imputate pre terenulu istoriei.

Ce e mai multu, in cuventarea mea nece e vorba de posesiunea Daciei, ci candu am dîsu averea, am întielesu mai multu averea particularia a natiunei, de catu posesiunea tieiei seau independenti'a politica. De in contra, candu am dîsu, cà incursiunile barbariloru ne au rapitu tote, am adausu: cà totu acelea ne au rapitu si libertatea, nu numai a statului ci si cea personale, care nu o va negá nece Criticulu; de aceea si not'a d-lui nece nu refrange asertulu meu, dar' nece nu avea locu, pentru cà nu are legatura cu elu.

Pote cà d-lui nece avea alta de cugetu, de câtu se afe ocazione de asi acatiá cod'a notei sale: Cumu cà, vedi Domne, romanii nece nu voru se mai scia de istoricii ungueresci si de alte funtane istorice, juridice, si ce sciu eu. In care un'a, cá si in altele, forte reu se insiela; pentru cà sum convinsu, cumu cà totu romanulu cosidereza ori ce documente istorice seau juridice ale patriei, fia acele ungueresci, fia de ori ce alta limba si origine, de celu mai pretiosu materiale pentru istori'a natiunei romane; cumu suntu nu numai scrietorii transilvani magiari, Battyáni, Betlenescii, Benkö, Bod, Cserey, Huszti, Kóleseri, Szeredai, Wesselényi, — ci si istoricii Ungariei: Bonfiniu (de si e italu), Istvánfy, Pray, Engel, Kovachich, Timon, Turoczy, si colectiunile istorice-diplomatice ale lui Schwandtner, Fejér, Katona, Koller, Wagner etc., pre cari si io i-am avutu panà la a 1849, si in-

ca-i mai am celu pucinu în fragmente ¹⁾; si a-sia-i voru fi avendu inca si alti romani, neindoit, nu cá se ne involbãmu ochii la eli, ci cá se le luãmu folosulu, candu ni-se va dá ocaziune. Er' de cumu va ce-ne-va astepta de la romanu, cá se se incline în a-antea ori carui istoricu, mai alesu unguru, si se creda tote fabulele Anonimului lui Bela ²⁾, tote ipotesile seau coniecturele, injuriile si clevețele asupr'a nostra, ce le aflãmu la altii de almentrea forte respectabili, erasi reu se inșiela. Adeverulu si aici e în mediu-locu, nu în extreme. Deci istoriculu cu coscientia fia chiaru si romanu, si caruia adeverulu e mai pre susu de catu ori ce interesu, nu se va indoí a se folosi si cu suntanele unguresci totu cá cu cele de alta origine, în catu adeca cuprendu adeverulu; er' candu noi amu lapedã pre cele unguresci en bloc, si numai pentru cá suntu unguresci, pre cumu se pare a ne imputã d-lui, ar' fi unu pecatu de în partea nostra

---

1) Bibliotec'a mea, cáta remasese a casa fũ predada în 1849 nu numai de trupele lui Bem ci si de altii: er' cáta era trecuta la Sabinu, mai tota fũ rapita si dusa în tier'a ungurescã, unde, afora de 120 de tomi, ce abia-i potui recapeta, celi alalti preste 700 si astadi se afla, ori catu m'am nevolftu cu frumosulu sei recapetu, ci totu în desiertu.

2) Noi de si suntemu de una opiniune cu Cornides si Engel despre Anonymulu lui Bel'a, totu nu potemu se credemu de ex. ce scrie în C. I. despre originea Magiariloru, alui Atila, Ugek etc., despre inspiratiunea lui Almos prein S. Spiritu, macaru cá erã paganu: Cum autem ipse Almus pervenisset ad maturam aetatem, tunc donum Spiritus sancti erat in eo, — licet paganus, tamen potentior fuit et sapientior omnibus ducibus Scythiæ (c. 4) etc.

totu asia ne-escusatu, cá si dein partea d-lóru, deca ar' pretende de la noi seau de la alta natione, cá ori carui documentu ungurescu, forà nece una alta apretiuire, sei dàmú tota credenti'a, cá si cumu ar' fi oraclu infalibile. De care a feritu D. dièu:

Totu asia de cu fundamentu oserbeza d-lui si in not'a a p a t r' a : „ Cumu cá Transilvani'a nece una data nu s'a tienutu de Moldov'a si de tier'a romanesca; cá asia io nu am, de ce se me intristežu, forà numai, cá ne amu despartítu de Rom'a; cá destula recompensare - mi pote fi mie, fiendu cá dupa confesiune me tieniu de acolo; si cá de almentea inca noi romanii nu ne amu mai poté intielege cu Italianii, fiendu cá cestia nu vorbescu romanesce.“ Si aste tote le insemneza la acele doua - trei vorbe ale mele: despartítrea de catra ai sei!

Pre cumu se pare, d-lui nu scie de ce despartítrea am graitu io in acelu locu, si de acea se nevoliesce a cercá nodu in papura aratandumí, cá nu am cuventu de a me plange de nece una despartítrea, si inca pre temelíu istoricu. Adeveratú cá Transilvani'a de vre una milia de ani incóce nu se-a mai tienutu de Moldov'a si de tier'a romanesca, cei mai multu, ea nu s'a tienutu nece una - data, nece macaru in a-ante de venirea ungu-riloru in partile acestea, pentru cá Transilvani'a si pre tempulu Daciloru a fostu centrulu Daciei, er' nu apertinenti'a provinciiloru danubiane; — ci deca Transilvani'a nu s'a tienutu nece una dată de celea, nu face nemica, fiendu destulu, cá celea seau tienutu de Transilvani'a, si mai ales de candu se facura apertinentie coronei unguresci, celu pucinu de jure deca nu de facto, cá se numai apásu si pre titelele principiloru Transilvani, cari

nu știu deca nu toți se intitulau: principe Moldovei și Valachiei. De unde, de mă dorea de asta despartire, mi se pare că nu ași avea păcat, nece meritezu imputare, știindu că asta dorere o au și — alții, și mai de nu și însuși Criticul.

Inse ori de ce despartire se fiu grațiu io, adevărul e, că la totă templarea nu ași avea mai mare păcat, de catu multi de în compatrioții noștri, cari suspina atât de amar după glori'a trecută a mării Ungarie, cându ast'a se tendea de în câmpii Franciei până la Bosporu, și dela Atelcusu până sub murii cetatei eterne; pre lenga cari, dorirea romanului de astadi, de a-si scutura jugulu celu de multi seculi de pre cerbicea lui, de a scapa de sub tutoratulu celor ce pretendu a fi mai maturi de catu noi, și de a-si recapeta libertatea deplina, ce se cuvene ori carui cetățianu alu statului, — e neîndoitu forte modesta. — Er' deca în amarătiunea anemei după schiavi'a de atati seculi, în carea ne amu surupatu cu totulu, mai esprime-mu și noi câte una dorere seau dorire, și ne mai aducemu a minte, nu de glori'a strabunilor, ci de calamitățile naționale, credeam, că nu pote fi cauza de vetemare Criticului, cu atât mai puțin de sarcasme; mai alesu, cându vedemu tote gazețele magiare plene de cele mai amare cipețe asupra tiraniei cestoru 12 ani mai de în coce, cari pre lenga schiavi'a noastră de mai 12 seculi suntă că etatea lui Saturnu pre lenga captivitatea judeilor dela Babilonu. Va se dica, că romanului nu e liertatu nece a simți, necumu a esprime, alta dorire de catu după tutel'a patriarchale, de care ne amu lipsitu în a. domnului 1848? Frumosa libertate; mai remane numai, că se sarutăm ver-

g'a pedagogului nostru, si atunci éca érași etatea de aur.

De person'a mea inca nu fia ingrigiatu Criticulu, cà-ce io nu am graitu numai in numele meu; si ce va patí una natiune intrega, io inca suferiu bu-curosu. De alta parte, ce se atinge de confesiunea mea, aici nu sum detoriu a responde nemenui de catu lui D. diu, si ce-ne-si bate jocu de confesiti-nea altuia, si-a uitatu seau nu a sciutu nece una data de dís'a apostolului ¹⁾: Tu ce ai cu sierbulu altuia? Domnului seu va stá seau va cadé: ci po-ternicu este alu face se stè. De almentrea înca, a fí de una confesiune cu tota viti'a latina, si cu cea mai mare parte a natiuniloru celoru mai civilisate ale lumei, si chiaru cu a nobilei natiuni magiare, mi-tie-niu nu numai de recompensare, ci si de onore.

Er' greutatea, ce ni-o pune d-lui: ca nu ne amu in-tielege cu Italianii, inca nu e nece una greutate; pentru cà limbele se invetia curundu, unde e de lipsa, si bucurosu unde nu se impun cu puterea. Apoi limb'a italiana nece ne ar' fí mai cu a nevo-lia de invetiatiu de catu alte limbe de in patri'a nostra, inca nece mai cu a nevoia de catu chia-ru Italianiloru, cari pre cumu se scie, pre margi-nile Italiei de susu si de diosu vorbescu milie de dialecte, cu nemica mai aproape de limb'a clasica italiana, de cumu e cea romanesca ²⁾. De in asta parte dar' inca pote fí d-lui forà nece una grige.

---

¹⁾ Rom. XIV, 4.

²⁾ Vedi P. Monti Vocabulario dei dialetti di Como (S. Mil. 1845), unde pag. 410 — 412 aduce parabola filiului prodigu (Luc. c. XV) in 12 dialecte cari tote suntu usitate in giuru de Como.

IV.

În not'a a cincîa, la cele ce am graitu de limb'a romanescă, dîce, că de si cuventele suntu fromosa si dîsa cu focu, ci suntu de prisosu si numai lupta in cuntr'a unei mori de ventu.—Adeveratu, că amu dori, io si totu romanulu, că tôte cate s'au încercatu pană acimnu in Transilvani'a si in Ungari'a, in cuntr'a limbei romanesci, proiecte, decrete, legi etc., că se ne restringa limb'a dein drepturele ei cele naturali,—se fia numai mora de ventu si altu nemica; si atunci fia incredentiatu Criticulu, impreuna cu toti celi de una parere cu d-lui, că noi nu vomu fi asia de nauci, catu se ne mai batemu cu atari giganti. Pană atunci inse, d-lui se pare, că ne crede a fi atatu de stupidi, catu se nu scim de stinge intre giganti si intre mora de ventu. Adeverulu inse e, că propagandistii de snationalisarei, de cari mai că si Criticulu se tiene, suntu de acea parere, cumu că deca de una camu-data nu ne oprescu se vorbim romanesce noi intre noi, a casa si la campu, parentii cu pruncii, fetorii cu fetele,—ast'a e destulu pentru romani, si asia că eli nu voru se ne rapesca limb'a. Er' deca e vorb'a de limb'a diplomatica, de limb'a judiciaria, comitatense,—atunci e altu ceva. Aci, dîcu d-loru, că noi nu avemu dreptu de a ne folosi cu limb'a nationale, ci suntemu detori a ne folosi cu alt'a straina, de esemplu cu cea magiara. Er' caus'a, pentru ce? Pentru că 1. Transilvani'a si Ungari'a e pamentu ungurescu; 2. pentru că este lege (unguresca) pentru acést'a; 3. pentru că canta se fia numai una limba diplomatica. Dupa cari cause apoi,

d-loru dîcu, cã nu ne rapescu limb'a, nece voru se ne o rapesca, ci legea si politic'a ne opresce; er' deca ne luptãmu in cuntr'a acestei legi si politice, dîcu, cã ne batemu cu mori de ventu.

Ast'a nu ar' avé lipsa de nece.unu comentariu, dupa ce de atate ori si atatu de fundate se au restornatu tote aceste cause, asia catu ar' fi de mirare, cumu de mai si cuteza ce-ne-va, a stã in a-ante cu arme atatu de ruginite, spre asi a-parã caus'a propagandei, deca nu amu sci, cã aici e lupt'a pentru sustinerea suprewatiei, de carea nece unu poporu, de candu -i lumea, nu s'a lasatu de buna volia, panã candu a potutu. De acea si noi laudãmu curagiulu, cu carele o apara cavalerii ei, ci nu laudãmu si caus'a, careã o apara, si carea inurma, cu tota bravur'a paladinilor ei, totu va se cada, pentru cã e rea. In cuntr'a acestei cause a se luptã, nu e lupta in cuntr'a moriloru de ventu, ci in cuntr'a unei realitati forte reali; si romanulu, carele mai de una di a portatu asta lupta si in cuntr'a Slavonismului cu succesu, credu, cã e resolutu a o portã si acumu panã in capetu cu tota barbatî'a, si pentru cã caus'a e dreapta, nu numai natiunale, si pentru cã causele aduse pentru suprematî'a altei limbe suntu de nece una valoare. Cu tote astea, se ne fia liertatu ale esaminã si aici pre scurtu, si restringundune numai la Transilvani'a.

Adeveratu este, cã de vre-o cati-va seculi incoce celi tari impartîra Transilvani'a in trei teritoria: ungurescu, secuescu si sasescu; — uitandusi se mai impartia si cu romanii, cumu dîcea Criticulu mai susu. Inse la inceputu nu a fostu asia, precumu arata istori'a si diplomele vechi, la cari asia bu-

curosu provoca unii in cuntr'a nostra. Ci pamentulu, ce s'a numitu mai tardiu ungurescu, era numai nobilitariu, si forà preponderanti'a ce sia luatu nobilimea ungara nece cà se ar' mai fi numitu de catu nobilitariu. — Pamentulu sasescu la inceputu inca a fostu numai terra regia, si éراسi numai prein sistem'a uniunei sasiloru cu nobilimea ungara se stramutà dein pamentu regiu in pamentu sasescu, chiaru in cuntr'a privilegia-loru natiunei sasesci ¹⁾. — Singuru pamentulu secuescu a remasu ceea ce a fostu dela inceputu dupa numirea lui, numai catu omenii politici si aici, dein nume administrativu: scaunasiu (székely), facura natiune politica, dîcundu: cà scaunasiu atatu insemneza catu hunu seau avaru dein tempurile lui Atila ²⁾; cu tote cà pre asta cale si, sasii se aru poté numi scaunasi, pentru cà si fundulu regiu e impartitu in scanne, cà si alu secuiloru, si in urma si eli aru poté dîce, cà suntu remasietiele Gothiloru, precumu au si dîsu unii deintre scrictorii sasi Tröster ³⁾, Topeltinu ⁴⁾ si altii, inse cu mare neplacere a na-

¹⁾ Praeter supra dicta, silvam Blaccorum et Bissenorum, cum aquis, usus communes exercendo cum praedictis scilicet Blaccis et Bissenis, eisdem contulimus. Diploma Andreanum de 1224. Vedi Apend. nr. V.

²⁾ De Seculi, vedi Apend. nr. VI.

³⁾ Alt und Neu teusche Dacia, p. 154: Die Teutschen in Dacia, sind der alten Quaden und Westphaler Nachkömmling, — zu geschweigen, dass die Gothen etc. in diesen Landen lange Zeit regieret haben.

⁴⁾ Origines et occ. Trans. Cap. III. De reliquiis Gothorum seu Dacis, quos hodie Saxones vocamus etc.

tiunei sasesci, dein momente afundu politice *). Dein cari singure inca destulu de chiaru se vede, catu de nefundatu e argumentulu de antaniu, cumu cà Transilvani'a e pamentu ungurescu, forà de a ne mai lasà in deductiuni si mai departe. Una inse nu potemu lasà se nu o atingemu, adeca, cumu cà, celu pucinu acumu dupa emanciparea si rescumpararea pamentului colonicale, una tiera, care nu e mai multu numai in posesiunea unei singure natiuni, ci celu pucinu in a' trei natiuni, nu se mai pote numi cu dereptulu pamentulu un ei a; mai alesu, deca si mai in a-ante nu s'a numitu asia, de catu per abusum, seau pentru cà Transilvani'a, cà si Croati'a etc., erau provincie, ce se tieneau de coron'a Ungariei, inse de almentrea aveau administratiune speciale destinta de a Ungariei; despre care, deca ce-ne-va vre se scia mai pre largu, indereptamu la Sig. K o s a : De publica partium Trans. administratione sub Wayvodis, Viennae 1816.

Totu atat'a valoare are si argumentulu adusu dein legile unguresci, legi cari suntu dictate de supremația ér' nu de dereptate; ér' legea nederepta e cà si juramentulu nedereptu, si nu oblega in cuscentia pre nece unu omu de omenia, ci numai dein afora. Deci in desiertu provoca propagandistii desnatiunalisarei la legi, cari nu tier'a le a facutu, nece intru interesulu natiunalitatiloru tierei, ci numai una oligarchia ajunsa la culmea puterei, si numai intru interesulu acelei natiunalitati de carea se tienea, cu scopu, cà du-

---

*) Val. Frank *origines nationum*, pag. 5 etc.; vedi *Append. nr. VII.*

pa ce se vedii, cã nu se mai pote tiene suprema-
ti'a feudale, celu pucinu se se pastreze cea poli-
tica a natiionalitatei respective, sub umbr'a care-
ia s'a trasu nobilimea cea mai cu potere.

Remane caus'a diplomatica, adeca, cã pentru
unitatea administratiunei nu potu fi mai multe
limbe administrative intru unu statu de catu u-
n'a; — si cã aceea in Transilvani'a (si Ungari'a)
cauta se fia cea magiara. — Inse dupa parere a nu
numai a nostra, ci si a unoru staturi, nu e chiaru
necesitate absoluta, cã se fia numai una limba
administrativa si dipomatica intru unu statu, mai
alesu deca statulu stã mai dein multe natiionalita-
ti, cumu e de esemplu Elveti'a, — Austri'a, — inca
nece urmeza, cã deca ar' fi de absoluta necesita-
te, cumu nu este, limb'a acea un'a diplomatica se
fia a minoritatei, candu dupa ordenea naturale a
lucrurilor se ar' cadé se fia ceea a majoritatei,
dein cauza, cã mai usioru este minoritatei a in-
vetiã limb'a majoritatei, de catu vice-versa, pre-
cumu de facto se vede chiaru in Transilvani'a,
unde mai toti Ungurii si Sasii sciu bene-reu ro-
manesce, er' romanii cea mai mare parte nu sciu
unguresce, sasesce forte pucini. Deci asta pre ten-
tiune a minoritatei, cã ce almentrea nu o pote-
mu numi, cã majoritatea se se supuna minorita-
tei, nu numai e nefundata ci si pre catu de nera-
tiunale atatu si injuriosa. Er' cã diplomatî'a chiaru
a limbei magiare nu e de neaparata necesitate,
nece in Transilvani'a nece in Ungari'a, se cuno-
sce mai pre susu de tota indoiel'a dein acea cer-
custare necontestabile, cã in Ungari'a panã la a.
1848 nu a fostu recunoscuta prein legi diploma-
ti'a limbei magiare, macaru cã Ungari'a cã statu esi-

ste mai de una milia de ani; ci în locul limbii magiare limb'a statului erá cea latina, cu carea erau multiemite tote nátiunalitatile coronei ungueresci de acumu, si aru fi si astadi, deca spiritulu de supremația nu ar' fi restornatu acesta lege impacatoria, punendu in locui alt'a, carea e numai pomulu discordiei. Deci deca chiaru si Ungari'a potù stá, dela S. Stefanu I. panà la Ferdinandu V. in 848 de ani, forà diplomati'a limbii magiare, cu tote cà acolo elementulu magiaru e mai compactu de catu aici, de ce se nu pota stá si Transilvani'a, — si amendoue, si de ci in a-ante? Er' deca provoca ce-ne-va la alte staturi ale Europei cu limba diplomatica un'a, cumu e Angli'a, Belgiulu, Franci'a etc., de si au mai multe nátiunalitati in senulu loru, — de una parte siau uitatu, cà aste staturi au alta stare politica astadi in Europ'a, nu cá Ungari'a si Transilvani'a, apoi deca Angli'a nu scie de alta limba diplomatica de catu cea anglica in tierile sale, injuri'a totu injuria remane, cumu erau si altele mai multe injurie in Angli'a, cu tota libertatea ce domnesce in acelu statu tare si superbu. In Franci'a elementulu germanu, britanicu si celticu, in catu pentru limba, e intru una minoritate absoluta pre lenga celu franco-galicu modernu, de acea diplomati'a limbii francesci de sene urmeza pre cale naturale. In Belgiu inca suntu semne, cà nu lungu va se tienia supremația limbii francesci. Apoi Ungari'a seau elementulu magiaru potu veni in comparatiune cu Angli'a, Franci'a etc., forà a se espune aplecatiunei dein fabula (Phaedr. I. 24)?

Inse deca cu tote acestea periclulu, ce stà in a-antea limbii romanesci dein partea altoru nátiunalitati, cà ce io nu am numitu pre nece un'a

esprese, e totu numai mora de ventu, — întrebu pre toti celi de una parere cu Criticulu, că pentru ce striga in Austri'a de tote partile, Cechii, Lechii, Slovicii, Serbii etc. in cuntr'a germanisarei și magiarisarei? Si deca-mi aducu bene a mente, chiaru și magiarii se plangeau amaru in cuntr'a germanisarei mai eri-alalta eri. Au dora si aici e numai lupta in cuntr'a moriloru de ventu?

Io dein partemi in cuventarea mea, candu am graitu despre limb'a natiunei romane, nu am vrutu se dîcu mai multu, de catu ce semte fia-care natiune pentru limb'a s'a; ceea ce semte magiarulo, candu-si teme limb'a si natiunitatea de germanisare; ceea ce a dîsu deputatiunea slovaciloru cu episcopulu Neosoliului in frunte in a-antea tronului Majestatei Sale in 12 Dec. a. c., si ceea ce sentiamu toti romanii, candu la a. 1842 diet'a Transilvaniei decretase, că se se prepareze in 10 ani tote scolele altoru natiunitati a introduce limb'a magiara de limba vehicularia *), forà se mai mentiunamu impresiunea, ce a fostu produsu in Ungari'a intentiunea lui K., că se magiariseze chiaru și cărțile baserecesci ale romaniloru, serbiloru și rutheniloru, — ce a produsu decretulu consiliului locutenentiale alu Ungariei mai de curundu, că in tote gimnasia-le Ungariei se se introduca limb'a magiara de vehicularia, — ce a produsu decretulu cancelariei ungareice er' mai dein coce, prein care se denega Crașioveniloru cu 200,000 de romani și mai bene, și cu abia 50 de magiari, dereptulu de a se folosi cu limb'a romanesca in cuntr'a intentiunei Ma-

---

*) Vedi representatiunea Eppului I. Lemeny in Apend. nr. VIII.

iestatei sale, carea garantisase tuturoru natiuniloru Ungariei dreptulu de asi alege in comitate limb'a ce voru volî; — si ce au mai produsu si alte incercari asemeni, cari vedi-le la N. Wesselényi in „Eine Stimme“ si alesu la pag. 231 seqq. ¹).

Mai incolo in not'a a siésa, la vorb'a mea: „cu una barbatia demna de unu vechiu romanu,“ intreba Criticulu in batalia de jocu: cà dein care tempu? dein alu lui Romulu, au dein alu lui Catone? — La care nu voliu ce respondi alt'a, de catu cà lasu in voli'a d-sale se-si alega carei place; convinsu fiendu, cà in amendoue epocele va affá mai multe esemple, de catu pote ar' dori? Er' de vrè se aiepte, cà in români nu se afla caractere demne de a se compará cu caracterele de fieru ale romaniloru vechi, — se insiela reu d-lui, si deca nu cunosce istori'a româniloru in adeveratulu intielesu istoricu, ci numai dupa funtanele unilaterali ale altoru natiunalitati, se lasámu lucrulu intru atat'a, neavendu aici locu de ai demonstrá ce caractere romane se afla in istori'a romanului, si-i aducemu amente numai caracterulu Corviniloru, in cari totu se pare a fi fostu ceva sange de românu si unu caracteru vechiu Romanu ²). Celu pucinu aici credemu, cà nu va mai intrebá d-lui: cà dein care epoca.

---

1) Vedi in Apend. nr. IX.

2) Bonfiniu Dec. III l. IX: Ioannes Corvinus Budi valachi filius. Thurocz P. IV c. 30: Erat tunc in regno miles magnanimus, nobiliet claro transalpinae gentis de gremio natus, Iohanes de Hunyad, homo bellicosus, et ad flectenda arma dirigendasque res bellicas natus. Aenea Silvius, hist. Europ. c. I: Hic Ioannes natione Valachus fuit. Ib. c. II.

V.

La not'a a sieptea, ce urmeza sub cuventele mele despre nescari limbe, cari eri-alalta-eri erau inca neculte si barbare, nu sciu ce fatalitate a trasu dunga preste ideele Criticului; asia catu in locu de asi face aici reflexiunile cuvenite, ce i-le dictá amaratiunea ânemei, se trezi cá graesce cu totul de altu ceva, ce nu se tienea de obiectulu de aici, ci de altulu mai dein diosu, — de nu cumu-va tipografulu seau altu geniu ia jocatu aci acea pacala, sarindu preste not'a de aici la not'a urmatoria. De ácea inse, totu nu am scapatu, se nu-mi audiu cele frumoasa, de si ceva mai tardiu in art. III, dar' cu atát'a mai indesatu. Cu cátu dereptu, vomu vedé la loculu seu.

Aici numai atatu voliu se oserbezu la acestu obiectu, cá in cuventarea mea nu am graitu de nece una rusíne, cumu traduce d-lui, ci numai de ruginá, pre cumu arata testulu dein tota diurnalele romanesci, in cáte s'a produsu acea cuventare. Er' deca d-lui nu scie alege intre aste doue vorbe romanesci ruginá si rusíne, ci le tiene de sinonime, atunci nu am ce se dícu, de catu cá e pecatu de acea cunoscentia a limbei romanesci, cu carea se lauda de in pruncia, seau cá si aici iau stelitu ochii, cá si mai susu, totu pre actele ce le tienea a mana.

Ci se trecemu la însasi not'a Criticului, care o face aici, de si nu la loculu ei, si e un'a de in cele mai minunate si delicate, pre cumu nece se

---

Ioannes Huniades, cujus nomen caeteros obnubilat, non tam Hungaris, quam Valachis, ex quibus natus erat, gloriam auxit.

potea aștepta almentrea, unde scrie: „Cum că fi-entia' de față a 200 de persoane, și acei 5600 fl., de în cari mai a cincia parte a datu-o nu nu magiaru, încă nu e destulă garanția față cu unu periclu Asia mare, cum-lu vede oratorulu, și care spre fericirei nu existe, sub constituțiunea magiara n'a fostu în fientia nece una dată“. De periclu nu mai oserbezu nemica, ori micu ori mare se fia, ori existe ori e numai imaginariu, că am graitu mai susu destule despre elu, și deca d-lui totu nulu vede, ci numai noi și natiunalitățile nemagiare, atunci nu remane alt'a de catu, că unor'a de în doi nu ni-su buni ochii. Dîcemu inse și acumu, că și atunci, că ori catu de mare se fia acelu periclu, garanți'a ne este și mai mare, nu în numărulu acelu 200 persoane ce au fostu acolo de față, care în adeveru eră forte micu, ci în numărulu milionelu ce le reprezentau acei 200 de inși, de cari nu ne indoimu nece unu minutu, că ce au aparatu eși și parentii loru în acei XVII seculi batujocoriti de Criticulu, nu voru pregetă a face la ori-ce templare, chiaru și candu periclulu ar' fi și mai mare de cumu ni-lu imaginămu noi.

Cu atatu mai pucinu cercămu se punemu garanți'a limbei natiionali în acei 5600 fl. de în cari nece unu magiaru nu a datu nece unu cruciariu. Bene scimu noi, că suntemu seraci de bani și de averi; scimu și catu de multu apasa în cumpan'a vietiei banulu și avutî'a; ci credemu, că deca romanulu și în schiavi'a lui, candu că africanii de în Americ'a cea libera nu poteamu numi nemica alu nostru, totu sia sciutu recastigă libertatea limbei natiionali în cuntr'a unui periclu

si mai mare, acumu in acestu eyu de auru ala libertatei cu multu ne va fi mai liusioru a ne apará si forà multa avere in cuntr'a incercariloru desnationalisarei. — Er' de acea parte a cincia, de care d-lui dîce, cà nu o citeza spre mustrare, am graitu la inceputulu acestui respunsu, er' aici destulu fia a mai oserbá, cà dupa statutele Asociatiunei, care si in diurnalele de in Clusiu s'au publicatu, ce-ne contribue la fundulu asociatiunei macaru 200 fl., se face membru actuale fundatoriu (§ 6. 1); er' onorarii se denumescu dein aceli barbati meritati, cari la Asociatiune nu au contribuitu nemica in bani (§ 9.).

Diurnalele dein Clusiu neau mai adusu a mente si cu alta ocazione de aceli 1000 fl.; noi inse le dîcemu atat'a numai, cà deca magnatii de alte natiuni, caror'a romanulu le a sierbitu atátia seculi forà simbria, aru intende man'a de in acea avere multa, de care se bucura, dieu nu aru avé pecatu, numai creda-ne, cà si noi avemu unu semtîmentu de omu, si nu ne place se ne scotia ce-ne-va ochii cu cod'a lingurei.

In not'a a opt'a la vorb'a mea: se se inchine la alta limba straina, intreba Criticulu: Cà deca ce-ne-va pre lenga limb'a materna mai invetia si limb'a atatoru compatrioti ai lui Ioanne Huniadi si regelui Matia, inchina-se ore la limba straina? — Ba, nu se inchina, respundemu noi, deca ce-ne-va invetia limb'a compatriotiloru, nu cá limba materna, ci cá limba straina. Er' deca ce-ne-va invetia limb'a straina, asia catu de limb'a materna nu mai vrè se scia, deca pruncii sîi invetia numai in limb'a straina, er' in limb'a parentesca nu, cumu facura multe famelie ro-

manesci inca panà si in dîlele mai de curundu, care nu vreu se le numescu, pentru cà suntu cunoscute, si pentru cà exempla sunt odiosa, acelia se in ch i n a limbei straine; inca si acelia, cari candu graescu si scriu romanescce, se paru cà au invetiatiu romanescce intre turci si tatari, er' candu vorbescu si scriu intru alta limba, se intrecu cu K. in eleganti'a stilului si in elocuentia; si acelia, cari chiaru si cu romanulu mai bucurosu vorbescu intru alta limba de catu romanescce; carii dîcu cà le-e mai in de-mana a grai in limba straina, cari te saluta si intre patru ochi si in publicu numai in limba straina, cari intre straini pentru capulu loru nu aru cutezá nece macaru seti sioptesca in limb'a romanescce etc. etc., toti acestia se in ch i n a la limbe straine, si urgisescu pre a natiunei sale. Asia invetiá romanulu limb'a magiara, panà candu o invetiá de buna volia, si pre candu sub constitutiunea magiara nu erá in fientia nece una lege, care se impuna cu puterea altoru natiuni oblegatiunea de a invetiá limb'a magiara cà limba diplomatica a tieriei. Asia catu romanului erá rusine, nu numai a nu scí ungresce, ci si a nu scí perfectè, precumu adeca erá starea culturei limbei ungresci pre atunci, er' a nu scí romanescce, seau a nu scí bene, nui erá rusîne. Ci canele de in fabula nu s'a multiamitu cu carnea, ce o avea in gura, ci vrù se apuce si pre cea de in apa. Si de atunci romanulu incepù ai fi mai multu rusîne, cà nu scie romanescè, de catu alte limbe.

De Corvinesci inca mai nu cutezâmu se le dîcemu, cà aru fi fostu romani, dupa ce compatriotii loru mai bucurosi au fostu sei faca prasila bastarda de imperatu, de catu de in doi parenti

romani de omenia; si mai eri alalta - eri unu co-
respondente dein ore-care diurnalul dein Clusiu a-
deveri in coscientia-si, cà nece volumele cele gro-
sa ale lui Teleki, de nu me insielu, nu au fostu
in stare selu capaciteze, cà bietulu Ianculu ar' fi
fostu romanu. Eli dar' suntu pierduti pentru ro-
manu pentru totu de-un'a, si pre genealogi'a loru
dein Bonfiniu *) intru adeveru cà nu dàm una
cepa degerata. De acea nece numai lungimu vor-
b'a de eli.

Not'a a nou'a nu are de catu una incercare
de a aplecá unu proverbiiu nemtiescu nemtiesce, la
cuventele unde am dîsu ceva de seraci'a unoru
natiuni gamfate si pretensive, cà si candu asi fi
graitu de in ore-care sumeti'a, a careia urniare e
totu de un'a darea preste capu, dupa proverbiiulu
nemtiescu. — Dá, prea bene sciu si io, cà omulu
sumetiu numai de câtu - si dà preste capu, cumu
se templá chiaru si Criticului colea mai susu, can-
du se sumeti cu acea a cinci'a parte dein biet'a
sumutia de 5600 fl., cà si candu iar' fi datu dein
punga-si. Inse semtiementulu, ce mia dictatu cu-
vintele critisate, nu a fostu nece cumu sumeti'a,
ci una singura convictiune firma, cumu cà roma-
nulu nece de aci in a-ante nu se va taliá de ca-
trà natiunea sa, cà se se seracesca pre sene si se
inavutiesca pre alte natiuni, Er' de cumu-va ar'
fi se me insiele acea convictiune, celu pucinu spe-
rezu, cà dupa dilele aniloru miei nu voliu se ve-
diu asta rusinare a convictiunei mele.

In not'a a diecea la cuventele mele despre
inochiarea ramului de olivu domesticu

---

*) Dec. III l. IX.

în oliviu selbatecu, dîce Criticulu că nu va se anoteze nemica, fiendu că-su dictate de unu gradu înaltu de pasiune; si face prea bene, nu pentru că aru fi dictate de ore-care pasiune, ci pentru că prea liusioru potea precepe, că acea asemenatiune e numai una aplecatiune luata de in scriptura *), că si alte frasi mai multe dein cuventarea mea, si asia nece pote fi vorba de pasiune.

Er' unde dîce in not'a a un'sprediecea, că bene erá, deca-mi intorceam cuventele spre îndereptarea celoru ce lipseau in cuventulu deschidietoriu, — éراسi atinge una corda, a careia iamu audîtu melodi'a chiaru la inceputulu Criticeii; de acea acumu ne astupámu urechile.

In urma la cuventele cuventarei: poporu nordicu au asiaticu, oserbeza Criticulu in not'a a doua-sprediece: „că întielege alusiunea;“ — si forte bene; dupa acea, mai adauge si alte multe ce nu au nece cea mai mica legatura cu vorbele mele, intru una tiesetura atatu de esemplaria, catu merita a se traduce dein vorba in vorba, pre cumu urmeza: Numai atat'a se insemnámu, cumu că români, despre cari inca si in seclulu XIV dîce Chalcocondyla: *Haud interim exstante aliquo memorabili istius gentis — Valchorum — exemplo, quod opere (sic) pretium sit ut praesenti historiae intexatur; in campulu panei, la S. Imbru, in campulu mierleloru, si in alte locuri mai multe, sub flamurele acestui poporu asiaticu sia castigatu merite de unu pretiu duratoriu mai duratoriu de catu faptele lui Michaliu si H., cari acumu e moda ale glorificá pre cale si afora de cale in*

---

*) Epist. la Rom. XI, 17.

prosa si in versuri. Cumu cà la Varn'a spargunduse tota cea alalta oste, numai Huniadi a mai tienutu ordenea bataliei cum suis Valachis, se pote ceti la Thurocz.“

In care espectoratiune in adeveru nu potemu afla' alta de catu intentiunea, de a ne lauda' parentii de in vechime, intru atatu in catu-i vene bene la socotela, pentru cà apoi cu atatu mai inde-satu se ne mustre pre noi nepotii acelor'a. Ci se vedemu si aici, ce ne spune istori'a, si panà in catu are dereptate critisatoriulu.

De Huniadi, pre care si aici-lu presupune romanu, pentru cà asia-i vene mai bene aici, nu am se mai dîcu nemica mai multu, de cumu am scrisu mai susu, numai cutezu si io a cità unu istoricu, si inca magiaru, pre Petru de Rewa (de monar. et cor. Cent. VI): Praeclarum illud et heroicum Corvinum genus, ut summa et prodigiosa quadam virtute effloruerat, ita subito fortunae impetu in reliquias obscuras defloruit; unico gloriationem generis istius, Ferdinandi tempore, prae se ferente Nicolao Olaho, praesule Strigoniensi, qui se ex matre Marina, sorore uterina magni illius Johannis Huniadis, patris Matthiae regis, genitum jactabat *).

VI.

Meritele romanului potu se fia fostu multe, forte multe, sub flamar'a loru nationale seau si sub cea unguresca, inse a nevolia seau forte pucinu fura recunoscute dein partea scrietoriloru magiari. Thurocz, pre care-lu citeza Criticulu, nu

---

*) De fameli'a lui N. Olah, vedi Apend. nr. X.

numai nu mentiuneza pre romanii in descrierea batalielorū portate de Ianculu in Transilvania si afora in cuntr'a turcului, ci nece in descrierea nefericitei batalie de la Varna nece macaru cu una vorba nu atinge de romani, pre cumu se pote convinge ori-ce-ne cetindu cu de a menuntulu descrierea acestei lupte temerarie la acestu autoriu sarbedu in partea IV, capu 42 *). De unde, nu potemu sci, cumu acestu Criticu infalibile in istoria, a potutu se ratecesca, menandu-ne la unu autoriu, care in asta parte e mutu cá pescele.

Inse spre fericirea nostra, ce nu se afla la Thurocz, se afla la altu istoricu, de si nu magiaru, de acea inse totu contemporaniu, pre carele chiaru si Pray in descrierea bataliei de la Varna (Annal. reg. Hung. tom. III. pag. 25—31) l'urmeza, si inca in unele locuri de in cuventu in cuventu, de in causele ce le aduce (totu acolo pag. 31, not. 1): Callimachus libr. III., ex quo malui, quam ex aliis depromere, tum quod magis singillatim res complexus est, tum quod non longe ab rebus gestis abfuerit, quippe anno 1496 in Polonia defunctus, itaque multis, qui pugnae interfuerant, synchronus. Hammer in istoria imperiului othomanicu (lib. X, tom. I. pag. 349, ed. min.) scrie: cá Callimacu istoriculu a fostu secretariu regelui Vladislau, si de facia in batalia de la Cunobiza, care o a descrisu, si cá acolo fii vetematu la unu degetu; ci nu se pare a fi adevratu. — Totu pre Callimacu a urmatu si Bonfiniu in descrierea

---

*) Schwandtner Scriptorum rer. hung. tom. I., pag. 255 seqq. ed. Vien. 1746 fol.

bataliei de la Varn'a, cá pre unu: Poëta nostri temporis insignis ac scriptor egregius (Dec. III., lib. VI); si asia nece bietii romani nu fura uitati. Er pre Thurocz numai Criticulu nostru l'a urnatu.

Acestu scrietoriu de frunte, Ph. Callimacu (in cartea de rebus Vladislai, loc. cit. la Schwandtner totu acolo pag. 515) scrie: cá Huniadi despu-nendu ostile in campulu dela Varn'a, s'ie si romaniloru nu sia asemnata nece unu locu anumitu in oste, pentru cá asia mai usioru se pota alergá in totu loculu, unde se ar' assá de lipsa in cursulu bataliei: Sibi autem cum Valachis nullum certum locum designavit; ut minime turbatis ordinibus, quocunq;ue res et periculum vocaret, accurreret, et nullum destinatum locum tuendo, omnia tueretur. Er in urma, dupa ce lupt'a fu pierduta, totu acel'asi scrie (ibid. p. 517): cá voliendu celu pucinu se scotia cadavrulu regelui cadiutu, Huniadi cu pucinii romani ce mai remasera, se mai inieptá inca una data si de adou'a ora asupr'a turciloru, ci nepotendu reesi, in urma si elu se retrase la ai sei: Substitit paulisper Huniadianus, corpus regium, si fieri posset, recuperaturus; sed quum reliquis effusissime diffugientibus, paucos admodum Valachos, qui remanserant, tam multorum impetum secum minime laturos intelligeret, ubi unum atque alterum conatum frustrari vidit, — ad suos retro se recepit. — Atata confidentia avu Ianculu in aceli patru milie de fetiori romani, cari-i dedese principele Romaniei Vladu Dracolea regelui Vladislau, dupa ce nu i-se acceptá suatulu, de a nu se apucá la lupta avendu oste a-

sia pucina cu unu inimicu , carele si la venatu inca ese cu mai multi fetiori , de cumu avea Vladislau atunci cu sene . Si eventulu aratà , cà nu s'a insielatu in confidenti'a ce o puse in aceli fetiori , cari singuri remasera panà in capetu . — Testulu lui Callimachu se pote vedé citatu mai pre largu la P. Maioru (istor. de incep. rom. ed. I., pag. 109 seqq.).

Noi nu vomu se cercetàmu aici , catu de derepta causa avù Ianculu de a tractá mai tardîu cu Vladu Draculea , cumu a tractatu , nu numai taliandu-lu pre elu , ci si pre unulu dein filii lui , si predandu tier'a romănesca , — inse ce barbatu a fostu acelu principe , si catu a pierdutu crestinetatea in uciderea lui , marturisesce totu Ph. Callimachu si la loculu citatu *), si in oratiunea catrà Inuocentiu VIII (ed. Hagena 1533, fol. 19) cu aceste cuvente : Huc adde toties ductas totiesque inefficaces (Turcorum) contra Valachos expeditiones , quae gens hodie in duas partes divisa, quarum neutra, cum maximè floruit, haud amplius quam sexdecim armatorum milia in bella mittebat. Et tamen qui ex illis Bisserabi nuncupantur, longissimo tempore tam exiguis copiis omnem Turcorum vim, non modo sustinere, sed saepissime etiam provocavere, priusquam intestina seditione partiti, et mutuo in semet saevientes, maximum illum Imperatorem, et Ducem suum Vladislauum Draculam amisere. Quo orbi, mirum omnino non

---

*) Ph. Callimacu l. III: Ocurrit, nunquam sine praefatione magni et fortissimi imperatoris nominandus, Vladislauus Dracula, Valachiae quam montanam vocant princeps. Schwandt. t. I p. p. 509.

statim succubuisse. Ita tamen longè post venire in deditiõnem, ut leges suas omnes simul cum rebus, et poene libertatem retinerent. Moldavi autem licet in Euxini littore, amissis oppidis Moncastro et Lycostomo, quorum illud in ostio Tyrae annis, hoc ad Thiagolam paludem positum, interiora regionis suae nunc etiam retinent, et proximis annis tam magnas strages saepe Turco intulere, ut coactus sit demum Stephanum ipsorum Principem, — non armis sed conditionibus cedentem, socium atque amicum appellare.

Totu asia de amendoi scrie si F. Petanciu (de agged. Turca, la Schwandtner loc. cit. pag. 871): Dracula enim cum paucis sed selectis militibus Mahumetum turcorum imperatorem, potitum jam majori Valachia et ad minorem occupandam maturantem, hic (ad Vasillum castrum, ad ca la Vasluiu) ad secundam vigiliam noctis aggressus, conversum in fogam ad Danubium cum magna suorum caede et ignominia regredi coegit. Hic denique Stephanus Moldaviae princeps Soleimanum bassam et ducem Romaniae sic prostravit, ut ex 30 turcorum millibus pauci admodum, qui forte velocioribus equis insederant, evaserint. — Asia au fostu acesti si alti principi ai romaniloru, pre carii scrietorii Europei seau-i ignoreza seau-i infiereza, candu eli, cá si lanculu, au fostu murulu crestinetatei in cuntr'a Islamului. Vedi Engel Geschichte der Walachei tom. I. pag. 167 seqq. etc.

Cu tote astea Criticulu si istoriculu nostru nu se indoiesce a citá una versiunea rea a unui bizantinu confusu a nume Chalcocondyla, spre a a-deverí: Cumu cá románii nece panà in seclulu

XIV nu au datu vre - unu esemplu de virtute demnu de a se tiese in istori'a de facia, adeca alui Chalcocondyla. Cumu cà e confusu, nu voliu se probezu cu argumente dela mene, ci me mulțimescu cu marturi'a celui mai nou editoriu si filologu mare I. Bekker, carele in precuventare la editiunea sa (Bonnae 1843, 8-o) de greclu nostru asia scrie: Laonicus Chalcocondylas, ut argumenti peregrini copia et varietate ad legendum allicit, ita lectu ingratus est, emendatu difficilis, cui cum liceret plane et dilucide loqui, eo-que uti sermone quo Ducas et Phrantzes usi et si non delectant at intelliguntur, maluit Herodotum aemulari, itaque dum Junonem captat, a nube adeo decipitur, ut saepe ne ipse quidem quid dicere velit nosse videatur, quid quod multis in locis, eluctantium verborum parum compos atque iudicio suo diffidens unam eandemque rem binis ternisve modis non tam effert quam conatur et experitur effere, talibus locis quid vis facerere criticum? etc.

Unulu deintre locurile mai confusa si oscure e si pasagiulu citatu de criticulu nostru, pare cà l'a alesu a nume; unde dupa oscuritatea originalelui nu potea se urmeze de catu una versiune rea, alesu deca traducatoriulu nu lià bene a mente lucrulu, pre cumu in Chalcocondyla se intemplà forte desu si aliurea si in loculu de facia, si deca spre a dà mai multa lumina testului se incerca a adauge si ce nu se afla in originale, pre cumu facù traducatoriulu si aici, adaugundu cuventulu praesenti, ce in originale lipsesce si pre dereptu, precumu vomu vedé, si pre cumu a adausu si cu ceva mai susu de loculu citatu, unde e vorb'a de

muntele Brasiovu punendu între parenthese, qui olim Haemus, si la Daci'a: quae est Transilvania etc.; macaru că nimene pană aci nu a mai auditu se fia Haemus in Transilvani'a, si toti-lu tieneau că e în Thraci'a prö cumu si este. Ci se luàm loculu citatu de criticulu ce-va mai aproape, cu atatu mai vertosu, că d.-lui si mai la vale provoca totu la acestu greuletii, nu dein seclulu alu XIV ci de în alu XV, contemporaniu lui Thurocz.

Cestu Chalcocondyla la loculu citatu (pag. 77 ed. Bonn., 41 ed. Par., 32 ed. Ven.) dupa testulu grecescu *), cumu-lu intielegu io, dîce: „Că Dacii (adecă românii) traiescu cu una limba aproape de a Italianiloru, inse asia de corupta si diferente, cătu Italianii a nevolia potu se intielega ceva, pentru că nu cunosc cu ventele celoru insemnate ce se ar' dîce (un'a dein frasila cele mai chiare!); de unde inse, trairdu cu acesta limba (si) cu datinele Romaniloru au venit in asta tiera si aci intru ins'a s'au asediatu, nece dein altuce-ne-va am auditu se spuna despre a-

*) Δάκεις δὲ ἑχρῶνται φωνῇ παραπλησίᾳ τῇ Ἰταλῶν, διεφθαρμένη ἕς τοσοῦτον καὶ διενευκούσῃ, ὥς ἑ χαλεπῶς ἐπαίειν τοὺς Ἰταλοὺς ὀτιοῦν, ὅτι μὴ τὰς λέξεις διασημειωμένων ἐπιγινώσκουσιν ὃ τι ἂν λέγοιτο. ὅθεν μὲν οὖν τῇ τοιαύτῃ φωνῇ διαχρῶμενοι ἦθρεσι ῥωμαίων ἐπὶ ταύτην ἀφίκοντο τὴν χώραν καὶ αὐτοῦ τῆδε ὤκησαν, οὔτε ἄλλον ἀκήκοα περὶ τούτου διασημαίνοντος σαφῶς ὅτις, οὔτε αὐτὸς ἔχω συμβαλέσθαι ὡς αὐτοῦ ταύτη ὤκισθη. Λέγεται μὲν πολλαχῇ ἔλθόν τὸ γένος τοῦτο ἐνοικῆσαι αὐτοῦ, οὐ μὴν ὅτι καὶ ἄξιον ἐξ ἰσορίας ὅτις παρεχόμενον τεκμήριον.

cést'a ce-va apriatu, nece insumi am se coniectu-
rezu cumu s'a asiediatu aci intru in sa, dreptu
cà se dîce de multe ori, a fi venitu acesta gen-
te a locuî aci, „inse forà de a dá vre-unu semnu
(argumentu) demnu pentru istoria.“ — Asia in-
tieghe si traducu io acestu locu de in urma, unde
autoriulu dupa parerea mea a vrutu se dîca: Cà,
de unde au venitu acesti omeni, ce vorbeaculimba
afine celei italiene, si au datine romane, nu scie,
pentru cà nece nu a audîtu de la nemenea ceva
certu despre venirea loru, nece a aflatu vre-unu
semnu positivu in istoria, de unde se pota conchide
despre venirea loru in Daci'a, de si multi multe
vorbescu.

Adeveratu cà cuvintele testului grecescu dupa
natur'a scrietoriului se potu intielege si traduce
si almentrea, inse deca vomu luá a mente, cà au-
toriulu aici graiesce numai despre cestiunea, de
unde au venitu românii in Daci'a? se va cunosce,
cà nu a avutu de cugetu se vorbesca de faptele
romaniloru, ci numai de documentele istorice de-
spre venirea loru in Daci'a. Er' deca traducuto-
riulu la cuvintulu istoria a mai adausu si pra-
e-senti, a datu proba invederata, cà nu a intielesu
testulu ce-lu traduce.

VII.

Firesce cà Criticulu nostru n'a visatu nece de
oscuritatea autoriului seu, nece de vitiositatea tra-
ductiunei, ci aflandu acestu pasagiu de in de-ma-
na, se prenze de elu cu mani cu pietiore, cà se ne
arate câtu de ticalosi omeni au fostu romanii si
in seclulu XIV, panà ce nu au militatu sub fla-
murele „acelui poporu asiaticu.“ Cu tote cà noi

chiaru dein Thurocz ¹⁾ i-amu poté demonstrá contrariu, ci lucrulu e cunoscutu, de aceea remanemu inea la Chalcocondyla, despre care cu tota cofusiunea lui nu potemu supune, cà a vrutu se dîca: cumu cà romanulu nu a datu nece unu esemplu demnu de a se scrie in istori'a lui, de nu vomu presúpune, cà a fostu unu omu cu totulu stupidu, de ore-ce numai de catu dupa acestu pasagiu incede a scrie despre Mircea, carele precumu se scie a inceputu a domní pre la a. 1390, si despre carele dîce: cà batenduse cu Baiezidu aratà fapte demne de luare amente ²⁾, in versiunea latina: *Myrxas sequens Paiasitis exercitum insignia virtutis opera faciebat, impigre cum hostibus manus conserens, sicubi avulsi erant ab reliquo exercitu, aut sicubi frumentatum aut ad praedas pecoris agendas se convertissent, et in hunc modum sequens hostilem exercitum, magna audacia fretus, ex aperto cum hoste confligit. Nu brau astea fapte si esempte de virtute, demne de a le tiese in istori'a sa? Ci Chalcocondyla, spre a demonstrá falsitatea versiunei pre carea se razima Criticulu, tiesù in istori'a sa nu numai faptele lui Mircea, ci si a le altor'a mai multi romani, de si camu cu cunoscut'a fide graeca.*

De vrè inse ce-ne-va a se convige si mai multu de vitiositatea versiunei aceleia, rogàmu se o conferesca cu testulu grecescu de nu aliure, dar?

¹⁾ P. II c. XCVII de bello Karoli regis cum Bazarab vaivoda transalpino infeliciter gesto (a. 1330). P. III. c. XXXVIII. P. IV. c. XVII.

²⁾ *Μύρξας δὲ—ἐφεπόμενος δὲ ἀπεδείκνυτο ἔργα ἄξια λόγου* (p. 79 ed. Bonn.).

celu pucinu in urmatoria-le doua locuri unde e vorb'a de romani.

Lib. VII. (pag. 337. ed Bonn.), Chalcocondyla scrie, cã la Varn'a au peritu si deintre romani multi barbati bravi ¹⁾, latinesce: *aliique ceciderunt non pauci viri praestantes Dacorum; cari cuvente traducutoriulu cestiunatu asia le intorce: ceciderunt ibidem et alii boni viri complures. Daci etiam aliquot desiderati sunt. Unde traducutoriulu a pusu punctu intre boni viri si intre Daci, cã sei despartia!*

Totu acolo (pag. 339) intorcunduse inca una data Chalcocondyla la pierderea dela Varna, scrie cã in lupta, deintre Turci au caditu cã la 6000, ér' deintre unguri mai multi au peritu *ὑπὸ Δακῶν* sub Daci adeca de Daci seau români ²⁾, latinesce: *perierunt autem plures eorum in discessu sub Dacis seau per Dacos; inse traducutoriulu o intorce pre alta facia si dîce, cã romani au fostu cari au peritu mai multi: in discessu etiam plurimi Daci amissi sunt. Deca dar' ce-ne-va numai asia scie traduce pre alta limba, vai de istoria si de omenii cari se razima pre atari versiuni.*

Si cã nu cumu-va se creda ce-ne-va, cã traducutoriulu cu tote acestea nu a smentitu in cuntr'a adevêrului istoricu, ci dor' numai in cuntr'a gramaticei grecesci, citãmu totu pre Callimacu (de reb. Vlad. I. c. pag. 518): *Hungari vero, et qui cum illis deserta petierant, praeter Vala-*

1) Grecesce: *καὶ ἄλλοι τε ἔπεσον ἐν τῇ ἀποχωρήσει ἄνδρες ἀγαθοὶ οὐκ ὀλίγοι Δακῶν.*

2) Grecesce: *ἀπώλοντο δ' οἱ πλείους ἐν τῇ ἀποχωρήσει ὑπὸ Δακῶν.*

chios, Iocorum inscitia aegre ad Danubium pervenere, siquos tamen fortuna illuc egit, fame, vigilia, siti, frigore, lassitudine, caeterisque malis, adeo prins afflixit, ut saepe doluerint, quod non hosti potius jugulandos se praebuissent. Si Aenea Silvii la Pray (l. c. pag. 70) anume scrie, că si J. Huniadi numai asia a scapatu de nu a peritu si elu, pentru că ca romănu cunoscea călile: at homo Valachus, regionis gnarus, periculum absque negotio declinavit ¹⁾.

Potere-asi aduce si despre Chalcocondyla exemple destule despre necapacitatea lui de a scrie istoria, ci exemple de cele mai grose erori se afla si la celi mai eminenti istorici, asia cătu potemu se escusămu si pre Chalcocondyla. Cu tote astea dereptu curiositate vomu se aducemu numai vre-o doua-trei exemple: Cumu că dein Brasiovu a facutu munte, amu vediutu mai susu, unde dăca (pag. 77), că pre Dacii (romanii dein tier'a rom.) de catră Daci'a panonica seau Ardeliu (asia) i-desparte unu munte lungu ce se chiama Brasiovu (Prasovos) ²⁾, si erasi pucinu mai de parte scrie: că Mircea adunandu oste si vrendu a se bate cu turculu, mai antaniu sia dusu mulierile si pruncii de ia pusu in muntele Brasiovu-lu (pag. 79) ³⁾; vase dăca, că elu a auditu ce-va despre Brasiovu, ci de mancatu-i ori de beu-

¹⁾ Aenea Sylvii in hist. Europ. e. V. (oper. Basil. 1571 pag. 379) imputa lui Ioane Huniade pierderea de la Varna, ci Pray t. III. p. 31 seq. arata, că nu e fundata acesta imputatiune.

²⁾ Διείργει δὲ αὐτοὺς ἀπὸ Παιονοδακίας ὄρος ἐπὶ πολὺ διήκον, Πρασοβὸς καλούμενον.

³⁾ Εἰς τὸ ὄρος τὸ Πρασοβὸν κατεβήσατο.

tu-i, la atat'a nu a potutu se ajunga. Apoi traducutoriulu se duse si mai departe, silu numi Haemus, precumu amu vediutu.

Mai fromosu e, ce scrie aliurea (pag. 72) despre Panonii adeca Unguri; pentru că autoriulu nostru, că Athenianu, nu vrè se traiesca cu alte numiri decât cu clasice, numindu pre greci heleni nu romaei, pre Romani romaei, pre români Daci, pre Serbi si Bulgari Mysi si Tricali, pre unguri Paeoni adeca Panonii. La lobulu citatu dar', dupa cei lauda pentru barbati'a si curagiulu lor, precumu si meriteza, numai cu ceva mai moderatu de catu traducutoriulu (dupa originale *): est autem gens ista fortis, et ad bella audacia utuntur convenienti; ér' dupa versiunea editiuniloru: hoc hominum genus eximiae fortitudinis est, mirumque dictu quanta audacia et animositate bella gerant), — dupa acestea, dîcu, adauge (dupa versiunea editiuniloru, nu dupa a mea): Creant de sua gente quemdam de numero principum, qui reliquorum primus in regiam ascenderit, eumque oeconomum sive procuratorem aut administratorem, nec principem, nominant; va se dîca, că Ungurii alegu de principe, de si nulu numescu principe ci numai oeconomu etc., pre celu ce se suie mai antaniu in resiedenti'a regesca! Unde s'a mai vediutu nescientia grosa că ast'a in tote istoriele despre natiuna magiara? Noi amu dîsu, că dupa versiunea editiuniloru producemu acestu pasagiu, pentru că nu cutezâmu dela noi se dâmu nece um-

---

*) *Γένος δὲ τοῦτο ἄλκιμον καὶ ἐς μάχας τόλμη προσχωόμενον ἐπιεικεί.*

br'a de versiune depre unu originale, care ori-cum l'ai traduce, totu numai absurditati cupren-de ¹).

Apoi se te mai liè minune, de ce scrie acestu istoricu ticalosu la loculu mai susu citatu, cà depre romani nece nu a auditu dela ce-ne-va, nece nu a aflatu vre-unu documentu istoricu, de unde se pota scí, cà de unde au venitu acesti omeni cu limba italiana, cu datine romane, cari si panà adi (atunci) traiescu totu cá Italianii cu acc-lasi modu alu vietiei, cu aceleasi arme, si cu totu aparatulu Romaniloru, afora de altele? Deci de Traianu, de belululu dacicu, de coloniele romane etc., istoriculu nostru nece nu a auditu, nece nu a aflatu nece una urma istorica, — numai atat'a scie, cà Dacii estia vorbescu italienesce etc.; si astea tote le spune cu cea mai mare navitate, care nece i-o tragemu la nece una indo-ielu.

Si cà se nu se paria cui-va, cà numai de unguri scrie laude, er' pre romani-i defaima, a adevritu totu acolosi, unde scrie ²) (dupa versiunea editiuniloru): *Dacorum (sive Valachorum, in quibus et moldavi) gens bello praestantissima est; noi inse traducemu: Est autem gens ista, Daci, tum fortis in iis quae ad bellum spectant, tum etiam haud omnino bonis legibus gubernata. Apoi lasàm criticulu nostru se combineze si acestu locu cu citatiunea domniei sale.*

---

¹) *Ποιῶνται δὲ καὶ ἐπιχώριόν τινα τῶν ἀρχόντων τὰ πρῶτα εἰς τὴν βασιλείαν ἀνήκοντα καὶ οἰκονόμον δὴ ὄντα καὶ μηδὲ ἀρχοτα ὀνομάζουσι.*

²) *Ἔστι δὲ γένος τοῦτο Δάκες ἄλκιμόν τε τὰ ἐς τὸν πόλεμον καὶ οὐ πάνυ τι εὐνομούμενον.*

Dein tote aste judece ori si ce-ne, deca nu a judecatu dreptu filologulu germanu despre Chalcondyla, că e oscuru si confusu; si deca nu e derepta si parerea nostra, că scienti'a lui inca e pucina, inse sinceritatea greca, si naivitatea mare; er' versiunea latina a editiuniloru e un'a dein cele mai rele si pentru oscuritatea originalelui, precumu si pentru negligerenti'a, une ori si nescienti'a, traducutoriului. De acea si dăinu acestu suatu cui se cuvene, deca ar' vrè selu accepteze, că ce-ne nu vrè se patia rusine in istoria, se nu se prea increda orbesce traductiuniloru mai alesu dein limb'a grecesca.

Totu de una data ne aflămu constrinsi a ne esprime si acea covictiune, ce cu dorere o amu castigatu dein cetirea multoru scrietori unguresci, mai alesu de inceli ina-ante de 1700, cumu că istorici mai interesati si partiali a nevolia se mai afla in lume, cari nu au cuvete de apretiuire seau de lauda, de catu numai pentru conationalii loru, seau pentru celi ce se afla a fi lucratu intru interesulu națiunei seau nobilimei unguresci; er' pentru celi ce au lucratu almentrea, fia chiaru si de natiunalitatea si cast'a loru, nece una crutiare, cu atatu dar' mai pucina pentru celi de alte natiuni, si anumitu pentru romani. De acea nece se pote asteptá, că ce-ne-va se fia scrisu almentrea despre Michaliu, de catu că de unu sceleratu; cu tote că si W. Bethlen cauta se marturisesca, că a fostu barbatu militariu si promptu (*hominem militarem et ad omnia promptum*; lib. IX., tom. IV, pag. 116 edit. Cibin.); ér' in catu pentru magiari, cu nemica nu a fostu mai reu de catu multi principi de ai loru, cari

le ucideau magnatii si le confiscau bunurile, despre cari vedi la W. Bethlen esemple catu de multe. De in cuntra, aflamu, ca Michaliu a fostu si bunu magiariloru alesu secuiloru, caror'a le a redatu libertatea, de cari-i private principii loru facundui iobagi nobilimei ca pre romani, si impartindu-le teritoriulu in mosie nobilitarie. De in multe locuri totu la W. Bethlen despre acest'a, fia-ne destulu a cita ce scrie in lib. X (totu acolo pag. 459): Tum vero etiam persuasum sibi habebant (Siculi), nullam rem reipublicae fore magis salutarem, quam eorum nobilium necem, qui ipsos, veluti auctionibus comparata et subhastata mancipia, servitute asperrima dudum afflixissent, qui nisi e medio tollerentur, minime sperabant Siculi, ad pristinam conditionem se sisti posse, nec libertatem, ad quam recuperandam toto animo aspirarent, illis viventibus stabilem fore; quamobrem in omnes promiscue saevitum est. — Inse pre secu iau liertatu de multu fratii loru, ci pre H.. nu, macaru ca acest'a nu a fostu mai reu de catu celia.

Cu tote astea, departe se fia de la mene, ca se aprobezu seau se aparu catu de pucinu ori-ce crudime, predatiune, ucidere etc., ori ce-ne se o fia facutu, secu iu seau romanu, Michaliu, H.. seau Dozsa, totu un'a. Crimele remanu totu crime; si, de le si escusa une oria interesulu carei-va natiuni, dar' moralitatea si crestinatatea impreuna cu umanitatea, cari suntu singurele norme pentru lucrarile omenesci, nu.

Cu Michaliu se lauda romanii nu pentru ca ar' fi fostu crudu etc., ci pentru ca a fostu bravu, ca Mircea, ca Draculea, ca Stefanu, si ca alti multi,

cari au fostu murii libertatei natiunali si ai crestinatatei in cuntr'a altui poporu asiaticu, in cuntr'a caruia si lanculu s'a luptatu, pre catu a pututu.

H.. remase populare intre romani, totu dein causele pentru cari fusese ore-candu si Dozsa. Ci amendoi-si luara pedeps'a cumplita, si de aci nu le mai remase de catu istori'a, carea ia judecatu sii va judeca dupa dreptate.

Er' glorificarea lui, si alui Michaliu la romani, e cu totul diversa, de pote fi vorba de glorificare. Cest'a e glorificatu mai multu de romanii de preste munte, alu caror'a principe a fostu. Er' glorificarea lui H.. nu sta mai multu, de catu deintru unu cantecu populare si dein una melodia fromosa, carile dein acele tempuri au ajunsu panà la noi, si ca tote cantecele populare nu usioru se potu da uitarei. Atat'a e totu lucrulu, cele alalte suntu fleacuri.

VIII.

Dupa ce amu trecut prein aste XII punte a le zodiacului plene de amaritiune, ca se nu ducu mai multu, apoi conclusulu Criticului meu este totu ca si mai in a-ante, adeca, ca m'am luptatu cu fantome, spectre, monstre, etc., cari nu au realitate; pentru ca, intreba d-lui: ce-ne vre se priveze pre romanu de limb'a lui, de natiunalitatea lui, si de independenti'a lui? Si dupa unele complimente, alu caror'a fumu nu me imbeta, se mira, cumu de m'am lasatu si io, cutare si cutare, se me rapesca pasiunea unei politice meschine, si nu am aflatu alta materia mai demna de elocuentia? La cari tote, mise pare, ca am respunsu de-

stule; er' în catu pentru eruditiunea mea, fia catu de profunda, au nu fia, un are de a judecá d-lui.

Apoi nu se pote rabdá se nu oserbeze mai în colò si aceea: cá unde am numitu io pre romanu natiune „de XVII seculi“, éراسي am smentitu, pentru cá am dísu seau prea pucinu seau prea multu, — éca dilem'a, prea pucinu, de suntemu daci, prea multu de suntemu daci romanisati. — Ergo tertium non datur! Si cumu - si demustreza dilem'a? O! de ast'a nece nu s'a incercatu aci, eí cu ceva mai la vale, pre cumu vomu vedé. — Inse io, pre catu - mi aducu a mente, am plecatu de în altu punctu, care n'a intratu în dilem'a. Criticului, adeca de in supositulu; cá suntemu romani, nu cá suntemu au daci au daci; si asia am dísu si dícu si acumu: cumu - cá cá romani suntemu de XVII seculi în Daci'a, chiaru de vomu fi si emigratu candu si candu, unii seau cu totii; pentru cá, cumu se scie, de la colonisarea Daciei cu romani, care punemu cá s'a inceputu la a. domnului 105, panà la a. d. 1861 suntu aproape de 1756 de ani, si asia „XVII seculi“ întregi si ce-va preste diumetate. — Er' deca suntemu daci puri, seau daci romanisati, placa d-sale a calculá, cati seculi suntu, de candu a inceputu esistenti'a natiunei dacesci, si éراسي cati suntu de candu începù a se romanisá; cá-ce acestu calculu nu intra în supositulu mien.

Dupa aceste premise, tiene-te romane, cá Criticulu punendu tota glum'a de laturi se apuca de in tote poterile seti demustreze pre degete, cá nu esti „descendente directu alu Romaniloru“, ci mestecatura de in dacia romanisati, „de in acea parte a colonistiloru itali, carea a mai remasu aici“,

si de in una parte mica a popora-loru de lenga Dunare sujgate in diverse tempuri, cata adeca érași a remasu aici, — de almentrea romanu éca asia, cá ispanulu, franculu, si italianulu. — Nu esti multiemitu, se fii romanu cá italianulu, franculu, si ispanulu? Pentru ce nu? Si ce mai potesci? Eata cumu:

Italianulu e mestecatura de in pucini Romani, — Galli, Gothi, Huni, Longobardi etc. romanisati = romanu.

Franculu seau francesulu e mestecatura de in pucini Romani, — Galli, Gothi, Normani, Franci etc. romanisati = romanu.

Ispanulu e mestecatura de in pucini Romani, — Celtiberi, Gothi, Vandali, Arabi, Mauri etc. romanisati = romanu.

Asia dar' si románulu pote fi mestecatura de in pucini Romani, — Daci, si alte popore de lenga Dunare sujgate (de Romani?), cumu aru fi Moesii, Tribalii, Panonii etc., si mai scie-i marele D. dieu, fiendu cá Criticulu nu le a dîsu pre nume, toti romanisati = romanu.

D-lui potea se mai aduca si altu esemplu, mai ponderosu de catu tote, spre a ne demustrá, cá nu suntemu descendent i direct i, ci numai amestecatura de in (pucinel i) Romani, chiaru pre Romanii, celi mai adevérati, de in Rom'a, despre cari e cunoscutu toturoru sî mucosiloru, cá celi de antaniu fundatori si locuitori ai ei nu au fostu de catu una mana de banditi italiani, cu cari apoi se amestecara Sabinii, dupa ce le au rapitu mulierile si fete-le, dupa acea Tuscii, si alte popore de pre in pregiuru, ale caror'a cetati le predau si le surupau, er' pre locuitori-i duceau cu mulieri

cu copiii cu totu in Rom'a, cá se o impoporeze. De in care amestecatura apoi se nascura aceli draci de omeni, cari batura tota Itali'a si, cumu diceau eli, tota lumea, si le implura cu colonie de in Rom'a ¹⁾, unde acumu nu mai incapeau, si nu mai aveau ce se manance.

Criticulu mai potea, de ar' fi vrutu, se liè la analise si pre alte natiuni ale Europei, vechie si noue, pre cumu de esemplu pre fratii germani, cari germanisandu intregi provincie schiavice, cumu suntu Meclenburgulu, Pomerani'a, totu Brandeburgulu, Silesi'a, Saxoni'a, si Austri'a de la Innu ²⁾, pre altele numai camu de diumetate seau mai pucinu, totu pre acea cale se facura una amestecatura de Germani si de alte natiunitati schiavice etc. germanisate, prein urmare nu mai suntu adeverati germani, celu pucinu nu descendentii directi ai Germaniloru lui Tacitu. Inca, deca d-lui vollea se fia dereptu si impartiale, potea sesi liè de esemplu chiaru si natiunea magiara, despre carea, chiaru de nu amu luá in consideratiune alte documente mai vechi, destulu ne ar' fi a provocá la Thurocz, autoriu necontestabile pentru Criticulu nostru, carele in Cronic'a sa partea a II, capu XXII: De introitu diversarum nationum in Hungariam, asia serie: Praeterea

---

1) Despre coloniile de in Rom'a, vedi Apend. nr. XI.

2) Fallmerayer, Welchen Einfluss hatte die Besetzung Griechenlands etc. pag. 102.: Wie ist die slavische Sprache in den anerkannt slavischen Ländern Mecklenburg, Pommern, ganz Brandenburg, Schlesien, Sachsen und Inner-Oesterreich so gänzlich erloschen und die deutsche an ihre Stelle getreten?... Man weiss aber, dass es z. B. brandenburgische

intraverunt Hungariam, tam tempore regis Ge-y-chae et sancti regis Stephani, quam diebus regum aliorum, Bohemi, Poloni, Graeci, Hispani, Hismahelitae seu Saraceni, Bessi, Armeni, Saxones, Thuringi, Misnenses, et Rhenenses, Cumani, et Latini; qui, diutius in regno commorando, quamvis illorum generatio nesciatur, per matrimoniorum diversorum contractus, Hungaris immixti, nobilitatem pariter et descensum sunt adepti.“ — Potere-amu provocá si la Szegedi P. III, tit. 2, unde afora de „familiele strainiloru indigenati“ preste 200 cu numerulu, inca si in cele alalte, mai pucine, de comiti si baroni ungti ce-va preste 100, se afla multe seau neindoitu nemagiare, precumu Sermage, Amadé, Fischer, Neff-tern etc., seau care dupa terminatiunile loru in vich si szky arata una origine nemagiara, precumu: Brankovich, Draskovich, Grassalkovich, Keglevich, — Horeczky, Jeszenszky, Klobusiczky, Lusinszky etc. Care, multu-puciuu tote suntu incuscite seau straformate in familie magiare *).

Dar' inca de vomu cautá si la temporele mai noua, chiaru si in Transilvani'a, in cari atati Germani, Slovaci, Armeni, Ebrei etc. se au prefacutu cu totulu in magiari, seau si paná astadi nu incepta asi magiarisá celu puciuu numele, precum numai in dílele acestea vedeamu intru unu diurnalu

---

Fürsten — gegeben hat, die das slavische Idiom in ihren Staaten bei Todesstrafe verboten etc.

*) „Hajdan idegenböl sok jó magyar vált; hány már most igaz magyar nemzetség van, mellytek törzsöke külföldi?“ Wesselényi M., Balitéletek, pag. 260.

dein Clusiu annuncianduse: Cumu-cà magiarisarea numeloru in Ungari'a curre cu unu resultatu forte îmbucuratoriu.

De magiarisarea unoru familie romanesci vechie si noue, nece nu voliu se mai atingu ¹⁾).

Dein care tote, dupa principiulu pusu de Criticulu, inea nece magiarii celi de astadi nu aru fi descendentii directi ai celoru vechi, cari venira in Panoni'a si in Daci'a sub ductulu lui Arpadu si celoru alalti principi, pre cari Anonimulu i-numesce hetu moger ²⁾); — ci aru fi numai una mestecatura dein remasitiiele magiariloru vechi, cati au mai scapatu de tatari, turci etc., si dein germani, slovaci, armeni, ebrei, si romani etc. magiarisati.

Cumu ar' placé asta conclusiune? de almentrea dusa chiaru asia de strictu, cá cea dedusa de Criticulu nostru despre romani; fiendu cá si aceea este cunoscutu cumu cá, de si magiarii nu s'au mai intorsu in apoi in patri'a de antaniu, — totusi prein bataliele cele multe, si prein predatiunile ce le facura tatarii, turcii etc., multa lume de unguru s'a prepaditu, precumu arata istoricii unguresci toti, si anume Rogeriu ³⁾, Bethlen etc.

1) Vedi Apend. nr. XII.

2) In prologu: Septem principales personae, quae hetu-moger vocantur; asia si c. l. etc.

3) Carmen miserabile, epist. „Sic, quae Hungaria plena populo, sedet sola“. Cap. XL: O dolor! terram depopulatam et vacuum coepimus peragraré, quam in eundo dimiserant (tartari) desolatam... Tandem—ad Albam venimus civitatem, in qua nihil potuit reperiri, praeterquam ossa et capita occisorum, basilicarum et palatiorum muros diruptos et suffosos, quos nimia christiani cruoris effusio macularat etc.

Deci, deca Criticulu cu partisanii sei se voru invoii la acesta stricta conclusiune despre natiunea loro, cumu urmeza deia principiulu statuitu de d-lui pentru noi, — si prein urmare va recunosce si va admite, cà magiarii de astadi inca nu suntu directi descendentii ai celoru vechi, de si le porta numele si le vorbescu limb'a, pote canu scaimbata si mestecata cu multe cuvente straine, ce le aflara numai in Europ'a, — atunci me dau, seau ne dâmu cu totii, plainici, si nu mai vorbimu de romanetatea românului almentrea, de catu cá de una figura retorica seau de una paronomasia seca.

Er' de nu, — nu.

~~Adeca, de nu, — atunci vomu stá mortîsi pre lenga aceea, cà suntemu descendentii directi ai Romaniloru, seau colonieloru romane, venite si asiediate in Dacia începundu de la Traianu; si vomu apará romanetatea romanului stricta, nec plus nec minus, ci numai cumu a fostu cându au ventu Romanii in Daci'a, pentru cá mai susu nu ne intendemu; si nu vomu lasá deintru ast'a nece una iota; si vomu combate dein tote poterile opinionile contrarie, de ne ar' costá catu ne ar' costá, macaru si riiri de — negrela.~~

~~Asta e profesiunea credentiei noastre natiunali articlulu I. Si totu ce-ne nu e de una credentia cu noi, este — ereticu.~~

Inse si panà la alta ocaziune, candu vomu poté scí, de mai esiste si alta natiunalitate pur-sang in Europ'a pre lenga a nostra, au cà tote cele de astadi suntu numai una mestecatura pèle-mêle, se cautâmu mai de aproape si la argumentele se-au armele Criticului nostru, cu cari se apucà se

ne surupe descendentia directa dela romanii lui Traianu, celu pucinu dein curiositate, cá se vedemu cátu talia de bene; pentru cá marturimu in cöscientia, cumu cá dupa ce a recunoscutu si d-lui, cá ori catu se vorbesca Eutropiu de stramutarea romaniloru dein Daci'a in Moesi'a, buna-mite cá cumu ai tráce dein Pestia in Bud'a, totu au mai remasu unii Romani in acesta tiera ferice, plena de auru si de sare, de nu alta, celu pucinu de sementia — nu mai avemu nece unu interesu se mai scimu, ce s'a templatu cu Dacii, romanisatu-s'au ori nu s'au romanisatu, nece ce s'au facutu celi alalti romani, ce trecura preste apa, cá puntea le o stricase inca Hadrianu (de frica, cá nu cumu-va se fuga Romanii dein Daci'a in apoi de unde venisera?), precumu apriatu ne spune Dione Casiu seau Xifilinu in istoria lui Hadrianu *).

Adeveratu, cá Hadrianu nimai puntea o strică, dar' legiunile le a mai lasatu in Daci'a, cá se apere pre bietii colonisti in cuntr'a barbariloru; inse nu de buna volia, ci numai pentru cá l'au spariatu unii amici, dicundu: cá de vei párasí Daci'a, sí-ti vei träge afora legiunile dein acea provincia, apoi éca, ce va fi cu atati cetatiani Romani de acolo? — Si se vedi ce omu stupidu a fostu Hadrianu, acelu geniu mare si cu mente, cá nu le a sciutu astupá gur'a, si se le dica: Nu ave-ti nece una frica, intieptiloru, cá dor' si io am atat'a mente, cá scotiendu ostile se nu lasu pre colonisti in Daci'a, ci i oiu trece colea preste Dunare impreuna cu legiunile si cu cele afalte

*) Dione l. LXVIII, p. 776 ed. Hanov. 1606, Xiphilinu in Traianu p. 233 ed. Paris. 1551.

trupe auxiliare, si voliu strică puntea de pre Dunare si va fi pace si volia buna.

Inse nu, nule a sciutu astupá gur'a, ci a mai tînutu Daci'a si fora voli'a sa, si sia lasatu si legiunile acolo, — pentru că nu a sciutu ce se faca apoi cu colonistii. Cu tote că acesti colonisti, erau pote unii, cari totu mai scieau urm'a si drumulu pre unde venise in Daci'a, nu cá nepotii loru subtu Aurelianu.

Cumu că asia a fostu tota istori'a, ne spune chiaru Eutropiu I. VIII, cap III *).

Asia de usioru erá a scote pre Romani dein Daci'a, dupa ce se asiediasera una data acolo!

IX.

Argumentele Criticului nostru suntu că la siepte-optu — unulu si bunu erá destulu, — dar' siepte si rele! Se le vedemu.

Afg. I suna asia: „Fapta e, dice d-lui, că imperatulu Aurelianu ne mai potendu apará Daci'a in cuntr'a invasiunei popora-loru barbare ce o surupau, si-a scosu ostile si coloniele romane si le a asediatu in Mesi'a (Eutrop. I. IX.)“ — Se lasámu, că asia s'a templatu; inse tote astea

---

*) Qui (Hadrianus) Traiani gloriae invidens, statim provincias tres reliquit, quas Traianus addiderat, et de Assyria, Mesopotamia, et Armenia revocavit exercitus, ac finem imperii esse voluit Euphratem. Idem de Dacia facere conatum, amici deterruerunt, ne multi cives Romani barbaris traderentur. propterea quod Traianus, victa Dacia, ex toto orbe romano infinitas eo copias hominum transtulerat ad agros et urbes colendas. Dacia enim diuturno bello Decebali viris erat exhausta.

asia fiindu, nece d-lui mai in diosu nu nega: „Cum
cà totu au mai remasu unii Romani in Daci'a.“ Deci
punctulu principale ar' fi, cà d-lui se fia demonstra-
tu, cumu cà de in atatia, cati au mai remasu ai-
ci, nu se pote esplicá numerositatea romanului de
astadi, — apoi, cà ducunduse macaru si cea mai
mare parte a colonistiloru, dein Daci'a in Mesi'a,
nu au mai potutu veni erasi in apoi, celu pucinu
una parte; pentru cà numai asia potea se aiba ce-
va valoare argumentulu d-sale, dupa ce a recu-
noscutu cumu cà nu toti Romanii au esitu de in
Daci'a sub Aurelianu. De acea si noi dar' totu
mai remanemu pre lenga acea opiniune, cumu cà
de in impregiurarea citata la Eutropiu nu se pote
conchide la imposibilitatea descendentei di-
recte a romanului de la Romani.

E de nirare inse, cumu de nu insiste d-lui
de totu pre testimoniulu lui Eutropiu ¹⁾, seau mai
bene pre alu lui Fl. Vopiscu ²⁾ (in Aurel. cap.

---

¹⁾ L. IX c. 9: Provinciam Daciam, quam Tra-
janus ultra Danubium fecerat, infermisit, va-
stato omni Illyrico et Moesia, desperans
eam posse retinere, abductosque Romanos
ex urbibus et agris Daciæ in media Moesia col-
locavit, appellavitque eam Daciam, quae
nunc duas Moesias dividit, et est in dextra
Danubio in mare fluenti, cum antea fuerit in læva.

²⁾ Fl. Vopiscu: Cum vastatum Illyricum et
Moesiam deperditam videret, provinciam trans
Danubium, Daciam, a Trajano constitutam,
sublato exercitu et provincialibus reliquit, despe-
rans eam posse retineri, abductosque ex
ea populos in Moesiam collocavit, appella-
vitque suam Daciam, quae nunc duas Moe-
sias dividit.

XXXIX), de in carele a luatn Eutropia mai de-
in cuventu in cuventu. Pentru că, deca pre ace-
stu testimoniu basandu-se negă cu totulu a fi mai
remasu Romani in Daci'a, conclusiunea-i eră cu
multu mai vertosa in contr'a descendentei dire-
cte a romanului, ex nihilo enim nil fit. — Inse
pote că dela asta insistenta l'a retienutu nu nu-
mai alte consideratiuni, ci mai alesu greutatea se-
au chiaru si imposibilitatea de a esplică apoi: Cu-
mu s'au romanisatu Dacii si celi alalti parenti ai
romanului in Daci'a? Fiendu că si orbulu pote ve-
de, cumu că, deca Dacii si dupa inviingerile lui
Traianu totu au remasu asia de multi in Daci'a,
catu de in eli se se traga unu poporu asia de nu-
merosu, cumu suntu romanii, cu tote calamitati-
le ce le au patitu in aceli XVII seculi (sit venia
verbo), atunci eli, Dacii, intru unu tempu asia
de scurtu de 170 de ani pană la Aurelianu nu se
poteau romanisă intru atat'a, catu se nu mai rema-
nia nece urma de limb'a loru cea dacica *) in lim-
b'a romanesca, er' de atunci in coce, ori cate ne-
voie au venitu pre capulu loru, in celi alalti XV
seculi si mai bene, nece se mai fia potutu uită a-
cea limba romana a tiraniloru sei Romani pană
in diu'a de astadi, nece a mai invetiă alt'a de la
nece una gente câte iau apasatu; — si ce e mai
multu, inca sesi fia lapedatu si numele natiunale de
Dacu, si in locui sese fia numitu cu nomele tiranului
seu Romanu si dupa scaparea de sub jugulu ace-
toru omeni trufasi, candu au esitu dein tier'a loru.

Supunemu dar', că si d-lui a semtîtu, cumu
că 170 de ani nu erau de ajunsu spre a romanisă

*) Vedi Apend. Nr. XIII.

deplenu pre Daci, ci de volia de nevolia erá de lipsá unu tempu mai indelungatu spre acést'a; si de aceea concese, cá au mai remasu si dupa aceea unii Romani in Daci'a, pentru cá se romaniseze pre Daci paná in capu. Inse aici vene apoi alta nevolia, cá pucineli Romani, mai alesu dupa ce le incetase domnirea presté Daci, inca nu erau in stare a desnatiionalisá pre celi mai multi Daci.

De unde suntemu nevolíti a intorce rot'a, si a díce, ori va placé criticului ori nu: cumu cá, cá se se pota romanisá Dacii, erá neaparata necesitate, antaniu cá Romanii se remania mai multu de 170 de ani in Dacia; adou'a cá acesti Romani remasi aici se fia in numeru mai mare de cátu Dacii, pentru cá, deca nu le mai poteau impune limb'a cu poterea, se le o impuna celu pucinu cu numerositatea.

Acesta e calea desnatiionalisarei poporatoru; dupa acést'a s'a romanisatu tota Itali'a, Gali'a si Spani'a. Dupa aceea si au desnatiionalisatu si Italianii pre Gothi si pre Longobardi, Gali'a pre Franci si Normani, Spani'a pre Gothi, Vandali, Mauri etc. Totu dupa aceea au schiavisatu si Schiaii pre aceli pucineli Bulgari ce au mai scapatu de fierulu Bizantiniloru, si pre Romani in multe parti de in cocé si de in colo de Dunare. Asia se schiaviseza si paná astadi romanii de in Istri'a, unde acumu abia se mai afla cá la 6000 de suflete *). Almentrea nu se pote.

Arg. II. „Nu pote veni sub indoieia, díce

---

*) Vedi Fr. Miklosich in Die slavischen Elemente pag. 55 seqq.

d-lui mai incolo, acea cosecentia, cumu că atunci, candu a sujugatu Traianu pre poporul Daciloru, nu s'a stirpatu totu poporul dacicu; pentru că scimu de in Trebelliu Pollio, cumu că sub Claudiu, la Gothii cari devastau provinciile romane, s'au adausu si Dacii celi nascuti in la intru (Trebell. Pollio in vita Claudii), " — Dar', asia este in câtu pentru Daci, si concedu si io cumu că nu toti s'au stinsu sub Traianu, macaru că unii de in scrietorii nostri negara acést'a. Concedu in-se ast'a, nu dupa citatiunea criticului de in Trebelliu, ci dupa alti scrietori greci si romani, la cari se afla neindoite urme de Daci dupa Traianu. Er' in catu pentru Trebelliu, criticulu amblà si aici că si aliurea cu Thurocz; pentru că ori câtu vei intorce si restorce pre Trebelliu in Claudiu, de Daci nu vei afla urma, cu atatu mai pucinu, cumu că eli s'au adausu catrà Gothii, cari predau provinciile romane, macaru că Trebelliu pre multe popora pre nume le dîce, cari au fostu soci Gothiloru in acele predatiuni, unde in capu VI. scrie: *Denique Scytharum diversi populi, Peucini, Trutungii, Austrogothi, Virtingui, Sigipedes, Celtae etiam, et Heruli, praedae cupiditate in romanum solum et remp. venerunt, atque illic pleraque vastarunt. De Daci nece una vorba, cu atatu mai pucinu de Daci nascuti in la intru. Numai in epistol'a lui Galienu catrà Venustu (Treb. Poll. Claud. cap. XVII.) se scrie de unii soldati Dacisiani, ci acestia erau de in trupele ausiliarie romane sub numele de Daci, Dacisci si Dacisiani, despre cari in Inscriptiuni, in Notitia imperii etc. se afla multa mentiune. Sî anume Dacisianii, de cari scrie Galienu, erau de in*

acea militia romana ce se află cu Claudiu, pre cumu se cunoste de in vorbele lui Galienu: Quaeso igitur, mî Venuste, si mihi fidem exhibes, ut eum (Claudiu) facias a Grato et Herenniano placari, nescientibus hoc militibus Dacisianis, qui iam saeviunt, ne graviter ferant. Asia si Dacisii, de care mentiuneza Fl. Vopiscu in Aurelianu capu XXXVIII.

Er' cumu că Daci au mai remasu, in Dacia si afora dein Daci'a, si dupa invingerile lui Traianu, potemu sierbí Criticului nostru cu urmatoriale martorie istorice, că se nu ne aduca cumuva in prepusu, că i-am negatu citatiunea dein Trebelliu numai pentru că sei negamu si esistentia Daciloru, de cari asia multu e ingratiatu d-lui, că se nu le piera sementi'a.

1. Column'a lui Traianu dein Rom'a, ce mai traesce si astadi, arata cumu fugu Dacii cu mulieru, cu vite cu totu, dein Daci'a dupa moartea lui Decebalu. La Sau-Bartolo, tab. 112 — 114. A. Ciacconi, hist. belli dacici nr. 320.

2. Lactantiu, sub M. Constantinu, scrie, cumu că Traianu invingundu pre Daci, cari adese rebelase, ia pusu sub tribut, si dein aceia se trageau si parentii lui Maximianu Galeriu: Quia parentes ejus censui subjugati fuerunt, quem Trajanus Dacis assidue rebellantibus poenae gratia victor imposuit. (De mort. persec. cap. XXIII).

3. Zonara bizantinulu scrie, că dupa invingerile lui Traianu Daci'a si Dacii se supusera Romaniloru (vers. lat. „Ex eoque gens Dacorum eorumque provincia romanis parere cepit *). An-

*) Zonara: κἀντεῦθεν τὸ ἔθνος τῶν Δακῶν καὶ ἡ χώρα αὐτῶν Ῥωμαίοις ὑπήκοος γέγονε.

nal. I. XI, cap. 21, ed. Paris t. I p. 585, Bonn. t. II. pag. 510).

4. Jul. Capitolinu scribe cã Antoninu Piu intre popore-le ce rebelase sfermã si pre Daci: Germanos et Dacos et multas gentes atque Judaeos rebellantes contudit per praesides et legatos (in Anton. Pio c. V).

5. Ael. Lampridiu scribe, cã Comodu, intre alte popore, invinse si pre Daci si pre provincialii dein Daci'a, cari nu volieau se lu accepteze de imperatu: Victi sunt sub eo tamen, quum ille sic viveret, per legatos Mauri, victi Daci, Pannoniae quoque compositae; in Britannia, in Germania et in Dacia imperium ejus recusantibus provincialibus (in Commodu c. XIII).

6. Dione Cassiu scribe, cumu cã Sabinianu totu sub Commodu a supusu 12 milie de Daci, cari pierdiendusi tier'a erau se merga intru ajutoriulu altor'a, si le promise cã le va dá locu de locuentia in Daci'a (I. LXXII. excerpt. e Theodosio ed. Hanov. 1606 fol. pag. 818 *), latinesce dupa versiunea nostra: Sabinianus autem Dacorum quoque finitimorum ad XIII, qui sua exciderant, aliisque opem laturi erant, subegit, terram aliquam eis in Dacia nostra daturum se pollicitus).

7. Totu acel'asi scribe, cumu cã Dacii sub Macrinu, voliendu se ocupe aurulu, celu scoteau Romanii dein fodinele Daciei, multe locuri preda-

---

*) Dione: ὁ δὲ Σαβινιανὸς καὶ Δακῶν τῶν προσόρων μυρίους καὶ διαχιλίους ἐκ τῆς οἰκείας ἐκπεσόντας καὶ μέλλοντας τοῖς ἄλλοις βοηθήσειν ὑπηγάγετο, γῆν τινα αὐτοῖς ἐν τῇ Δακίᾳ τῇ ἡμετέρᾳ δοθήσεσθαι ὑποσχόμενος.

ra in Daci'a (l. LXXVIII ib. pag. 887 *) vers. nostra: Argentum enim, quod quotannis a Romanis inveniebatur, obtinere sperantes, Daci magnam Daciae partem vastantes impediabant, et diutius belligerantes obsides quoque, quos ab illis Caracalla foederis nomine acceperat, receperunt).

8. Trebelliu Poliu scrie, că Regilianu unulu dein celi XXX de tirani, erá vitie de Dacu si cumnatu lui Decebalu: Gentis Daciae, Decebali ipsius ut fertur affinis (in XXX tyr. c. X).

9. Totu acel'asi scrie. că in acele VII milie de soldati rebeli, pre cari ia taliatu Aurelianu, au fostu si Dacisci: Septem millibus Hiberorum, et Ripariensium, Castrianorum, et Daciscorum interentis (in Aureliano l. c.).

10. Lactantiu (la loc. cit. cap. XXVII) scrie, că atata ura avea imperatulu Maximianu daculu catrà romani, catu puse pre imperati'a romana cele mai grele dapi spre asi resbuná asupr'a Romaniloru darile impuse de Traianu Daciloru, si că totu dein acea ura vrũ se si scaimbe numele imperiului Romanu in Dacescu: Quae veteres (imperatores) adversus victos jure belli fecerant, ea ille adversus romanos romanisque subjectos facere ausus est, quia parentes ejus etc. (vedi nr. 2); — Olim quidem ille, ut nomen imperatoris acceperat, hostem se romani nominis erat professus, cujus titulum immutari volebat, ut non romanum imperium sed daciscum cognominaretur.

*) Id. Τὸ γὰρ ἀργύριον, ὃ κατ' ἔτος παρὰ τῶν ῥωμαίων εὕρισκετο, ἐλπίσαντες λήψεσθαι, οἱ Δάκοι πολλὰ τῆς Δακίας λυμνῶμενοι ἀνέσχον, καὶ πολεμῶσιοντες ἐπὶ πλεῖον τοὺς ὀμήρους, αὗς ὁ Καράκαλλος ἐν συμμαχίας λόγῳ παρ' αὐτῶν εἰλήφει, κομισάμενοι.

(De mort. persec. c. XXVII). De aceea totu acolo (cap. IX) de elu scrie: Inerat huic bestiae naturalis barbaries, et feritas a romano sanguine aliena; non mirum, quum mater ejus transdanubiana infestantibus Carpis in Daciam novam trajecto amne confugerit.

Amu mai poté adauge si de legiunea palatina Dacorum; de doue cohorti ale Daciloru; ti'n'a Ulpia facuta de Traianu, asediata in Britani'a, alta Aelia numita dupa Antoninu si asediata in Siria; de Al'a I. Dacoru erasi Ulpia, asediata in Armeni'a; de cari vedi inscriptiunile la Orelli 5889. 6049. 6688 seq. si Notitia imperii ed. Boecking pag. 21. 23. 88. 96 etc.

Ci se lasamu acestea si altele panà la alta oca'siune, adaugemu numai, cumu cà panà la Aurelianu totu se mai aflau Daci, in Daci'a si in afora dein Daci'a, cari totu asià erau de nedomiriti si ne impacati cu romanii, cà si in a-ante de Traianu; er' ur'a loru in cuntr'a Romaniloru, in Maximianu se inaltiase panà la una furia Neroniana; precumu se cunosce limpede dein citatele nostre.

Si apoi de omeni cá acestia crede Critulu nostru, cà s'au straformatu cu totulu in Romani, cà siau lapedatu numele de Dacu si au luat in locu acelu nume atatu de esecratu Daciloru, numele de Romanu, si cà in urma parasindusi cu totulu limb'a parentesca au adoptatu cea romana a inemiciloru sei, au invetiatu-o mai bene de catu multe alte natiuni romanisate ale Europei; si in atate centurie de ani o au pazitu impreuna cu numele de Romanu cu atata taria, catu nece Gothii, Hunii, Avarii., cu cari s'au confederatu spre a predá provinciile imperiului romanu, nece Schia-

vii in seculii barbariei Europene cu tota liturgi'a si diplomaticitatea limbei schæscii, nu au fostu in stare se le o liè dein gura?

Ce-ne pote crede absurditati cá acestea, arata numai, cá nu e fabula atatu de absurda, care se nu o creda; inca si acea, cá pentru atari omeni nu e de lipsa nece istoria, nece critica, nece macaru mente sanetosa.

X.

De in aste doua argumente de antaniu: cumu cá de una parte Romanii s'au dusu dein Daci'a, er' de alt'a cá au remasu Daci aicia, vrè Criticulu nostru se conchida, cumu cá dar' romanii, cari se afla in Daci'a, nu potu se fia Romani ci numai Daci, — cu catu adeveru istoricu, amu vedutu mai susu, lipsea numai se ne demustreze, cá romanii de in Daci'a cea alalta, care acumu se chiama Serbi'a si Bulgari'a, unde trecuse Aurelianu pre Romanii de in Daci'a lui Traianu, inca nu suntu Romani, ci numai Daci romanisati *). Cu tote astea, cá si candu l'ar' musica coscianti'a, se intorse erasi la arg. I, si pre cumu premiseramu, concede totusi, cá nu toti Romanii au esítu de in Daci'a, ci au mai remasu unii aicia; dupa care esceptiune marânemosa si noi amu mai resuflatu, numai catu si esceptiunea e legata de unele conditiuni forte grele, cari a nevolia le vomu poté admite, si anume unde dîce in —

Arg. III: „Asemene asertu, ce nu se pote trage la indoieia, este, cá la esírea Romaniloru ~~mai~~ multi de intru insii au remasu aici, alesu ce-

*) Vedi Apend. nr. XIV.

li mai saraci, cari s'au casatoritu cu mulieri dace.“
 — Se pote, inse de in asemenea asertu nu ese nece de-cumu, cà romanii aru fi daci, ci de in cuntra, cà eli suntu ce-va ce-va-si si Romani, mai alesu deca viti a omeniloru se trage dupa barbati, nu dupa mulieri. Si asia argumentulu d-sale e mai multu pro nobis de catu contra nos, de unde si mai susu ne amu razimatu pre densulu, cà se refrangemu conclusiunea de in arg. I alu d-sale, cà si cumu de in esîrea Romaniloru sub Aurelianu de aici in Mesi'a ar' urmá, cà au esîtu toti si nu a mai remasu dein eli aici nece unulu. Cãndu noi dein cuntra ne amu aratatu parerea, cumu cà atunci nu unii, ci multi de in Romani au remasu in Daci'a, de nu alta cà se pota romanisá pre Dacii, cari se voru mãi fi fostu aflãndu in Daci'a; la care amu mai poté adãnge inca si acea parere, cumu cà nu numai Romani, ci si unii seau pote multi Daci voru fi trecutu, cu Romanii seau forá Romani, colea preste apa in Mesi'a; celu pucinu dupa marturi'a lui Lactantiu de in loculu citatu mai susu (cap. IX), unde scrisese de mam'a lui Maximianu: mater ejus transdanubiana, infestantibus Carpis, in Daciam novam trajecto amne confugerat *). Ci sei vedemu conditiunile remanerei unoru seau mai multoru Romani in Daci'a.

In catu pentru punctulu antaniu: cà intre celi remasi au fostu mãi alesu saracii; deca considerãmu, cà saraculu nu are mare interesu, unde se

---

*) Ea dupre nume se vede a fi fostu romana. Sex. Aureliu Victore epit. XL: Ortus Dacia ripensi, ibique sepultus est; quem locum Romulianum ex vocabulo Romulae matris appellavit. — De Carpi vedi Apend. nr. XV.

locuesca, ci unde sei fia bene, de acea nece condi-
tiunea d-sale nu ni-se pare destulu de fundata. Er'
de vomu considerá, cumu cá piedecele pentru e-
migrarea saracului suntu inca cu multu mai puci-
ne de catu ale avutului, ba inca, cá saraculu po-
te si sperá, cumu cá mutandu-si locul, si sor-
tea i-se va mai inbunetáti, de acea si mai usioru
se pote determiná se emigreze, de catu celu avu-
tu, — de in asta consideratiune nu potemu se pu-
nemu nece una valore pre esceptiunea Criticului,
fiendu cá e basata pre coniectura, nu stricte ne-
cesaria, ci numai atatu de probabile, catu si ne-
probabile, deca nu cu totulu neprobabile.

Er' puntulu alu doilea: cá unii Romani de a-
ceá nu voru fi esítu de in Daci'a, pentru cá multi
dein eli erau insurati cu mulieri dace, — e mai
pucinu si de catu probabile, un'a pentru cá des-
pre casatoriile Romaniloru cu mulieri dace nu se
afla necaiti nece cea mai mica aieptare la histori-
ci, de si nu vomu a díce, cá au fostu chiaru cu
nepotentia; — alt'a e, cá la Romani erá lege, cá
numai liberu cu libera se se pota casatorí; al-
mentrea consortiulu nu erá matrimoniu ci concu-
binatu, er' pruncii nascuti de in acestu consortiu
numat conditiunea mame-loru adeca erau spurii
si sierbi *); de unde si casatoriile Romaniloru
cu dace inca nu poteau se fia de catu forte rare,
pentru cá erau prenze jure belli si asia sierbe.
Inca si acea impregiurare vene a se luá in consi-

*) Codex Theodos. l. III tit. XIV, 1: Nulli pro-
vincialium, cujuscunque ordinis aut loci fuerit, cum
barbara sit uxore conjugium etc. Imp. Valenti-
nianus & Valens (la a. 365). Alte legi romane de-
spre casatorie vedi in Apend. nr. XVI.

deratiune, că casatoriile cu dace se potu presupune mai probabili la antani'a colonizare a Daciei, candu adeca veduvele cadiutiloru soldati dacesci, fetiore mature, si alte mulieri, voru fi venitu mai multe in posesiunea invingutoriului, de catu mai tardiu dupa 150 de ani. Si in urma, de sene se intielege, că mulierile dace cu nemica poteau fi mai mare piedeca Romaniloru de a parasí Daci'a, de cumu voru fi fostu mulierile romane, sciutu fiendu, că mulierile si aliurea in tota lumea si totu de un'a, si in Daci'a forà indoiera, deca le place barbatulu, se ducu cu elu si panà la marginea lumii, er' la Romani cautá se o si faca, că ce nu aveau atâta independentia câta au domnele nostre de astadi, ci erau numai cu ce-va mai libere de catu mancipia-le, mai cumu suntu astadi la romanii nostri, unde inca nu a strabatutu spiretulu emancipatiunei moderne. De unde unui Romanu de pre atunci, cá si romanului de astadi, nu multa dorere de capu-i facea voli'a mulierei, că vrè nu-vrè, ea cautá se asculte si se se duca unde o dacea. Care dicundu io, nu voliu se creda ce-neva, că aprobezu acea rigore a volientiei barbatesci, ci numai referescu starea lucrului cumu erá pre atunci, si cumu este inca si acumu pre ici pre colea.

Deci de in totu asertulu argumentului III de una camu-data retienemu numai acea parte, cumu că nu toti Romanii au esítu de in Daci'a la a. Domnului 274, ci mai multi au remasu aici pre locu; de in ce cause, vomu vedé cu alta ocaziune; er' pre ale d-lui, le lasámu in ventu. Si se trecemu la —

Arg. IV, unde díce: „Fapta istorica e, cumu

cà mentiunarea Valachi-loru numai la 1160 o-
curre mai antaniu la scrietorii bizantini, si cà
Chalcocondyla tiene pre acestu poporu de rema-
siti'a mai multoru popora.“ — De in care Criti-
culu nostru se pare, cà vrè a conchide, cumu cà
panà la a. Domnului 1160 nu a mai fostu Vala-
chu pre lume, si cà romanulu numai pre atunci a
inceputu a se formá unu poporu anumitu, cu nu-
me de Valachu, de in remasítiele altoru popora,
— prein urmare cà romanii nu suntu descen-
denti directi ai Romaniloru, ci mestecatura
etc., quod erat demonstrandum. Ci mai antaniu
sei vedemu citatele, si apoi se va vedé si con-
clusiunea.

De Chalcocondyla amu dísu si mai susu de-
stule, si i-amuaratatu scienti'a istorica, si caracterulu
stilului in care scrie; de in cari cause, chiaru si candu
se ar' affá intru insuku unu testimoniú cá celu ci-
tatu despre romani, inca totu ne amu poté pune ca-
ciul'a intru una orechia, forà de a ne pasá mul-
tu de unu atare testimoniú; mai alesu deca stàmu
se luàm a mente, ce scrie bizantinulu nostru
chiaru si de originea natiunei magiare, precumu
urmeza, dupa versiunea latina cu carea se folosi
criticulu: Quidam tradunt eos antiquitus Getas
extitisse, sedesque habuisse, quas insederint, sub
monte Haemo, tandemque pulsos a Scythis,
concessisse in eam regionem quam nunc tenent.
Quidam putant eos quondam Dacos fuisse; e-
go autem, quaenam ipsorum origo, dice-
re non possum *). Ati vediutu catu de bene

*) L. II. pag. 73 ed. Bonn: Οίονται δέ τινες τού-
τους οὐ μὲν Γέτας γενέσθαι τὸ παλαιὸν... οἱ δέ

scie Chalcocondyla, care e originea natiunei magiare? Si apoi criticulu nostru se mai razima pre testimonia de la unu istoricu, care-si marturisesce nescienti'a atatu de naivu, nu numai despre romani, ci chiaru si despre unguri?

De acea nece nu ne miraramu mai susu, deca aflaramu, cà greclu nostru nu scie de unde au venitu romanii in Daci'a. Er' se fia dîsu, cumu cà romanii suntu numai remasîtje de unele pòpora, noi nu amu aflatu in Chalcocondila nec' airi. Criticulu inca nu a citatu a nume loculu, cà se potemu judecá, càta valoare pote se aiba. Cu tote astea, d-lui se pare a fi intielesu loculu, ce l'amu citatu si cu alta ocasiune (lib. II. p. 78 ed. Bonn.), totu dupa acea versiune, care asia suna: *Dicuntur tamen homines undique confluentes in istam regionem penetrasse.* Inse in originale loculu suna almentrea, precumu am aratatu, adeca: Se vorbesce in multe locuri (seau in multe moduri), a fi venitu acesta gente se locuesca acolo; seau deca va ce-ne-va si latinesce: *Dicitur quidem passim (vel multimodis) gens ista venisse et habitasse ibidem **). Unde e dar' urm'a de undique, si de confluentes, si de alte frasi desierte, in testulu lui Chalcocondyla, de catu in crerii traducutorinlui latinu si in ai celoru ce se razima pre elu? Si cà se se convinga si celi ce-su mai neinduplecati, despre acuratî'a acestei versiuni favorite de criticulu, éca si unu complimentu ce-lu face natiunei unguresci totu la lo-

---

φασι Ἀάκας γενέσθαι· ἐγὼ δὲ ὅποιον ἄν τι εἶη τὸ γένος τοῦτο τὴν ἀρχὴν, οὐκ ἂν ῥαδίως εἰπεῖν ἔχοιμι.

*) Grecesce: *Λέγεται μὲν πολλαχῆ ἐλθὼν τὸ γένος τοῦτο ἐνοικῆσαι αὐτοῦ.*

culu mai susu citatu (pag. 73): Praeterea cuni sibi dederint istud nomen ut Pannonos vocentur, sicque appellentur ab Italis, non decorum fore ratus sum, si aliud eis imposuero nomen.

De almentrea inca nu potemu precepe, deince causa pune criticulu atatu momentu pre acestu bizantinu tardiu dein seclulu XV, care nece nu e mai vechiu de catu Bonfiniu, Callimacu, Aenea Silviu, Turocz, etc., nece nu a potutu cunosce mai bene pre romani de catu acesti contempurani ai lui de sub Ioane Huniadi si Mati'a Corvinu ¹⁾. Cu tote astea, luandu afora neghio-biele traducutoriului latinu, noi nu avemu causa de a fi prea nemultumiti cu acestu bizantinu, care ne recunosce de Romani si Italiani in limba, datine, arme si totu modulu vietiei noastre, candu scrie (chiaru dupa versiunea latina): *Dacorum lingua similis est Italarum linguae, — unde autem lingua moribusque usi Romanis in istam regionem accesserint ibique sedes fixerint, a nullo mortalium accepi; — nihil differunt ab Italis caetera victus ratione, armorum et supellectilis apparatu etiam num eodem utentes (adauge dein grecesce: quo Romani ²⁾), care vorbe le a trecutu*

¹⁾ Chalconcondyla era coetaniu lui Michael Apostoliu altu bizantinu dein miediloculu seclului XV. Vedi cuventulu acestuia catra Fridericu III dein a. 1457 in Freheri Scriptores rer. germ. t. II pag 33 seqq. Er' intre epistolele acestuia, manuscise in bibliotec'a imperatesca dein Vien'a, se aflasi catra Laonicu Chalcocondyla (vedi Fabricii bibl. gr. t. x p. 224. P. Lambecii Catal. biblioth. caes. t. VII p. 116).

²⁾ L. c. pag. 78: *συμφέρεται δὲ Ἰταλοῖς τὰ τε ἄλλα καὶ τῇ εἰς διαίταν καταστάσει, καὶ ὄπλοις τοῖς αὐτοῖς, καὶ σκευῇ ἔτι καὶ νῦν τῇ αὐτῇ ῥωμαίων διαχωόμενοι.*

traducătoriului cu vederea). Si cu astea ne luăm diu'a buna dela Chalcocondyla.

Mai remane se vedem si de Valachi, de care numire criticulu dîce, că la bizantini nu se afla urme pană la a. 1160. Va se dica, că d-lui lega esistenția romanului de acestu nume strainu; că si candu ar' vré se nege ce-ne-va cu totulu esistenția magiarului, dein causa că nece bizantinii nu sciu nemica de numele magiaru, ba nece scrietorii unguresci, candu scriu latinesce, afora de anonimulu lui Bela, nu atingu numele de magiaru ci numai de hungaru. Si cu atata ne amu poté multiemí.

Inse numele de Valachu seau Vlachu, inca nu insemneza de catu Italu seau Romanu. — In viația S. Methodiu apostolulu Schiailoru (pre la a. 853), scrisa de unu discipulu alu lui in limb'a schiaesca de atunci, ocurre mai antaniu numele Vlach, ce insemneza Italianu, unde scrie: „In dilele acestea erá Rotislavu, knezulu Sloveniloru, impreuna cu Sviatopolcu, si au tramisu dein Morava la imperatulu Michailu dîcundui: noi dein indurarea lui D. dieu suntemu sanetosi, si au venitu la noi multi invetiatori, dela Valachi, dela Greci, si dela Nemti, cari ne invetia in multe moduri; ci noi Slovenii suntemu omeni simpli, si nu avemu ce-ne se ne invetie in adeveru si se ne spuna intielesulu. Asia dar' tramite-ne Domne, pre unu atare omu, carele se ne invetie totu ce e dreptu.“ (Vedi Dümler, Pannonische legende vom h. Methodius, capu 5, unde se afla latinesce tradusa de D. Fr. Miklosich). — Ce-ne au fostu aceli Valachi dein seclulu IX, nu dein alu XII, cumu scrie criticulu, deca nu au

fostu Romani, Latini, Italiani? ¹⁾

Cinnamu bizantinulu dein seclulu XII, care memoreza pre Vlachi, a nume spune, că Vlachi, dein cari Leone Bataciulu adunase una mare multime in oste-si, dein vechime se dăcu a fi decendentii celoru dein Itali'a ²⁾; in versiunea latina de si nu prea esacta: Valachorum, qui Italorum coloni quondam fuisse perhibentur (lib. VI cap. III, p. 260 ed. Bonn.).

Presbiterulu Dio clea, totu de pre acelu tempu cu Cinamu, scrie cumu că Mauro-Vlachi atat'a insemneza catu Latini negri: Post haec totam provinciam Latinorum, qui illo tempore Romani vocabantur, modo vero Morovlachi, hoc est nigri Latini, vocantur (Regn. Slavorum cap. V., la Schwandtner t. III pag. 478).

Luciu Dalmata scrie: Apud Bulgaros, Serblos et Croatos, Vlah Romanum, Latinum, et Italum significat (De regno Dalm. lib. VI, c. V, la Schwandtner l. c. pag. 457).

Si in urma mai adaugemu si testimoniulu unui dein celi mai celebri Slavisti ai tempului nostru, Fr. Miklosich, carele in disertatiunea despre elementele Schiae in celu romanescu, asia scrie: Andern Völkern sind die Rumunen unter dem Namen Walachen bekannt: deutsch Walach, bulg. Vlah etc. Diese Name ist den Rumunen von den sie rings umgebenden Slaven gegeben worden, welche mit denselben, gleich den Deutschen,

---

¹⁾ Totu in acelu intielesu vene numele Vlah si la Nestor cronicariulu rusu dein secl. XII; de care vedi in Apend. nr. XVII.

²⁾ Καὶ δὴ καὶ Βλάχων πολλὸν ὄμιλον, οὗ τῶν ἐξ Ἰταλίας ἀποικοὶ πάλαι εἶναι λέγονται.

die romanischen Völker überhaupt bezeichnen etc.

Intrebu dar' acumu, ce a castigatu Criticulu cu numele de Valachu, cu care ne numescu strainii? Au nu si acesta numire straina totu aceea-si arata cu numirea noastra cea dumestica, adeca: cà santemu Romani, seau Latini, seau Italiani?

Er' de tempulu, candu incepù mai antaniu numele Vlachu a se numí la istorici, vedi Cornides Vindiciae anonymi p. 53 seq. si 134; Engel in istor. Bulgariei p. 385.

XI.

Se mai vedemu acumu si pre cele alalte patru argumente de in urma, cà se potemu cunosce mai chiaru, cu cãta erudiune profunda istorica Criticulu ne a demustratu acele erori enorme, in cari amu cadiutu noi. Deci in —

Arg. V. dîce: Cà „e unu lucru, ce nu se poate negá, cumu cà sub Traianu pentru nemesurat'a avutîa a Daciei, nu numai de in totu imperiulu romanu, ci si mai alesu de in Itali'a, multi la numeru s'au asiediatu aici; si cumu cà cultur'a romana chiaru pentru asta avutîa a lasatu aici urme nesterse; afora de acea, cà Romanii au fostu destinsi intru romanisarea popore-loru sujugate.“ — Dar', si noi suntemu de acea parere, cà multi Romani au venitu in Daci'a se o coloniseze, nu numai de in totu imperiulu romanu, cumu dîce Eutropiu (l. VIII cap. III), ci chiaru si de in Itali'a, numai catu Eutropiu pre aceli multi-i nu nemesce cetatiani Romani, si pre acele colonie nenumerate multîmi de`omeni. — Inse,

adusu-ia Traianu numai pentru avutí'a Daciei, au dor' si dé in alte cause mai alesu politice, e mare intrebare. Celu pucinu noi suntemu de acea convictiune, cumu cà caus'a principale, de in care Traianu facù de in Daci'a provincia romana, a fostu cu totulu si numai politica, adeca cà se surupe de totu gntea Daciloru, carea inca de in temporele lui Juliu Cesariu atate rele facusera imperiului romanu: Gens Dacorum nunquam fida (Corn. Tacitu hist. l. III cap. 46). Er' colonisarea a fostu numai cosecenti'a acestei politice, cà se nu remania provinci'a desierta si nelucrata, si câte alte cosecentie mai erau impreunate cu asta politica. Avutí'a Daciei dar' erá, dupa parerea nostra, numai unu motivu si mai mare spre realisarea acelu planu, er' nu motivulu de frunte. Inca nece aceea nu suntemu plecati a admite, cumu cà avutí'a Daciei a fostu caus'a culturei atatu de mari in Daci'a. Ci adeverat'a causa a culturei si aici, cà si aliurea in totu imperiulu romanu, a fostu starea culturei Romaniloru de atunci preste totu, carea, ori unde s'a asiediatu Romanulu, totu asia urme nesterse a lasatu dupa sene cà si in Daci'a, pre cumu toti sciu.

Ci Romanii, dice d-lui au fostu mari maestri intru romanisarea popore-loru sujugate; — asia este, numai catu in Daci'a nu prea áveau pre cene romanisá, despre care obiectu amu graitu mai susu.

La tota templarea, partea cea mai mare a argumentului de facia e pentru noi, — er' cea de in urma nu demustra nemica. Ce bene inse erá pentru criticulu nostru, deca mutulu de Entropiu nu spunca, cà in Daci'a au venitu infinitae

hominum copia e ex toto imperio romano, si cã Daci'a erã storsa de barbati (viris exhausta), cã ci atunci nu ar' stã asia de chiaru antitesea: Romani infiniti, si Daci exhausti, carea nu pote fi prea dupa gustulu criticului; ci o ar' potẽ intorce dupa placu-si ponendu: Daci infiniti, si Romani exhausti, carea acumu nu merge. Singuru intru un'a-lu ajuta Eotropiu, candu dõce. cã barbati daci se storsese prein bataliele cele multe, si prein urmare incai voru fi ramasu mulierile dace, cã se le romaniseze soldatii romani. Pare-mi-se inca, cã d-lui presupune, cumu cã aceli soldati romani si aceli colonisti infiniti au venitu in Daci'a numai cu bãt'a, buna-mi-te cumu tramitu Anglii pre malefactorii loro in Australi'a forã mulieri si forã prunci, si apoi deca se asiedia acolo si se punu la regula, trametu agenti in Europ'a, cã se le duca si mulieri. Care presupunere, deca a avut'o: sei fia de bene, cã noi suntemu cu totulu de alta secta *).

In Arg. VI dõce d-lui cã „e fapta, cumu cã in Transilvani'a romanii mai de-multu nu erau asia de numerosi; almentrea nu ar' fi fostu de lipsa, cã in midiu loculu tieei, dela Rogn'a panã la Brasiovu, care linia, cã un'a ce e lenga drumulu tieei, mai tare fusese espusa devastiunei humiloru si tatariloru, se o impoporeze cu colonie nemtiesci; fiendu cã nu numai pamentulu sasescu de acumu, ci si Clusiulu, Turd'a, Aindulu, Igi-niulu, Cricaulu, inca -su nemtiesci de origine.“

---

*) Cumu se duceau mai de multu coloniele dein Rom'a, vedi loculu de in Tacitu annal. XIV, 27 citatu in Apend. nr. XI.

— Care tote suntu adeverate panà la una iota, numai catu nu probeza nemica în cuntr'a romane-tatei nostre, care e obiectulu argumentului. Er' caus'a, pentru carea romanii mai de multu nu erau atâtu de numerosi cá astadi in Transilvani'a, e aratata destulu de bene chiaru de d-lui: adeca incursiunile huniloru, tatariloru, turciloru etc., cari-i predeau sîi duceau in schiavia cá si pre unguri mai tardîu, afora de celia pre cari-i taliau, seau cari scapau la munte. Er' deca astadi suntemu mai numerosi de catu mai de multu, avemu de a multiemí mai alesu pazei indelungate, de candu Transilvani'a veni sub cas'a Austriei.

Inse fire-amu fi fostu multi, fire-amu fi fostu pucini, de acea totu nu suntemu nece mai multu nece mai pucinu Romani de cumu suntemu; — apoi Daci'a nu e numai Transilvani'a, si deca vomu fi fostu pre atunci mai pucini in Transilvani'a, pote vomu fi fostu mai multi in tier'a romanesca, unde pre la a. 1290 de in tier'a Oltului a trecut una mare multîme de omeni sub Negru-voda, si apoi éca si Moldov'a, unde totu camu pre atunci, cu vre-o 60 — 70 de ani mai in coce, esí alta multîme de romani de in Maramuresiu sub Dragusiu-voda seau sub Bogdanu, pre cumu intre altii ne spune chiaru si Thurocz, istoricu unguru, la partea III, c. 49: *Hujus (Ludovici) etiam tempore Bogdan vajvoda Olachorum de Maromrosio coadunatis sibi Olachis ejusdem districtus in terram Moldaviae — a multo tempore propter vicinitatem Tartarorum habitatoribus destitutam — recessit.* (Vedi si Engel *ist. Mold.* pag. 103 seqq.) — De acea amu si remasu atunci mai pucini aici, ci Dumnedieu apoi ne a multîtu, de nu se mai

cunosce stirbatur'a, si ne feceramú éراسi mai multi de catu ar' dorí nu sciu ce-ne.

In art. VII scrie: „Fapta e, cumú cá romanii in multe — in limba, îmbrăcamente, datine — se asemena cu popora-le Italiei.“ — Prea bene! De acea suntemú noi dar' daci romanisati? O! Logica, ce pasere rara mai esti. De almentrea, acestu fromosu argumentu, Criticulu nostru l'a invetiatu de la maestru-so Chalcocondyla, precumu vediuramú, de si nu o spune pre facia, de care forte ne bucurámú. Si in urma, in —

Arg. VIII dîce: Cá „e lucru cunoscutu, cumú cá in imperiulu romanu orientale in seculii de midiuloculu inca si popora-le, ce nu erau de origine romana, se numeau pre sene Romani.“ — Va se dîca: Cá de acea nece noi nu avemú mai multu dereptu de a ne tiené, cá suntemú descendentii directii ai Romaniloru, de catu acele popora. — Si ve rogu, care suntú acele popora de in seculii de midiulocu? Pre catu sciu io, suntú numai grecii, de nu cumú-va d-lui mai întielege si pre cigani, cari inca se nimescu pre-ici pre-cole rumliò. Si intru adevèru, deca limb'a nostra, deca îmbrăcamentele si datinele, dupa cumú concede si Criticulu, deca acestea tote împreuna cu armele si cu totu modulu vietiei, dupa cumú marturisea Chalcocondyla, si deca pre lenga acestea chiaru si istori'a nu ne aru aratá, cá suntemú mai Romani, mai Italiani si mai Latini de catu grecii, — atunci nece noi nu amú pune mai multu momentu pre numele de romanu, de catu greculu — si ciganulu.

Inse greculu nu are de in romanetate de catu singuru numele, care sî-lu arogá in temporele or-

thodoxiei, pentru că-i eră rusîne de numele E-I-le nu, carele acumu atatu insemnă catu si paga-nu; afora de aceea greculu remaşese si eredele Romanului in partile orientelui pană la uşa di de rusîne, si de acea-i ocupă si numele impreuna cu ereditatea, si se numi Romanu *) cu acelasi dreptu, cu care se ţinea şi aşinulu de in fabula că e Ien, — si dupa grecu totu cu asemenea dreptu si ciganulu.

Si de in aste argumente, cate le vedurăm, apoi éca si conclusiunea, de care graisem mai in-a-ante, de in cuventu in cuventu: „Si de in tote aceste fapte istorice, alta nu se pote conchide in-tieptiesce, de catu că romanii de astadi s'au nascutu dein a mes t e c a t u r ' a d a c i l o r u romanisati cu acea parte dein colonistii veniti de in Itali'a aicia, carea a mai remasu aici, si cu acea parte mica a poporeloru, cari in diverse tempuri au sujugatu pre celi de la Dunare, căta adevca a mai remasu aici, — pre cumu s'au nascutu pre acea cale natiunea italiana, ispanica si francesca de acumu, cari tote se tienu a fi natiuni romanisate, foră de a dice, că chiaru Romanii li-su strabunii loru.“

Acumu judece ori-si ce ne, căta legatura logica se afla intra argumentele Criticului că premise, si intra conclusiunea de facia. Actele stau in a-ante, si amendoi amu peroratu pentru caus'a romana au ne-romana. Judele dreptu nu va caută la persona, nece la a mea care e cunoscuta, nece la a Criticului anonimu, carele se multiem cu divis'a: Non quis sed quid, care nu i-o impugnamu, — ci numai la sant'a dreptate.

*) Vedi epigram'a de in seclulu VI despre Rom'a, in Apend. nr. XVIII.

~~Inse ori cumu va se esa acea judecata, convicțiunea noastră remane neclatita, cumu că suntemu romani si descendenți directi ai colonieloru romane de sub Traianu. Apoi, deca ce-ne-va nu va se fia de una convicțiune cu noi, no-ue inca totu atat'a ne pasa, nūmai catu la una asemene templare le spunemu verde si noi, cumu că apoi totu dupa acela principiu nū vomu se credemu nece in natiunalitatea ungorului, nece intru a germanului, nece intru a schiaului, ci le vomu tiené pre tote astea, inca si pré celé alalte, de u-
nia amestecatura de in tote limbele si noro-de-le, si in urm'a urmeloru le vomu aruncá pre tote intru una olla potrida seau cumui mai dicitu romanescé.~~

Ce se mai dîcemu si de aceli omeni, cari pânà intru atat'a scrupulu au ajunsu in acestu obiectu criticu despre romanetatea romanului, catu avura curagiu a ne-o spune pre facia: că nece colonistii lui Traianu nu a fostu curatu Romani ¹⁾. Asia este, inca ce e mai multu, nece Traianu nu a fostu curatu Romanu, că erá de nascere dein Italic'a cetatea Spaniei, nu de in Rom'a ²⁾. Au nu

1) F. Miklosich l. c. pag. 5. Wir behaupten daher, dass schon die ersten Colonisten nicht lauter Römer waren.

2) Eutropiu l. VIII, 2: Successit ei Ulpus Trajanus Crinitus, natus Italicæ in Hispania, familiâ antiquâ magis quam clara. Sex. Aur. Victor, de Cæs. XIII: Ulpium Trajanum, Italicâ, Urbe Hispaniæ, ortum, amplissimi ordinis tamen atque consulari loco. Er' unde se dîce in Épitom. c. XIII: Ulpus Trajanus, ex urbe Tuderina, se pare a se intielege despre locul originiei fameliei, nu de alu nascerei. Vedi si Dione Casiu l. c. pag. 771.

amu dîsu si noi mai susu, cã nece Romanii de in Rom'a inca nu au fostu curati Romani?

Remane, cã acesti omeni procopsiti, in urma se ne definesca: Ce e a fi Romanu? cãte percente suntu de lipsa pentru ce-ne-va, cã se se pota numi Romanu? si cãte percente de Romanu se aflau in colonistii lui Traianu? Pentru cã noi de noi, martorisimu, cã nu suntemu versati in operatiuni anatomice-chemice-ethnografice asia de profunde, ci le lasãmu celoru esacti in aceste scientie, cã se deslege mai antaniu aceste probleme, si apoi vomu vedé si noi, deca ne mai potemu numi cu buna cuscientia romanu au nu.

Panã atunci inse in simplitatea anemei nostre remanemu pre lenga acea parere, care o au avutu parentii nostri, si multi omeni invetiati ci simpli in lume, cumu cã romanu atat'a insemneza catu Romanu, si Vlachu éراسي italianu, latinu, Romanu, er' nu dacu, nece gothu, nece schiau, nece alta pasere galbina la ciocu.

Cele ce amu mai poté díce in astu obiectu, le reserbãmu pentru alta ocasiune.

XII.

Dupa ce criticulu nostru-si facu conclusiunea procratória, precumu vediuramu, in urma-si mai aduse a-mente unele reflexiuni, cari cã nescari odora pretiosa, ne-vrendu a le dá uitarei, le versã pre capulu mieu, cu scopu, precumu se pare, cã cu atatu mai tare descreditandu-mi person'a, de una data se dè si causei nostre lovitur'a de gratia, cumu o numescu. Si in adev eru atari espectoratiuni merita a fi apretiate dupa valoarea lor, si a se aruncã acolo unde le e locul, numai

catu spre cunoșcerea spiritului, ce a dictatu ace-
sta critica, potu se ajute si aceste personalia, si
inca pote, că mai multu că tote. Dein care cau-
sa, si in adeveru numai dein aceea, le presentă-
mu in catu-va si publicului romanu, carele pote
nu a avutu ocașione de a le cunoșce de aliurea.

Deci in articolulu III, dupa unele premise a-
sia graiesce: „Aici atingemu numai acea impre-
giurare curiosa (furcsa), că afora de comitele
C*** nece un filiu alu celoru alalte natiuni de-
in patria nu s'a alesu de membru onorariu.
Inse intru asta fluctuatiune mare natiunale, mai
că nece nu a cutezatu nemenea se proiecteze de
membru pre altu ce-ne-va dein acea natiuna-
litate, carea in XVII seculi a tienutu apas-
ata pre natiunea romana; fiendu că, dupa
esîrea Romaniloru, hunii, avarii, ungorii tienura ace-
sta tiera; er' acesti trei suntu unulu.“—Aici, lierte d-
lui, deca cutezâmu ai spune verde, că astea tote suntu
numai ordiene — calumnie. Nec'airi nu am dîsu
io, că ungorii au tienutu pre romani apasati in
XVII seculi; cuventarea mea stă in a-antea pu-
blicului romanesce si ungresce; si d-lui numai-
si nalucesce, deca cu actele a mâna i-se pare,
cumu că io nu am vorbitu de gentile barbare de
catu numai intielegundu pre ungori. Dein contra,
io nu am numitu pre nece un'a dein acelea,
supunendu că lucrulu e destulu de cunoscutu. Ce
e mai multu, io nece nu sum convinsu deplenu,
cumu că hunii si avarii aru fi fostu magiari, ci
numai popora asiatică că si magiarii, bulgarii, cu-
manii, chazarii, alanii, turcii, tatarii etc. Afora
de aceea, pre lenga tota enormele mele smentele
istorice, atat'a poteam scî si io, sîlu asecurezu

că am știutu și atunci, cumu că Gothii, nu hunii, avarii și ungurii, începura a predá Daci'a romana, împreuna cu Dacii cari mai remasese; er' Hunii numai pre la a. 376 dupa Chr. s'iau aratatu nasulu în Europ'a și Daci'a, și asia chiaru cu 100 de ani mai târziu după esîrea Romaniloru, de carea graiesce d-lui. Asia ne spune Pray (in anal. vet. Hunnorum p. 68) și Steph. Katona (in Synops. chronol. partea II, sect. I, pag. 47). — Er' de Magiari toti știu, câti au invetiatu la școala unguresca, cumu că în țier'a unguresca au venitu numai în seclulu IX; er' în Transilvani'a cându au venitu, încă e îndoiela înaintea multor'a, la tota țemplarea înse nu au venitu în a-ante de Tuhutum *). Cumu pote dar' presupune d-lui, că io asi fi dișu, cumu că ungurii au ținutu apasati pre romani în XVII seculu, — de si nu am invetiatu în școle unguresci?

În catu pentru membrii onorari, că nu s'au alesu altii, caus'a e numai § 9 alu statuteloru asociatiunei facia cu scopulu acestia, er' nu ce-va paroxismu politicu seau ignoratiune sumetia, cumu dice d-lui întru altu locu. Cu tôte astea, ce-ne știe, deca nu aru avé dreptu si romanii de a se mirá, că ore cumu pôte fi, de nece compatriotii dein Clusiu, nece celi dein Pestia, seau si dein Viena, nu s'iau adusu a mente de nece unu romanu la asociatiunile loru literarie? — încă ne ar' mai poté prende mirarea și de acea, cumu se pote, de nu s'a aflatu dein acele natiunalitati nece macaru unu compatriotu, care macaru cu unu

---

*) Vedi M. Büdinger, istor. Austriei t. I, pag. 391 seq. not. 5.

bănu se concurrea la acea asociatiune română, cându de între români, cu tota saraçi'a noastră ce nu ô potemu ascunde, s'au aflatu mai multi, cari conferira denariulu lor la Museulu transilvanu? Si întru adevèru aste impregiurari aru fi mai curioase si mai demne de mirare, deca nu ne amu aduce a mente, că compatriotii nostri nu afla pre nece unu dacu romanisatu demnu de a se cuprende în societatea lor, de catu pre lenga banu de intrare.

Deci mai în colo continua Criticulu si dîce: „Ci lasa, că acusi va fi mai bene, pote se venia în gratia si acela, a caruia limba înca eri alalta-eri erá neculta si barbara etc.“ — Si de ast'a se supera d-lui asia tare? Se pote, că d-lui credea, cumu că romanii aru stá se jure, că nu este alta limba mai culta si mai elegante de catu cea magiara; se pote înca, că si astoptá, se audia asemeni encomia dein gur'a unui romanu. Ci adevèrulu este, că limb'a magiara a facutu mari pasi în cultura de vre-o cate-va decenia în coce, inse nu au facutu înca atatu de mari, catu pentru dens'a se ne parasimu pre a nostra; ast'a e totu ce am disu seau am volîtu se dîcu, si sum de parere, că numai omenii desierti se potu aflá vetemati cu espresiuni de acestea. Fia-care poporu crede, că limb'a sa e fromosa, seau mai fromosa de catu altele; inse nece unulu nu e asia de negliobu, catu se nu cunosca adevèrat'a cultura seau necultura a limbei sale. De în parte-mi, deca ce-ne-va mi-ar dîce: că limb'a romanesca e fromosa, iasi raspunde: asia este! ér de mi-ar dice, că e culta, iasi dá se întieléga, că mente d-lui. Deca inse Criticulu nu este în stare de a a-

pretiní gradulu culturei limbei unguresci in presente si in trecutn; ne pare reu, ci nu avemu ce face. Alti conatiionali ai d-sale recunoscura, adeveratu camu tardíoru, mai eri-alalta-eri, cà limb'a magiara are lipsa de mai mare cultura, de cumu arata Aprobatele si versurile lui Gyöngyösi, si de acea inca pre la a. 1796. se incercare a fundá una „societate de a cultivá limb'a magiara“ *), in-ca si Academi'a unguresca dein Pestia e destinata nu numai pentru scientie, ci si pentru cultivarea limbei magiare, cu carea in adeveru se si ocupa. Care tote arata, cà cultur'a limbei unguresci ne-ce nu a fostu eri-alalta-eri asia de mare, cumu se pare Criticului nostru. Noi dein parte-ne sincere dorimu, cá cultur'a limbei unguresci se nu statiuneze in stadiulu de astadi, ci se faca progresu totu mai mare, — numai se nu ne cotesca pre a nostra.

Mai incolo dupa una tirada lunga si mai incurcata de catu labirintulu Minotaurului, pentru care ne ceremu liertatiune cà o petrecemu, adaugge criticulu: „I. Huniadi si Mathia Corvinu, adeveratu cà s'au taliatu de catrà asta trupina de XVII seculi de fome, de saracia si de alte cate tote, precumu si acumu suntu multi renegati; ci acestia toti s'au dusu in scirea lui D-dieu, s'au inochiatu in olivu selbatecu, au inavutítu saracia acestoru natiuni pretensive si gamfate.“— Asia este, cà s'au dusu si nu se voru mai intor-

---

*) Vedi Aranka Gy., A magyar nyelv mivelő társaság munkáinak első darabja, 8-o Szebenben, 1796, p. 5: „A magyar nyelv a maga hazájában műveléségre, árvaságra jutott“ etc.

ce, nece eli nece fetiorii loro; numai câtu io de Huniadi si de Coryinu nece nu am visatu, ne-cumu se graescu, sciendu că fratii nostri demultu, demultu, inca dein temporile lui Heltai, nu au mai vrutu se recunosca, că celia aru fi fostu romani ¹⁾. De acea nece aicia nu mai disputu despre eli; pentru noi totu un'a este, că au fostu, au că nu au fostu romani, et pour cause ²⁾).

Dupa care tote, numai de catu conchide Criticulu cu aste cuvinte: „Si despre tote acestea marturesce la anulu domnului 1861 insusi C., demnulu membru alu capitulu in Blasiu; asia dar' suntu adeverate.“ — Adeverate dar', ci nu tote, pentru că nu tote, câte le infirà d-lui in labirintulu seu, le am dîsu io, ci le a dîsu d-lui de capulu seu, si dein cuvintele mele le a trasu numai că cu clestele. Er' cate suntu adeverate, nu suntu pentru aceea, pentru că le am dîsu io, ci pentru că suntu fapte istorice, precumu credu că le am si demustratu. Er' person'a mea, ori in ce pusetiune se fia, nu are a face aici nemica.

---

¹⁾ Cu tote că contemporanii, Bonfiniu, Ph. Callimacu, Aenea Silviu, si Thurocz, marturisescu de romanetatea Corvinesciloru, precumu citaramu mai alesu mai susu pag. 39 in not'a 2), — totusi nece Pray nu cutezà a recunosce pre I. Huniadi de romanu, ci numai nascutu intre romani seau in Transilvani'a: Natus est Huniades apud Valachos, aut ut mihi quidem et rectius videtur apud Transilvanos, nobili quidem sed tenui loco (Annal. t. III pag. 186, vedi si not'a 6: alioquin nemo Hunyadi ex factiosis genus externum, sed generis solum mediocritatem objecit, quod certe, si Valachus origine fuisset, facturi erant)!

²⁾ Ce au facutu eli pentru romani, vedi in Apend. nr. XIX.

In urma, in Art. IV, numai de catu cu asté cuvante incepe: „Ce erori enormi istorice au cupresu mentea unoru frati romani, potemu se esperimu in tote dílele. Er', cumu cá in atari erori si unii cá acelia au cadíutu, despre care opiniunea publica almentrea credea, arata cuvántarea Rmului C. analisata in articlii mai dein a-ante. Inse pre tote acestea le escusa in catu-va acea pasiune, care in timpurile critice ocupa mentile si afectele“, et sic porro. — Asia este in catu pentru omenii, cari suntu ocupati de pasiune, precumu despre astea insusi criticulu dede proba in-vederata in analisea cuvántarei méle, candu orbitu de pasiune a incarcatu câte copte si necopte asuprí a persoanei mele, si a natiunei romanesci, si acestea tote nu de in alta cauza, ci numai pentru diferintiile politice de astadi si de multi seculi intre romani si intre cele alalte natiunalitati transilvane. — Er' de erorile istorice imputate, nu mai graescu; judece D.dieu si omenii intre mene si intre d-lui; si catu vomu fi smentitu, faca bene si ne lierte, pre mene, pentru cá nu Angeru le a scrisu, ci mana de tierena, cumu díceau tipografii nostri celi betrani — er' pre d-lui, fiendu infalibile, numai pentru cá nu scie ce graiesce. Si concludemu acestu respunsu chiaru cu cuvántele criticului nostru de in Art. IV, unde díce:

„Cu tote astea dícemu, cumu cá cercetarile istorice neindoitu cá voru se aiba influentia benefactoria spre luminarea mentiloru, mulcomirea pasiuniloru, si mai pre susu de tote spre aceea, cá opiniunea publica se se emancipeze de suptru apasarea unoru conducutori pucinu defaecatí, ci cu gura-mare, cari mai pucinu au invetiátu, de

aceea inse cu atat'a suntu mai aroganti, — si se incepta asi urmá propri'a convinctiune.“ Amen! asia se fia — mutatis mutandis fiat applicatio.

His ego gratiora dictu alia esse scio, sed me vera pro gratis loqui, etsi ingenium meum non moneret, necessitas cogit. Livius.

Non defendi homines, sine vituperatione forte posse; negligenter defendi, sine scelere non posse. Cicero.

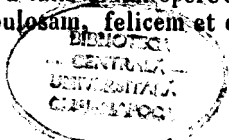
A P E N D I C E.

Nr. I.

Hoc tempore, velut per universum orbem romanum bellicum canentibus buccinis, excitae gentes saevissimae limites sibi proximos persultabant. Gallias Raetiasque simul Allamanni populabantur; Sarmatae Pannonias et Quadi; Picti, Saxonesque et Scotti, et Atacotti Britannos aerumnis vexavere continuis; Austoriani Mauricaeque aliae gentes Africam solito acrius incursabant; Thracias et — diripiebant praedatorii globi Gothorum. A. Marcellinu l. XXVI c. 4.

Totius autem sementem exitii, et cladum originem diversarum, quas Martius furor, incendio solito miscendo cuncta, concivit, hanc comperimus causam. Hunnorum gens, monumentis veteribus leviter nota, ultra paludes Maeoticas, glaciale oceanum accolens, omnem modum feritatis excedit etc. Totu acolo l. XXXI c. 2.

Ferunt'priscae fabulae, per Boeotiam et Colchida ex draconum dentibus seminatis homines cum armis simul e semine prosiluisse. nostra autem aetas hanc quoque fabulam re veram esse comprobavit oculisque subiecit. nondum enim Scythici (Gothici) generis filii, velut dentes disseminati, ad dominatum romanorum pervenerant, et jam plena erant ira, furore et caedibus, ad aetatem bello parem praeter tempus iis pervenientibus... Omnis enim Thracia, eique contigua Macedonia, Thessalia talis et tantopere carminibus celebrata, — talem et tam populosam, felicem et egregiis viris abundan-

tem, infida Scytharum insanaque rebellio subito post trajectionem erumpens ita prostravit calamitatibusque replevit, ut prae his Thraciae stragibus proverbialis illa Mysorum depraeditio aurum videatur etc. Eunapii ed. Bonn. pag. 51.

Etenim prius quoque nulli aetati perpercerunt (Sclaveni), sed et ipsi et qui in altero exercitu erant, ex quo in Romanorum ditionem irroperant, obvios quosque sine aetatis discrimine occiderunt, adeo ut omnis regio, quae Illyriorum Thracumque est, insepultis cadaveribus plena longe lateque extiterit. Occidebant autem obvios non ense, neque hasta, neque alio modo usitato, sed palos in terram defigentes, eosque quam maxime exacuentes, his miseros insidere multa vi cogebant — — —; ligna etiam crassa quatuor in terram ut plurimum defigentes barbari hi, ad illa captorum manus pedesque alligantes, dein fustibus eos in capite validissime percutientes, veluti canes aut serpentes aliudve ferae genus, trucidabant (εἶτα ῥοπάλοις αὐτοὺς κατὰ κόρρης ἐνδελεχέσατα παίοντες, ὡς δὴ κύνας ἢ ὄφεις ἢ ἄλλο τι θηρίον διέφθειρον); alios vero cum bobus et ovibus, quaecumque nempe in patrios mores referre non putabant, in tuguriis concludentes, nulla misericordia incendebant. Hoc modo Sclaveni obvios semper de medio tollebant (οὕτω μὲν σκλαβηνοὶ τοὺς ἐντυχόντας αἰεὶ ἀνήρουν). Procopii bell. Goth. l. III. c. 38.

Illi (Avares) autem hunc (Heraclium) persequentes diutius, quum eum assequi non possent, capto universo ipsius famulitio, Thracicasque partes populantes, in captivitate abduxerunt virorum foeminarumque LXX millia, atque sic ad propria redierunt. Georgii Amartoli in chronico. —

Er' Nestore, istoriculu rusescu, pre urm'a acestuia scrie: „In dîtele acestea erau si Obrii (Avarii), carii se batura cu imperatulu Eracliu silu mai prensara;“ — si apoi adauge: „Acesti Obri se scolara si asupr'a Sloveniloru, si asupri-ra si pre Dulebi, cari-su sloveni, si facura nevo-lia mulieriloru loru. Candu voliea unu Obru se calatoresca, nu lasá se prenda cali seau boi in ju-gu, ci demandá se prenda trei, au patru, au cinc

mulieri la caru si se duca pre Obru; si asia a-suprira Obrii pre Dulebi, cà Obrii erau mari la trupu, si sumeti la mente, ci D. dieu i-a stinsu cu-totulu, de n'a mai remasu nece unu Obru. Ed. F. Miklosich, Viena 1860 pag. 6. Schlötzer t. I p. 112. 116.

Quae autem hi (οἱ Ἐὐρώσσι) mala perpetrarunt, antequam debellarentur, omnem superant tragoediam; etenim captivorum alios in cruces agebant, alios terrae clavis adflegebant, alios vero pro scopo constituentes sagittis conficiebant. quicumque autem captivorum sacerdotio dignati erant, eorum capita acutis clavis pertundebant (τούτων ἡλοῖς ὀξεῖσι διεπερόνουσιν τὰς κεφαλὰς). Cedrenu p. 317 ed. Bon.

Nr. II.

Una inscriptiune despre Dacia ferice de sub Adriannu (a. d. Chr. 117—138) se afla la Zamosiu p. 14, Tröster p. 460 si 466, Hohenhausen p. 47, Seivert p. 9 nr. X, Neugebauer p. 30 nr. 59 si p. 36 nr. 96 etc., ci precumu se pare nu destulu de corecta, carea dupa Seivert l. c. asia suna: IMP. CAES. DIVI NERVAE N./ TRAIANO HADRIANO AVG./ PONT. MAX. COS. III. P. P./ CIVIS VIRTUTE DACIA IM/PERIO ADDITA FELIX EST/M. ARRIVS Q. R. COL. VL/PIAE TRAI. SARMIZ./ DEVOTVS NVMINI EIVS/ EX VOTO P. In carea cele ce lipsescu, se potu supleni de in alta inscriptiune mai acurata la Zamosiu p. 32, Seivert p. 12 nr. XIII etc., adeca in lin. 1: IMP. CAES. Divi Traiani Parthici F(ilio); DIVI NERVAE N.; er' in lin. 3. PONT. MAX. Trib. Potest. XVI COS. III. De unde inscriptiunea ar' fi dein a. 132 d. Chr., nu 133 cumu scrie Seivert. Vedi Inscript. lat. sel. Orelli - Henzen t. III indic. p. 66. Ael. Spartianu in viati'a lui

Adrianu c. III spune, că cest'a a înscocitu pre Traianu in amendoune expedițiunile dacice: Post quaesturam, — ad bellum Dacicum Trajanum familiaris prosecutus est; — si: Secunda expeditione Dacica Trajanus eum primae legioni Minerviae praeposuit, secumque duxit, quandoquidem multa egregia ejus facta claruerunt, quare adamante gemma, quam Trajanus a Nerva acceperat, donatus, ad spem successionis erectus est. Cu tote a stea, inscriptiunea e adulatoria, dicundu si ca Daci'a prein virtutea lui s'a adausu la imperiulu romanu, si ca e fericita. — Afla-se inca si unii numi cu inscriptiune: DACIA FELIX, precumu dela Deciu (d. Chr. 249 — 251), si dela Aurelianus. Vedi Eckel Catal. musei Caes. t. II pag. 352 nr. 22 — 24 si p. 395 nr. 34. Cari inscriptiuni nu insemneza mai multu, decat ca acesti imperati batundu pre barbari au scapatu Daci'a pre catu-va tempu de incursiunile lor.

Nr. III.

Cicerone de offic. II, 22: Omni gaza Macedonum, quae fuit maxima, potitus Paulus, tantum in aerarium pecuniae invexit, ut unius imperatoris praeda finem attulerit tributorum. at hinc nihil in domum suam intulit, praeter memoriam nominis sempiternam. Imitatus patrem Africanus, nihil locupletior Karthagine eversa. Quid? qui ejus collega fuit in censura, L. Mummius, num quid copiosior, cum copiosissimam urbem Corinthum funditus sustulisset? Italiam ornare, quam domum suam, maluit, quamquam Italia ornata, domus ipsa mihi videtur ornatior.

Nr. IV.

Cl. Ptolemeu (de pre la a. 139 dupa Chr.) la l. c. citeza numai pre cele mai de frunte 44 de

cetati de in Daci'a vechia, si asia es' unu antoriu contempuranu de in anii celi de antani ai colonisarei Daciei cu romani. Elu imparte Daci'a in cinci linie paralele, incepundu totu de catra apusu spre resaritu dela gradulu lungimei 45 panà la alu 53-lea, er' alu latîmei boreali dela 44 panà la 48.

In lini'a 1. mai spre nordu pune 8 cetati: Rucconiu, Docidava, Parolissu, Arcobadara, Trifulu, Patridava, Carsidava, si Petrodava.

In lini'a a' 2. dupa ea, spre media di éراسي 8: Ulpianu, Napoca, Patroissa, Salinae, Praetoria-Augusta, Sandava, Angustia, si Utidava.

In lini'a 3. dupa ea, 10: Marcodava, Ziridava, Singidava, Apulu, Zermizirga, Comidava, Ramidava, Piru, Zusidava, si Paloda.

In lini'a 4. dupa ea, 8: Zurobara, Aezisi, Argidava, Triscu, Sarmisaegethusa regia, Aquae (*ὕδατα*), Neutidava, si Tiasu.

Er' in lini'a 5, cea mai meridiunale, éراسي 10: Zeugma, Tibiscu, Dierna, Acmonia, Drufeti (al. Drobeta), Frateria, Arcina, Pinu, Amutriu, si Sornu.

Cele de in lini'a de in urma cadeau tote in Banatu, si in tier'a romanesca panà la Galati; er' cele alalte, unele in Transilvani'a, altele mai multe in Ungari'a si Moldov'a. Cunoscute suntu locurile: Saline-loru la Turd'a, alu Apulului la Alb'a Julia, si alu Sarmisegetusei, carea se numi si Ulpia Traiana cá si coloni'a romana de acolo, in Hatiegu la Gradisce. Er' loculu celor alalte, pre cumu si alu altoru cetati si sate, ce se afla memorate in tabl'a Peutingeriana, pre inscriptiuni, si intru alte documente, inca nu s'a

potutu defige cu tota certitudinea. Acestu terrenu geograficu inca nu e lucratu, de aceea-lu si recomandamu natiunaliloru nostri, cá unu obiectu nu interesante numai in genere, ci si in specia pentru Romani, si demnu de unu studiu seriosu. Totu de una-data ne tienemu de detoria a face atenti pre ai nostri, acumu candu istori'a lui Fotino s'a tradusu si romanesce si se latiesce in manule toturoru, cá se fia forte cauti in cele ce scrie de spre istori'a vechia — a' Daciei, si anumitu in cele geografice alesu P. II c. XVIII.

Totu in cinci linie imparte acolosi Ptolemeu si pre acele XV (nu 18 cumu scrie Fotino t. I p. 124 not. trad. rom.) genti Dácice-Sarmatice, in fia-care linia câte trei, si anume in lini'a 1 mai boreale: Anarti, Teurisci, si Cistoboci, — in a' 2: Prendanensi, Ratacensi, Caucoensi; — in a' 3: Biefi, Buridensi, Cotensi; — in a' 4: Albocensi, Potulacensi, Sensi; — si in a' 5 cea mai australe: Saldensi (in banatu), Ceiagisi (in romani'a mica), si Piefigi (in romani'a mare). — Vedi si Ukert Geogr. der Griechen u. Romer, P. III. Sect. II (Weimar, 1846) alesu p. 595—623.

Nr. V.

Sig. Kosa in cartea citata mai susu (p. 35), la acestu articlu alu chartei Andreane, pag. 95 recunosce, cá natiunea sasasca nu e proprietaria ci numai usufructuria a fundului regiu, cu aceste cuvente:

Usus communes exercendo: itaque non proprietatem sed usum dumtaxat fundi regii confert Saxonibus. Hinc cum Saxones a Valachis fundum regium incolentibus, ex capite dominiis terrestralis decimas etc. desumere voluissent; hi contra, quod Saxones dominium terrestrale in fundo regio habere negarent, illas præstare

noluissent, differentia ad forum productionale delata, a. 1770 ibidem deliberatum est: Universitati nationis saxonicæ tenore privilegii Andreae non proprietatem, sed usum dumtaxat fundi regii collatum esse, Valachos proinde titulo terragii Saxonibus nihil debere præstare, — contra Saxones, qua usufructuarios, fisco decimas et majores et minores præstare, altissimo quoque loco decisum extitit. Vedi si pag. 96 la art. XVII. Schlötzer Gesch. der Deutschen in Siebenb. p. 640.

M. Theresi'a in rescriptulu de 19 jul. 1769 demandà thesaurariatului, cá se delature acea numire de terra saxonum, cá un'a ce nu meriteza cosideratiune; er' in rescriptulu de 3 Aug. 1770 infruntà pre sasi, cá au cutezatu asi arogá proprietatea acelui fundu regiu, pre carele locu-sce. Vedi *Értekezödés az erdélyi ns. Szász nemzet eredetéről és némely törzsökös polgári jogairól*, pag. 131 seq.

De acea cu atatu mai curiosa e pretensiunea representantiloru natiunei sasesci de in a. 1792, cari ignorandu acea parte a privilegiului Andreae, cutezara a dîce: cá pre pamentulu sasescu in Transilvani'a numai sasii au dereptu civile si inca exclusivu. Vedi *Ueber das ausschliessende Bürgerrecht der Sachsen in Siebenbürgen auf ihrem Grund und Boden. Von den Repraesentanten der Nation*. 12-o Wien, 1792.

Merita a se citá inca si procesulu, ce-lu avura români de in S. Pietru tienutulu Bistriciei la a. 1366 cu sasii de in Husulschif pentru una padure, de care Ludovicu regele Ungariei asia judecà intru una diploma, ce se afla in archivulu dein Bistritia:

Blaccos de villa Petri ægre tulisse, ut territorium suum ultra mille annos possessum per se et majores suos multis vicibus sanguine redemptum disputetur, et pars illius pro meliori emolumento advenarum Teu-

tonum prædio illis assignato — adjiceretur, — justum et æquum esse invenimus, ut, cum territoriorum limites ingressu adhuc Hannorum designatæ et per duces eorum sancitæ sint immutabiles, silva hæc maneat penes villam Blaccorum, cujus ab antiquo fuisse et situs et publica notitia demonstrat. Ne tamen hospitem istorum animi mœroræ afficiantur, conceditur desiderium ipsorum, et citra voluntatem Blaccorum, villam suam penes villam S. Petri collocandi. Quibus discordiis taliter compositis, accedunt Blaccorum de villa S. Petri seniores, et offerunt, nomine omnium colonorum suorum, Teutonibus in testimonium amicitiae, qua ipsos ut vicinos suos, et provinciæ istius hospites, amore complecti et sublevare cuperent, gratis tot ligna pinea e silvis suis, quot pro extractione totius villæ una cum Oratoria et aliis ædificiis communibus indigere ipsos continget. Teutones seu Germani Blaccis pro amabili offerro hæc magnas agunt gratias, illisque suam etiam vicissim devovent amicitiam et servitia. Vedi Vizsgálodás az erdélyi Kenézségekről, pag. 24 seq.

Nr. VI,

De Seculi, Anonimului lui Bela cap. L. scrie:

Omnes Siculi, qui primò erant populi Athilæ regis, audita fama Usubuu, obviam pacifici venerunt, et sua sponte filios suos cum diversis muneribus in obsides dederunt.

Inse cumu de nu le a crediutu Usubu si forà obsidi, deca erau Atilani? Celu pucinu totu acestu anonimu la cap. XXIV — XXVII, unde scrie despre ocuparea Transilvaniei prein Fulutim, nu atinge, de catu numai de Blaci si de Schia i cá locuitori ai Transilvaniei, si cá acestia patieau multe nevolie de la Cumani si Picenati: Quia a Cumanis et Picenatis multas injurias paterentur; — er' de Seculi nece una litera. Dein care se cunoște, cá dupa marturi'a Anonimului, pre tempulu venirei unguriloru, Seculii celu pucinu nu erau in Transilvani'a.

Thurocz P. I c. XXIV scrie de eli, că remășițele hunilor Atilani, de frica poporeloru occidentale se au trāsu in Ardealu, si că se nūi cunosca neamicii, se au numitu Seculi:

Hos etiam praeter Hunnos, qui Chabam comitati sunt, tria milia virorum eadem de natione, praelio de praedicto erepti, in Pannonia remansisse:—tandem occidentales nationes, quibus vivente Attila infesti erant, metuentes, ad Erdeelew, confinia videlicet Pannonicae regionis, se transtulisse, et non Hunnos sive Hungaros, sed, ne illorum agnoscerentur esse residui, Siculos: ipsorum autem vocabulo Zecul, se denominasse perhibentur etc.

Petru Ranzanu cap. I scrie, cumu că unii diceau, că numele Siculi e coruptu dein Scythuli, er' altii că eli aru fi in adevēru Siculi dein Sicilia:

Scythulorum patria, de qua populos, verbo corrupto, ut nonnulli autumant, appellant Siculos; ajunt enim eos a Scythis habuisse originem. Sunt nihilominus, qui vetustiora repetentes putent, Siculos revera eos dicendos esse, non Scythulos: Ejus namque gentis genus, referri volunt in Siculos, qui tenent Siciliam insulam, in extremis Italiae locis positam.—Perhibent enim, ejus nationis quamdam legionem sub Attila Pannoniarum domitore, militasse.— Illo postea extincto —Siculorum legio in hoc, de quo nunc est mentio, loco sedes sibi locavit. Commixti deinde ob juncta matrimonia cum finitimis, mutata nationis suae lingua, aliam acceperunt, illaque in hanc diem usi sunt.

Romāni in Secuime si dupa acea siau pierdutū limb'a rōmanesca, asia catu astadi numai dupa confesiune se cunoscu dein seculii magiari. Asia se magiarisara intre altele Sattu-romanescu (Olah-faln) si opidulu Brescu. Vedi diplom'a regelui Ladislau dein a. 1301 la I. Schuller (Umrise zur Gesch. von Siebenb. I. Heft, Urkundenb. pag. 2 seqq.), unde asia scrie:

Quod Ursus Knezius et Dominicus magister janitorum nomine et in personis universorum incolarum et inhabitatorum villae nostrae Olachalis in emdio Siculorum nostrorum de Udvordhel commorantium, gravi cum querela in nostri accedentes praesentiam exposuerunt, et exponendo significarunt, quod dicti incolae ob continuas Siculorum partium illarum invasiones etc.

— Si la Benkö Milcovia t. II p. 116 seqq. diplom'a imperatului Sigismundu dein a. 1426, unde scrie:

Quod venientes nostrae Majestatis in praesentiam fideles nostri, Ioannes Kenesius dictus Magyar, et Radul filius Czako de Bereczkfalva, nostrae declararunt Majestati: Quod in cofinibus terrae Siculorum nostrorum versus partes Moldaviae existeret quaedam villa Valachalis Bereczkfalva vocata etc.

Nr. VII.

De Sasi Val. Frank l. c. pag. 5 asia scrie:

Neque e ratione status erat, ut Saxones alteri genti miscerentur, cum, juxta Diploma Regium, unus populus esse debuerint; cui uti antiquitus, ita hodieque firmiter inhaerent, nimirum solicti, ne quisquam alterius sanguinis et generis, in communionem suam veniat, et antiquas ipsorum libertates aliquo modo convellat, iis solum admissis, qui ex Imperio Romano, et incorporatis eidem provinciis, quibus etiam Helvetii annumerantur, originem traxere. Id insimul diligentissime cavent, ne Nobilitas, vetusto ordini et legibus civilibus plerumque infesta, praevaleat, suaeque municipia et conturbernia vel turbet, vel penitus labefactet. E quibus in proclivi est conjicere, neminem etiam Gottorum, quantumvis aliqui forsitan eorum alibi superfuissent, (quod tamen nullo indicio probari potest) in eorum consortium admissos esse... Quod sane diligenter considerandum, ne a vera historia, atque luce meridiana clariori, ad incertas et aniles poene fabulas delabamur: quod meis olim familiaribus, Tepeltino, Tröstero, et Matthiae Militi, configerat, uti id ad oculum, iis adhuc superstitibus, demonstratum erat etc.

Cumu le au demustratu ad o culum, se cuno-
sce de acolo, că bietulu Topeltinu pentru acea o-
piniune, si pentru că in diplom'a Andreana a lesu
donati in loco de vocati, fũ costrinsu asi re-
vocá in scrisu parerea, si a dechiará că se supu-
ne intru tote sententiei natiunei sasesci, forá a
careia censura si aprobatiune nu va mai publicá
nemica. Vedi revocatori'a lui dein Mediasiu 4 mai
1669 catrá magistratulu dein Sabiniu, si cele a-
lalte in asta causa famosa, in Értekezödés a' szász
nemzet eredetéröl pag. 43 si a lesu not. b.

Nr. VIII.

225. Die 8 martii / 24 febr. Ratione projecta-
ti articuli de lingua hungarica, ad-
veniente et ex parte V. Capituli remon-
stratione.

Sacratissimae Suae Majestati.

Visum est Inclytis Statibus et Ordinibus M. hujus
Ppatus. Nationis Hungaricae, Saxonicae nationis deputatis
dissentientibus, communi voto suam sententiam in eo depro-
mere, ut lingua Hungarica non modo pro Diplomatica,
quoad omnes officiosas correspondentias, et Legum feren-
darum authetico textu statuatur, verum ejus usus in ipsis
etiam Ecclesiasticis negotiis, nec non scientiis pertractandis,
post decennium ut introducatur, conclusum exitit, prout
ex articulo projectato et Vestrae Mti. Sacratissimae, ut
credo, jam submisso conspicitur.

Quod ubi e publicis Ephemeridibus meum Capitulum
rescivisset, isthuc homogiali cu submissione aclusam ad
me praestitit requisitionem *) , cujus quidem desiderium
totius Cleri et afflictæ Nationis desiderium esse et ipse
met conscius sum; nec potest huic nationi quidquam gra-
vius accidere, quam ut eo ipso tempore, dum a Vestrae

---

*) Nu s'a potutu aflá.

Majestatis in omnium subditorum felicitatem promovendam clementia, et II. Statuum aequanimitate consolationem, et suae conditionis meliorationem avidè expectaret, unico eoque naturali suo jure privandam decerni experiretur.

Non diffitemur quidem II. Status et Ordines in sua penes projectatum articulum de lingua Hungarica ad Vestram Majestatem relatione declarasse: haud eam se habere intentionem, ut Valachos cogèrent ad linguam Hungaricam addiscendam; verum projectati articuli puncta Nationem Valachicam respicientia non alio tendere cognoscuntur. Statuitur namque, ut non modo in correspondentiis cum Jurisdictionibus; sed in ipsis Ecclesiarum protocollis duendis, in scholis Balasfalvensibus et aliis in locis erigendis, Hungaricae linguae usus post decennium introducatur:

Non nos adversamur, immo si Vestrae Majestatis benignus accesserit consensus, volumus ut pro desiderio II. Statuum et Ordinum Leges linguae Hungaricae condantur, et correspondentiae officiosae eadem lingua fiant, immo ut ipse Clerus Valachicus eandem sibi in propriam suam utilitatem quoad correlationem cum Incolytâ Natione Hungarica et Siculica, prout et Germanicam quoad correlationem cum Natione Saxonica et Incolytis Regiminibus nec non Excelsa Armorum Praefectura, familiarem reddat desideramus, et mea ex parte, in quantum per adjuncta licuit, nihil ad hunc finem exsequendum intentatum reliqui: pro statu tamen et conditione praesenti hujus nationis optimam et tutissimam culturae promovendae viam reperio, ut lingua materna juventus in scholis trivialibus doceatur, in Normalibus autem Linguae Hungaricae et Germanicae ratio habeatur. In negotiis autem Ecclesiasticis, uti Consistoriis, sedibus Archi-Diaconalibus, causae materna eaque Valachica prout hactenus eo potiori retineatur, quod Divinus etiam cultus materna lingua peragatur.

Dein connaturale cuique nationi jus est semet perficiendi, Vestrae Majestatis Sacratissimae et II. Statuum desiderium est, ut natio Valachica excolatur; ejus cultura à linguae matris cultura initium sumere debet. et ruditate populi Valachici fons in eo praecipue cognoscitur, quod post schisma Ecclesiae orientalis, linguae Valachicae

usum, Illyricam obtrudendo, excluserint et sacerdotes praepriis Episcopos Illyricae Nationis obtinuerint.

Atque hoc ex motivo emanasse cognoscitur ipsis Donationalibus Dominii Episcopalis *) adjecta conditio, ut e fundo Basilitarum sensim fundus coalescat pro schola Valachis Albae-Carolinae, Fogarasini, et in Hatzeg erigenda.

Quibus rationum momentis inductus, vi incumbentis muneris Vestrae Majestati Sacratissimae meo, totius Cleri, et Nationis Valachicae plus quam medietatem populi Transylvanici efficientis, nomine de genu supplico: dignetur projectati articuli tenorem, ea ratione moderare, ut nationis Valachicae Ecclesiastici suam sphaeram respicientia objecta prout hactenus ita in posterum nationali lingua tractare, et in suis scholis pro vehiculo scientiarum adhibere valeant. Quod a Vestrae Majestatis Sacratissimae Benigna erga omnes suos subditos propensione, dum nos obtenturos confidimus, in profundissimo eoque subditali venerationis cultu emorior.

Dein protocolulu scrisu cu insasi man'a repausatului Episcopu I. Lemeni.

Nr. IX.

Ne avendu a mâna cartea lui Wesselényi in limb'a originale, ne folosimu cu versiunea germana sub titlu: Eine Stimme über die ungarische u. Slav. Nationalität, 8-o, Lips. 1844. La pag. 223 seq. autoriulu afla de lipsa, cá in cea mai de antaniu dieta se se aduca legile urmatorie:

1. Cumu cá legislatiunea nu are de cugetu, a lipsí pre celi de alta limb'a de limb'a loru materna, si ai oprí se nu se folosesca cu dens'a in viata privata si in relatiunile sociali, ci

---

*) In donatiunea de in 21 aug. 1738 nu se afla acesta conditiune.

de in cuntra le garanteza usulu ne impiedecatu alu limbei materne a' loru.

2. Cumu cà in Croati'a si Slavoni'a, afora de usulu limbелору acolo usitate in viati'a privata si sociale, va se se pazesca usulu de panà acumu si în afacerile interne si in administratiunea publica, si pentru tote actele officiose (adeca limb'a latina).

3. Cumu cà, recunoscundu a fi stricatiosa si periculosa tota frecatur'a intre popora-le de limbe diferite, dechiareza ori-ce ocasionare spre a- cea de penale.

4. Cumu cà nu este liertatu nece jurisdictiuni-loru nece personeloru singuratece, a impiedecà pre locuitorii de limbe diferite, sia germani, slavi, romani seau genti de alte limbe, in usulu limbei loru materne in sfer-e-le private si sociali, si ai îndetorà cu poterea se se folosesca cu limb'a unguresca.

5. Cumu cà e opritu, a batujocori, vetemà, se-au a interitá pre altii asupr'a locuitoriloru de limba straina pentru limb'a si natiunalitatea loru.

6. Cumu cà, de ora-ce limb'a unguresca e limb'a originaria a legislaturei, a administratiunei publice, si a legiloru, si de ora-ce una atare centralisatiune si unitate e conditiunea bene-lui publicu; de acea ori-ce cutezare positiva au negativa in cuntr'a usului preseri-su prein lege si a' latfiei limbei unguresci, precumu si tota batujocur'a si tota interitatiunea in cuntr'a ei si in cuntr'a celoru ce se folosescu cu dens'a, e oprita.

„Una atare lege e de lipsa a se intemeliá, dice mai in colo autoriulu, forà intardiare in diet'a cea mai de aproape. A legá pre catu se pote mai multi

de interesele constitutiunii si ale natiunii, e nein-
doitu mediulu principale spre consolidarea si la-
tirea natiunaleitii. Er' modulu celu mai cu bu-
nu resultatu spre efectuarea acestor'a e intru in-
tendere a drepturiloru constitutiionali
oserbanduse conditiunile prefapte si normele pre-
atinse. Deci deca cele panà aci dîsa se aru pune
in lucrare prein ajutoriulu unei legi, atunci cá
prein una minune se ar' pune intru una-data una
base solida pentru unitatea natiunale si pentru u-
na desfasiore securu a' poteriloru natiunali“.

Legea proiectata de autoriulu s'a decretatu,
si scopulu si cosecentiile ei nuse mai potu negá.

Anume de romanii de in Transilvani'a, si cu-
mu se aru poté castigá pentru consolidarea natiu-
naleitii sale, scrie totu acolo p. 62 seqq. asia:

„Nu voliu io se sfasiu velulu, carele si de
almentrea e misicatu in tote partile de suspinele
a' sute de milie, si carele acopere de in a-antea
ochiloru tiereloru straine starea apasata a' acestei
clasi a' poporului in Transilvani'a, gemerea ei su-
ptu una povara preste poterile ei si preste tota me-
sur'a, si sortea ei cea incerta dependente dela ar-
bitriu. Filii Transilvaniei aru fi detori a se ru-
siná catu mai curundu de acesta nedereptate tie-
nuta si deprensa asia indelungatu, macaru numai
cá de una macula a' trecutului!... Atate cause lu-
crara impreuna, si atatea se templara, spre a in-
strainá de catrà noi si de a indepartá poporatiu-
nea nostra cea romanesca. Er' spre a o impre-
uná cu noi in respectulu natiunale, adeca spre
a i face unguri, seau spre ai ademaná ca-
trà noi, si ai legá strinsu de interesele nostre
cele de statu, — nu s'a facutu nemica etc.“ —

Noi de in cuntra credemu , că s'a facutu prea multe, dupa cumu a aratatu rezultatulu , atate famelie romane desnatiionalisandu-se, pre cumu vomu atinge mai diosu . — Cu tote astea , cu bucuria costatăm , că si altii mai umani , si Bar. N. Wesselényi si aici , si in Balitélet ek a recunoscutu apasarea nesuferita a coloniloru sub legile unguresci , cări pre largu le citeza si le comenteza in cesta de in urma carte pag. 192 — 214 .

Nr. X.

Despre famili'a Olah , mai pre largu scrie insusi Nicola u A. Episcopulu dela Strigoniu , si dupa densulu Engel in istor. Valach. t. I pag. 47 , precumu si C. Wagner in collectanea genealogica etc. pag. 128 . Inse in genealogi'a lui , in toti acesti scrietori a intratu una stientela grosa , seau de tipariu seau de pena , unde barbatulu Marinei , sororei lui I. Huniadi , se numesce Mamsila in locu de Manuila .

Nicolau insusi , in Hungari'a lib. I c. III § 3 (ed. Vienn. 1763 pag. 56) asia scrie :

Manuilae ab Argis , ex uxore Marina , ejusdem Ioannis Vaivodae sorore , duo erant inter alios filii : uni nomen fuit Stanciulu , qui Danum et Petrum filios suscepit ; alteri Stoian hoc est Stephanus . is me , et Matthaeum , filios ; Ursulam et Helenam genuit . Pottitus igitur rerum Dracula , Stanciulum patrum meum , insidiis interceptum , securi percussit . Stephanus vero puer adhuc , deo sibi propitio , illius evadens tyrannidem , confugit ad Matthiam regem . qui , ut ab ipsomet patre , et Ioanne Bornemisza , ac Ambrosio Sarkan , comitibus in Hungariam , qui cum patre una sub regē militabant , postea audivi , decreverat eum saepe numero ad regnum cum exercitu reducere ; sed pater videns rerum mutationes , quae imperii gratia illic fiunt , periculosas esse , maluit in Tran-

silvania matrem meam Barbaram Huszar ducere uxorem, vitamque agere privatam, quam in tyrannide et imperio, mille periculis subjecto, instar majorum suorum interfici.

Asia si in diplom'a nobilitaria dela Ferdinandu I dein 23 Nov. 1548 totu acolo pag. 228 seqq.):

Nam quod ad genus tuum attinet, siquidem certorum fidelium nostrorum fidedigna relatione edocti sumus, te ab ipsis vetustissimis gentis Valachorum principibus originem ducere; patre natus Stephano Olaho viro praestanti, cujus etiam aetate aliqui tua e familia Daciae Transalpinæ, quae nunc Valachorum patria est, principes fuerint etc.

Inse in aesta diploma muna-sa se chiama barbara Chasar, nu Husar: Nos — tibi primum Nicolao Olaho, Stephani Olahi patris et Barbarae Chasar matris filio, et per te egregii quondam Matthaei germani fratris tui, qui vivens, ut nobis dicitur, magnificus insignem judicatum regium civitatis nostrae Zazwars, et praefecturam Salinarum Transilvaniae honestissime gessit, filiis Thomae et Michaëli ac filiae Annae Olahis; sororibusque tuis item germanis et earum maritis, nempe Ursulae quae nunc Georgio Bona, et Helenae quae Nicolao Oloz nupta est; Ursulaeque filiis Nicolao Chasar, quem ex Christoforo Chasar priore, et Georgio Bona, quem ex posteriore ejusdem nominis et cognominis marito genuit etc.

Totu acolo (p. 236): Sic vero sunt omnes propemodum laudatissimarum gentium origines, inter quas Valachi, gentiles tui, minime postremas habent, ut quos ab ipsa rerum domina Roma oriundos, et in una illius Daciae opulentissima parte, cui nunc nomen est Transalpinæ (?), ad arcendas finitimorum hostium in provincias romanas incursiones, collocatos esse constat, unde nunc quoque sua lingua Romani vocantur; generis itaque tui nobilitatem refert monoceros simul et ingenium; nam quae in fera asperitas est, ea in homine fortitudo vocatur, quâ tua ista gens praepollens fuit, multorum praestantissimorum ducum genitrix; inter quos et Ioannes Huniades inclyti regis Matthiae pater, et illius aetati proximi majores tui enituisse feruntur etc.

De frate . seu Mateiu scrie Nicolau si la loc. cit. lib. I c. XV § 3 (pag. 67): Civitati Zazwawaros, cujus praefecturâ, nobis haereditaria, Matthaeus Olahus frater fungitur etc. De unde e smentita citatiunea in L. Gál Ertekezodés pag. 50: Szászsebes in loco de Szászvaros. — Olaesci se afla si panà astadi in Turd'a.

Nr. XI.

Colonie -le romane, cá si coloniele grecesci etc., mai antaniu se duceau de in senulu cetatei, si asia de in cetatiani; dupa acea si de in veteranii trupeloru romane, dupa ce-si terminau anii servitiului seau dupa vre-una fapta stralucita, facundu-se de una-data si cetatiani romani, ori de ce natiune se fia fostu. De unde si erau de doue clasi: civili, si militari. Celea se duceau de in sententi'a Senatului, mai totu de un'a de câte 3000 de fameliu, suptu conductulu a trei tribuni-plebei, cari impartieau famelieloru sortile de pamentu ce lise asemnau, si ingrigeau de constituirea coloniei si asiediarea magistratului. Er' cele militari se trameteau dela imperatori subtu conductulu tribuniloru militari si altoru oficiari de in legiuni, pre cumu se cunosce de in C. Tacitu (annal. XIV, 27), unde descrie deducerea coloniei militare in Tarentu si Antiu sub Nerone, in cuntra datinei vechie: Non enim, ut olim, universae legiones deducebantur, cum tribunis et centurionibus, et sui cuique ordinis militibus, ut consensu et charitate remp. efficerent etc.

Inse de in coloniele militari nu multu folosu se potea trage, nefiendu dedati astu soliu de omeni cu viati'a casatoresca, pre cumu totu de in a-

celu locu se cunosce, unde scrie: Veterani — neque conjugii suscipiendis, neque liberis alendis sueti, orbas sine posteris domus relinquebant. De acea veteranii ordinariè-si vendeau sortile, ce le capetau, panà ce Jul. Cesariu, in legea pentru coloniele militare statui, că veteraniloru in 20 de ani se nu le fia liertatu asi vende sortile, prevediendu, că asia, dupa etateasi natur'a loru, preste atatia ani pamentulu impartitu erasi va se remania liberu si publicu alu statului.

Esenti'a coloniiloru dar' stá in coloniele civili, cari neindoitu cea mai mare parte se duceau de in Rom'a, unde populatiunea crescea forà misura, asia catu sub Claudiu, la a. Chr. 48, numeranduse cetatiani de in Rom'a se aflara la 69 de sute si 43 de milia, adeca mai 7 milioane, precumu marturisesce C. Tacitu (annal. lib. XI c. 25) si Cassiodoru in Chronicu; er' pre temporele lui Nerva, dupa ce tota Itali'a erá impluta cu colonie romane, forà de cele alalte multe de prein Ispani'a, Gali'a, Afric'a etc., si dupa ce atat'a lume de omu se prepadise in bataliele necurmate, atata saracime erá in Rom'a de in caus'a populatiunei, câtu acestu imperatu fù costrinsu a le cumpará si impartí pamentu de 60 de milioane de sester tia, carii facu in banii nostri: 710,850 de galbeni imperatesci (Dione Casiu l. LXVIII pag. 770).

Juliu Cesariu tramese dein Rom'a LXXX de milia de cetatiani numai in coloniele de preste mare in Afric'a etc., asia catu Rom'a se pareca a se fi desiertatu. Suetoniu (Jul. Caes. XLII):

Octoginta autem civium milibus in transmarinas colonias distributis, ut exhaustae quoque urbis frequentia suppeteret, sanxit: Nequis civis major annis XX, minorve XL, qui sacramento non teneretur, plus

triennio continuo Italia abesset; neu quis senatoris filius, nisi contubernalis aut comes magistratus, peregre proficisceretur; neve hi, qui pecuariam facerent, minus tertia parte puberum ingenuorum inter pastores haberent. omnesque medicinam Romæ professos, et liberalium artium doctores, quo libentius et ipsi urbem incolerent et ceteri appeterent, civitate donavit.

Numele colonioloru romane in Dacia, câte se sciu, suntu colonia **Tiernensis** (**Diernensis** s. **Zernensis**) in **Bana**, **Colonia Ulpia Trajana Sarmizaegethusa** metropolis la **Gradisce** in **Hatiegu**, **Colonia Apulensis** seu **Municipium Septimium Apulense** la **Belgradu** in **Transilvania**, si **Colonia Napocensis** (la **Clusiu?**), impreuna cu vicus **Patavicensium** (la **Pata?**). De care **Ulpianu** in **Dig. l. L tit. XV, 1** scrie:

In **Dacia** quoque **Zernensium** colonia, a **Divo Trajano** deducta, **juris Italici** est. **Sarmizaegethusa** quoque ejusdem **juris** est. **item Napocensis** colonia, et **Apulensis**; et **Patavicensium** vicus qui a **divo Severo** **jus coloniarum impetravit**.

La inceputu numele de colonia si de municipiu se destingeau strinsu, ci mai tardiu se amestecau, pre cumu marturesce **A. Gelliu** (**noct. att. XVI, 13**) scriendu:

Quotus enim fere nostrum est, qui cum ex colonia ex populo romano sit, non et se municipem esse, et populares suos municipes esse dicat? quod est a ratione et veritate longe aversum. Sic adeo et municipia quid, et quod jure sint, quantumque a colonia differant, ignoramus!

Si apoi esplica asta diferentia asia:

Municipes ergo sunt cives romani ex municipiis, legibus suis et suo jure utentes, muneris tantum cum populo romano participes... Sed coloniarum alia necessitudo est, non enim veniunt extrinsecus in civitatem, nec suis radicibus nituntur, sed ex civitate quasi propagatae sunt, et jura institutaque omnia

populi romani, non sui arbitrii, habent. quæ tamen conditio, cum sit magis obnoxia et minus libera, potior tamen et præstabilior habetur, propter amplitudinem majestatemque populi romani, cujus istae coloniae quasi effigies parvæ simulacraque esse quædam videntur, et simul quia obscura obliteratedaque sunt municipiorum jura, quibus uti jam per innotitiam non queunt. —

De acì si amestecarea acestoru nume in inscriptiunile de in Daci'a.

De coloniele romane, mai pre largu vedi in Zumpt Comment, epigraph. t. I pag. 193 seqq. si despre cele de in Daci'a anume pag. 404 — 6. 430.

Nr. XII,

De magiarisarea famelieloru romane de in Transilvani'a, se ar' poté scrie una istoria lunga, ci pre catu nu avemu locu aici se o scriemu, pre atatu ar' fi si una întreprindere uritiosa, mai alesu cà unele famelie, ce mai costa, se aru aflá pote vetemate, apoi nece tote fuintanele nu suntu inca descoperite. De unele famelie J. si T. atingu W. Bethlen (l. IX t. IV pag. 45 ed. Cibin.), Cserei etc. De famili'a C..., a aratatu Jos. Kemény (in Archiv des Vereins für Sieb. Landesk.) dupa Giovanni Andrea Gromo (care fusese capitanu de gard'a italiana a' lui J. Sigismundu la a. 1565, si a caruia carte: Notitia Transilvaniae, scrisa catrà Cosmo di Medici ducele Florentiei si Sienei, se afla in bibliotec'a Magliabechiana), cumu cà Michailiu C... cancelariulu Transilvaniei a fostu romanu: Valacho, macaru cà Lad. Szalay (in Pestnaplo 2 Aug. 1860 nr. 196) nega, ci nusi demustreza asertulu, er' cà C... se tragea de in Bihariu si avea casa in Hustu in Maramuresiu, nu-

mai atât'a arata, că C... erá romanu de in Ungari'a seau de in Maramuresiu, nu romanu de in Transilvani'a. Mai multe famelie mari de in tier'a Hatiegului, se sciú că au fostu romane mai de multu, fiendu diplomele loru acumu cunoscute.

Una famelia mare de in tier'a Oltului, trecuta cu totulu in Ungari'a, afora de unele ramure mai mice, nu numai e cunoscuta de in istorici, că a fostu romana, ci si caus'a seau modulu cumu se desnationalisà, Fr. Forgach (in Comm. rer. hung. sui temporis, lib. XII, Poson. 1788 pag. 301) cá contemporaniu scrie: Stephanum Majlatum, ex obscuro (?) genere ortum, patre Valach.o, ditionis Fogaras, et eodem, uti sunt illi, pecoris pastore, sed Ludovici magistrum coquinae, haud pigrum hominem neque stupidum. Engel (in istor. Moldovei pag. 174) numesco pre St. Mailath: einen Edelman Walachischer Abkunft aus Comana im Fogarascher Bezirk.

Una diploma vechia, ce se afla in origine in archivulu camerei c. r. in Bud'a, arata si caus'a seau modulu desnationalisarei aceleiasi, care asia suna:

Nos Ludovicus dei gratia rex Hungariae etc., memoriae commendamus etc., quod fidelis noster egregius Stephanus Maylath de Zwnyogzeg, cubicularius et dispensator noster, exhibuit nobis litteras fassionales spectabilis et magnifici comitum comitis Petri comitis de S. Georgio et de Bozyn vajvodae transilvani etc., quarum quidem litterarum fassionaliu tenor talis est:

Nos comes Petrus comes de S. Georgio et de Bozyn, iudex curiae serenissimi principis domini Wladislai dei gratia regis Hungariae et Bohemiae, memoriae etc., quod nobilis Petrus de Koppan, et Gregorius filius ejusdem, idem etiam

Petrus Koppany, oneribus et quibuslibet gravaminibus nobilium Ladislai filii. ac dominæ Margarethæ filiae suorum, consortis videlicet nobilis Martini Volk y de Gyula, aliorum etiam universorum fratrum et proximorum suorum, quos subscriptum tangeret et tangere posset negotium, super se assumtis, coram nobis personaliter constituti sponte et libere sunt confessi, retuleruntque nobis in hunc modum: Quomodo ipsi debitum habentes respectum ad præclaram eam benevolentiam et in omnibus gratificandi promptitudinem egregii Pauli de Thomor castellani castri et terræ Fogaras, qua ipse plerisque in rebus eorum expediendis prompta semper sollicitudine et integerrima constantia eos prosequens non solum adesse, verum etiam prodesse ipsis, effective curasset, unde requisitionem pariter et petitionem ejusdem Pauli de Thomor, eisdem pro parte nobilis Maylath de Komana boeronis prædictæ terræ Fogaras ex animo factam, propterea admittendam acceptandamque mente censentes, ut potissime eidem Maylathius damnabili illi Græcorum ab obedientia sacrosanctæ Romanæ Ecclesiæ dudum deficientium, calcaneoque rebellionis adversus eam incidentium, ritui pariter et errori, quo implicitus et irretitus hætenus fuisset, renunciaret, et ad obedientiam gremiumque ejusdem sanctæ matris ecclesiæ, spe maxime libertatis et hæreditatis nobilitaris, rediret, prout Spiritus sancti, qui ubi vult spirat, gratia illustrante jam de facto se renunciasset rediisseque profiteretur, ex eoque animas ejusdem Maylathii et hæredum suorum domino et redemptori nostro lucrificare possent, tum igitur ex eo, tum vero pro illis trecentis florenis auri, quos præfatus Petrus Koppany, et Gregorius filius ejusdem, ad nonnullorum negotiorum suorum expeditionem ab ipso Maylathio successive jam levassent et accepissent, quartam partem totalis possessionis Kyralyhalma in Comitatu Albensi Transilvaniæ adjacentis, sub tutela utpote et protectione Pauli de Thomor usque modo existentis, eosdem Petrum et Gregorium omnis juris titulo concernentis, simul cum cunctis suis utilitatibus etc., memorato Maylathio de Komana, nec non Komchæ, Johanni, Nagowicza, Zehan, et Demetrio, filiis, ac puellæ Mar-

thae filiae, suis, ipsorumque haeredibus et posteritatibus universis, dedissent, donassent et contulissent, inscripsissentque, jure perpetuo et irrevocabiliter tenendam, possidendam pariter et habendam; imo dederunt, donarunt contuleruntque, et incripserunt coram nobis, assumentes nihilominus annotati Petrus de Koppan, et Gregorius filius ejusdem, oneribus sub praemissis levatis, memoratos Mayladium boeronem, ac filios et filiam suos etc. scilicet onus evictionis, ut, si Petrus et Gregorius Koppány Mayladios contra impetitores defendere non possent, tunc Mayladii ex universis bonis Petri et Gregorii Koppány satisfactionem summere valeant, exceptis tamen portionibus ipsorum Koppányanorum in Koppan Comitatu Thoroda habitis, quas pro se indemniter reservassent. Datum in oppido Thoroda, sabbatho proximo post festum assumptionis SS. Virginis Marriae, anno partus ejusdem MDXI. —

Nos igitur praemissa supplicatione etc. Datum Budae in festo ascensionis Domini anno ejusdem MDXXVI, regnorum vero nostrorum XI. Ludovicus rex m. pr.

Mai chiara se cunosce acea cauza dein decretele mai multoru regi ai Ungariei, prein carele ritulu grecescu seau schismaticu se proscie in provincie-le coronei unguřesci; si anume dein alu regelui Sigismundu, cu datulu dein Sebesiu 1428 (la Battyani Leges eccl. t. III pag. 405 seqq.), prein care totuřoru celoru ce aru urmá acestu ritu in provinci'a Sebesiului, Hatiegului si Mehadiei, mai alesu nobililoru si Keneziloru, li-se amenitia confiscarea bunureloru, in sensulu altui decretu de sub regele Ludovicu, Vedi totu acolo juramentulu regelui Ludovicu I dein a. 1356, de a stirpá pre schimaticii Serbi (pag. 202); decretulu aceluasi dein a. 1366, de a scote dein Comitatele Keve si Craseu pre preatii Sclavi schismatici si mulierile loru (pag. 214). Mathi'a Cor-

Vînu pre Serbi si alti schismatici miî numera între crestini (decr. dein a. 1486 ib. t. I pag. 514), nece pre romani, macaru cà nui numesce apriatu (decr. dein a. 1468 ib. t. III p. 529); asemenea nece Vladislau (in decr. dein a. 1498 ib. p. 609); er' intru altulu dîce espresse: Vladislaus etc. Fidelibus nostris universis Schismaticis seu Valachis ubivis in terris Christianorum in partibus regni nostri Transilvaniensibus commorantibus salutem et gratiam etc. (dein a. 1500 ib. p. 635 seq.). Inca si Statutele Capitulului Oradei-mari dein a. 1370 (ib: pag. 234) dîcu româniloru, cà-su chiaru pagani: Praeter subditos nostros Olahales, qui ritu adhuc gentilitatis adhuc viventes differunt omnino ab Ungaris. De unde nu e mirare, cà familiile romane se lapedau de ritulu grecu, si asia de una-data se înstrainau si de natiunalitatea româna.

Vedi despre familiile romane si în Vizsgá-lodás etc. pag. 50 a).

Nr. XIII.

În cartea lui Dioscoride, medicu grecescu de pre la miedi-loculu seclului I, despre materi'a medica, între alte multe sinonime ale planteloru în limbe barbare, se afla si preste XXX de nume dacice, forà de a se aflá intru însele macaru unulu, catele se fia retnasu in limb'a românesca. Cu tote astea acea nomenclatura a' planteloru, prea interesante pentru anticitatile patriei noastre, merita una pertractiune destinta, carea inse nu pote avé locu aici. Vedi Dioscoridis opera ed. Lips. 1820 t. I pag. XVI seq.

Nr. XIV.

Dacia Aureliana, patri'a a' mai multoru imperati, si chiaru a' lui Aureliano (Eutrop. lib. IX, 9: Dacia ripensi oriundus), era' rupta dein Moesia de mediulocu; acarui a metropole era' Ratiaria, (in Bulgari'a de astadi tienutulu Vidinului, unde acumu sta cetatea Arcerpalanca seau Argulgrad lunga riulu Arcer), un'a dein cele mai mari si mai poporate cetati (Priscu in exc. de leg. pag. 141 ed. Bon. *μεγιση και πολυανθρωπος*) surupata de Atil'a la a. 442. In Ratiaria era' si statiunea legiunei XIII Gemine stramutate de in Dacia vechia; er' a' legiunei V Macedonice in Esceru (Oescus Triballorum) nu departe de riulu Isceru. Inca si Sardicia se numesce la unii scrietori metropolea Daciei, inse nu a celei ripensi, ci a' mediteraniei, in carea pre la a. Chr. 347 se a' tienutu conciliulu Sardiceanu in cuntra Arianiloru. Vedi Notitia imperii ed. E. Böcking Bon. 1839 seqq. t. I p. 107 seqq. 492 — 515, si autorii ce-i citeza.

Impartirea Daciei Aureliane, in Ripensis (cea de lenga rip'a Dunarei), si in Mediteranea (cea mai in la intrulu Mesiei de catra Dardani'a), fu reu intielesa de multi scrietori Transilvani si aplecata la Dacia vechia; asia catu prein Dacia mediterania intielegeau Transilvani'a, er' prein cea ripense tienutulu de lenga Dunare incepundu de in Banatu pana la Galati; la cari apoi mai adausera si Dacia alpestre forà nece una autoritate istorica. Vedi J. Benkö, care nece insusi nu a scapatu de acesta ero-re, in Transilvania gener. t. I pag. 5 seq. etc.

În Dacia ripense cea adevărată de preste Dunare, în principatulul Serbiei, totu ținutul între Timocu (Timavus celor vechi) și între Morava și astăzi e locuit mai numai de romani într-un număr de 104 de mii și mai bene. Afară de acela, în Dobruja și pe marginea dreaptă a Dunării de la Silistria până către Dunavetiul la 33 de mii, și în ținutul Vracia în Bulgaria la 40 de mii; cu totul la 177 de mii; cari toți vorbesc nu numai aceeași limbă cu românii de de încoace de Dunare, ci și același dialectu principal, și sânt într-o continuitate mai pe totdeauna neîntreruptă cu aceștia.

De altu dialectu și într-o despartire notabilă sânt românii de preste Balcanii în Macedonia, Tesalia, Epiru și Grecia, de care ramu se țin și Istria. Vedi G. Lejean *Ethnographie de la Turquie* Gotha 1861, pag. 19 seqq., și Fr. Miklosich l. c. pag. 55 seqq.

Nr. XV.

Carpicii încă sub Alex. Severu pre la a. 230 se scolasera asupră Romanilor în Moesia, precum scrie Jul. Capitolinu în Maximu cap. XVI după Dexippu, și Petru Patritiu în excerp. IX. Er' Aurelianu i-a sfermatu: *Carporum copias afflixit* (Fl. Vopiscu în Aurel. c. XXX). — Cumu că Carpicii și în Transilvania aru fi facutu rele, se pare de în inscripțiunea aflată la A. Julia: G. VAL. SERAPID. A CARPIS LIBERATVS PRO SALUTE SVA ET SVORVM POSVIT. Orelli t. I nr. 987 (după Gruteru p. 85 nr. 9); Neugebauer p. 151 nr. 196 și p. 160 nr. 262.

Nr. XVI.

Promisi tibi filiam in matrimonium. postea peregrinus apparuisti; non est mihi cum externo connubium. Seneca de benef. IV, 35.

Caiu Comm. lib. I c. V: Vocantur autem peregrini dediticii, qui quondam adversus populum romanum armis susceptis pugnaverunt, deinde ut victi sunt, se dederunt. hujus ergo turpitudinis servos, quocumque modo et cujuscumque ætatis manumissos, et si pleno jure dominorum fuerint, nunquam aut cives romanos, aut latinos, fieri dicemus.

Caiu instit. epit. lib. I tit. IV, 1: Legitimæ sunt nuptiæ, si Romanus Romanam nuptiis intervenientibus vel consensu ducat uxorem.

Ulpianu tit. V, 4. Connubium habent cives romani cum civibus romanis, cum latinis autem et peregrinis, ita, si concessum sit. Cum servis nullum est connubium. 9. Ex cive romano et latina latinus nascitur, et ex libero et ancilla servus. quoniam cum his casibus connubia non sint, partus sequitur matrem.

Paulu sentent. lib. II tit. XIX, 6: Inter servos et liberos matrimonium contrahi non potest, contubernium potest. — Ib. tit. XX: Eo tempore, quo quis uxorem habet, concubinam habere non potest. concubina igitur ab uxore solo dilecto separatur.

Codex Theod. l. XII t. I, 6: Nulla præditos dignitate ad sordida descendere connubia servulorum, etsi videtur indignum, minime tamen legibus prohibetur; sed neque connubium cum personis potest esse servilibus; et ex hujus modi contubernio servi nascuntur. (Imp. Constantinus Kal. Jul. Const. A. V. et Licinio Coss. seu a. 319).

Digest. lib. I tit. V, 23: Vulgo concepti dicuntur qui patrem demonstrare non possunt, vel qui possunt quidem, sed eum habent, quem habere non licet, qui et spurii vocantur.

Nr. XVII.

Nestore pre Itali, Romani si românii, încă i numesce Vlachi foră destintiune. In capu III (ed. Miklos, p. 2. Schlötzer c. IV p. 66 si 80 seqq.) scrie, că: Dupa multe tempore Slovenii se asiediara lenga Dunare, unde acumu e tier'a Unguresca si Bulgari'a. dein acestia apoi se latira Slovenii pre pamentu sisi luara numele dupa locurile, unde se asiediara. asia se numira Moravi, celi ce se asiediara lenga Morava, altii se numira Cechi. Sloveni suntu si Chorvatii albi, si Serbii, si Chorutanii. Er' dupa ce Vlachi se scolara asupr'a Sloveniloru de lenga Dunare, si se asiediara intre eli, sfi asuprira, Slovenii se dusera si se asiediara la Visl'a (Vistul'a) si se numira Lechi, er' unii de in acesti Lechi se numira Poleni, altii Lutici, altii Mazovi, altii Pomoreni.

ВЛАХОМЪ БО НАШЪДЪШЕМЪ НА ГЛОБЪНЪИ НА ДОУНАЙСКЪИТА, И СЪДЪШЕМЪ ВЪ НИХЪ И НАСИЛАЮЩЕМЪ ИМЪ, ГЛОБЪНИ ЖЕ ОБИ ПРИШЪДЪШЕ СЪДОБА НА ВИСТА etc.

Schlötzer la l. c. pag. 81 nu scie, ce-ne au fostu aceli Vlachi: Nun wer sind diese Wolo-chen oder Wlachen, die die grosse Auswanderung der Slaven nach Norden hin veranlaszten? Si se incurca bietulu, ne vrendu se recunosca a fi nece Romanii nece românii, ci—Longobardii! —Ci Nestore spune mai incolo de Vlachi in capu XIX (ed. Mikl. p. 12), unde scrie:

„In a. 6406 (d. Chr. 996) se trasera Ungurii pre lenga tiermurea dela Chievu, carea acumu se numesce unguresca, si ajungundu la Dni-

pru-si pusera corture-le, pentru că erau nomadi
 că si Plovitii. si ajungundu de catrà resaritu
 strabatura prein muntii celi mari, si incepura a
 se bate cu Vlachii si cu Slovenii cari sie-
 deau acolo. că-ci acolo siedusera mai antaniu
 Slovenii, er' Vlachii luasera pamentulu Slove-
 scu. dupa acea inse Ungurii alungara pre Vla-
 chi, si ocupara pamentulu, si siedura cu Slove-
 nii, dupa ce si-i-au supush, si de atuncia se a nu-
 mitu tier'a Unguresca. Si incepura Ungurii a se
 bate cu Grecii, si devastara pamentulu Tracicu si
 Macedonicu panà la Tesalonic'a. si incepura a se
 bate cu Moravii si cu Cechii etc.

Въ акто, съв и доша оугри мимо Къинвъ го-
 рою, таже ста доветь нзинѣ Оугорскѣе, и пришъдъ-
 ше къ Днѣпроу сташа вѣжами, бѣша бо ходяще
 акъи Половци. и пришъдше отъ вѣстока оустре-
 миша ста чрѣзь горы великшиа, и почаша воевати
 нажибоущаа тоу Влахъи и Словѣнъи. сѣдѣхоу бо
 поу прѣжде Словѣни, и Влаховѣ пригаша землю
 словѣнскѣю. по семь же Оугри прогнаша Влахъи
 и наслѣдиша землю, и сѣдоша съ Словѣнъи, поко-
 ривъже та подъ ста, и отъ толк прозва ста земля
 оугорскѣа. и начаша воевати Оугри на Греки, и
 поплѣниша землю орачьскѣю и македонскѣю доже
 и до Гелонитъ; и начаша воевати на Моравоу и
 на Чехъи.

Nu suntu acesti Vlachii romani? si nu suntu
 eli totu acelia, carii alungasera pre Sloveni dela
 Dunare, inse atunci su nume de Romani?

Nr. XVIII.

Nobilibus fueras quondam constructa patronis,
 Subdita nunc servis, heu male, Roma, ruis!

Deseruere tui tanto te tempore reges;
Cessit et ad graecos nomen honos-
que tuus.

In te nobilium Rectorum nemo remansit,
Ingenuique tui rura pelasga colunt.
Vulgus ab extremis distractum partibus orbis,
Servorum servi nunc tibi sunt domini.
Constantinopolis florens nova Roma vocatur;
Moenibus et muris Roma vetusta cadis.
Hoc cantans prisco praedixit carmine vates:
Roma tibi subito motibus ibit amor. etc.

La Muratori, antiq. med. aevi t. II p. 147, ca-
rele crede că epigram'a edein VII seau VIII, er'
altii, mai adevratu, dein secl. VI. Prein servi
servorum, dîce Muratori, că se întielegu grecii.

BCU Cluj / Central University Library Cluj

Nr. XIX.

Ce au facutu Corvinescii pentru romani, be-
nele nu se prea scie, er' de reu nu vomu se grai-
mu. Inse Sasiloru cătu bene au facutu, se cuno-
sce dein urmatoriele diplome.

In a. 1467 vendù Mathi'a Corvinu Sasiloru
Resînariulu pentru 250 fl. de auru. Diplom'a,
dein care Eder la Felmer pag. 135 citeza numai
unu fragmentu, asia suna.

Nos Mathias dei gratia rex Hungariae, Dalmatiae,
Croatiae etc. memoriae commendamus tenore praesentium
significantes, quibus expedit universis: Quod licet quae-
dam villa Walahikalis Rosenara vocata, in territorio
ciuitatis nostrae Cibiniensis sita et habita, ad eandem civi-
tatem nostram omni iure pertinuerit, tamen tempore in-
gressus quondam magnifici Michaelis Zilagy de Horogzeg
piae memoriae ad has partes transsiluanas, per magistrum
ciuium, iuratosque ciues et totam communitatem eiusdem
ciuitatis nostrae, propter urgentem ipsius necessitatem, si-

enti veridicis relatibus informati sumus, quondam Petro Gereb de Weresmarth, pro trecentis florenis auri pignori extitisset obligata, nunc vero eodem Petro Gereb propter infidelitatem suam, quam contra nostram majestatem et sacram coronam dicti regni nostri Hungariae grauiter excedendo et rebellando incurrit, in capite truncato, Nos ad deuotam et diligentem instantiam universorum ciuium, et totius communitatis praedictae ciuitatis nostrae, praedictam villam Walachicalem Resinara, quae ad manus nostras regias propter notam infidelitatis annotati quondam Petri Gereb rite et legitime peruoluta esse perhibetur, cum omnibus et singulis pertinentiis, ex regia nostra liberalitate producentis et quinquaginta florenis auri, nobis per eosdem ciues et totam communitatem plenarie exolutis et expeditis, eisdem ciuibus et toti communitati saepefactae ciuitatis nostrae praesentibus et futuris remisimus et relaxauimus, manusque nostras penitus de eadem excipiendo, perpetuo possidendam; immo remittimus et relaxamus et excipimus, harum nostrarum vigore et testimonio literarum mediante. Datum in dicta ciuitate nostra Cibiniensi, secundo die festi XI mille virginum, anno domini MCDEXVII, regni nostri anno X, coronationis vero quarto.

In a. 1472 totu Matthi'a doneza Sasiloru tienutulu Fagarasului si Omlasiului, carele prein diet'a Ungariei dein 1467 erau reseruate pentru principii Valachiei, si pre care mai multi romanii le au tenutu, si anume Mircea-voda 1395 date de Sigismundu, Vladu-voda filiu-so 1431, Danu-voda 1460, si Udriste panà la 1464, afora de Gaspar Bekessy, Mailath etc. Diplom'a suna asia.

Nos Matthias dei gratia rex Hung. etc. ad perpetuam rei memoriam. Licet cunctorum sub commisso nobis diuinitus regno constitutorum curam et sollicitudinem habeamus, ipsorumque commoda regia munificentia prosequi intendamus, illos tamen praerogatiua specialis gratiae, nunc notarum donationum titulis, nunc iurium antiquorum restorationibus amplectimur, quos in opere fidelitatis ferui-

dos et exhibitione seruitiorum indefessorum solitudine sedula comperimus insistentes. Proinde attendentes satis grata atque magna fidelium seruitiorum nostrorum merita circumsectorum civium et hospitem civitatis nostræ Cibiniensis, Saxonum in septem sedibus commorantium, quæ ipsi primum sacrædicti regni nostri Hungariæ coronæ, et tandem Maiestati nostræ, cum omni feruentis animi zelo et fidelitatis constantia exhibuerunt; considerantes etiam dæmna, quæ ipsi per Valachos plerumque susceperunt; volentes igitur ipsis benevolentiam nostram regiam ostendere fructuosam, Districtum Fogaras vocatum, et possessionem Omlasch appellatam, in quorum pacifico dominio licet iidem ciues et hospites ac Saxones se a dudum ex donatione nostra ac confirmatione desuper facta perstitisse, ac etiam nunc persistere dicant, ex quo tamen nouissime dictæ litteræ nostræ donationales et confirmationales simul cum certis aliis rebus et bonis ipsorum, per Valachos latrones, cum quidam ex ipsis ciuibus, apud quos huiusmodi literæ habebantur, hinc Transiluaniam ingrederentur, ablatae essent, et formidarent concessu temporis exinde iuribus eorum periculum posse eueniri, supplicarunt nobis, ut ipsis super inde generose providere dignaremur. Nos igitur tum præmissorum eorum intuitu seruitiorum, tum vero, quia casus nociuos cunctorum fidelium nostrorum reformationis beneficio et per remedia opportuna restaurare consueuimus, ipsum Districtum Fogaras ac possessionem Omlasch, simul cum villis et possessionibus in eodem districtu habitis et ad ipsam possessionem Omlasch pertinentibus, et pariter cum aliis cunctis utilitatibus et pertinentiis quibuslibet, terris videlicet arabilibus cultis et incultis, agris, pratis, pascuis, virgultis, silvis et nemoribus, montibus, vallibus et vineis, vinearum promontoriis, aquis, fluuiis aquarumque decursibus, piscinis, piscaturis, molendinis et locis molendinorum, generaliter vero quarumlibet utilitatum et pertinentiarum suarum integritatibus, quouis nominis vocabulo vocitatis, sub suis veris metis et antiquis, præmissis sicut præfertur stantibus et se habentibus, memoratis Iudici et Inratis ciuibus et hospitibus ac toti communitati dictæ civitatis nostræ Cibiniensis ac Saxonibus prænotatis, de nouo et ex nouo, ac nouo nostræ donationis titulo, de-

dimus, donauimus et contulimus, immo ~~damus~~, donamus et conferimus, iure perpetuo et irrevocabiliter tenendum, possidendum, pariter et habendum, salvo iure alieno, harum nostrarum, quibus sigillum nostrum secretum est appensum, vigore et testimonio literarum, quas in formam privilegii nostri redigi faciemus, dum nobis in specie fuerint reportatae. Datum Budae, feria III prox. post festum b. Laurentii martyris, a. Dni. MCDLXXII, regnorum nostrorum anno, Hungariae XV, coronationis IX, Bohemiae vero quarto.

Publicata in fragmente la Schlötzer l. c. pag. 67 etc. Vedi Eder l. c. pag. 230.

In urma totu acel'asi donã Sasiloru dein Bistritia pre romanii de in valea Rodnei, dupa ce le confirmã in a. 1464 privilegia-le date de tata-seu la a. 1453, care se afla intregi la Schlötzer l. c. pag. 60 seqq. nr. LIV. Er' donatiunea Rodnei suna asia:

Matthias dei gratia rex Hungariae etc. fidelibus nostris dicatoribus et exactoribus quarumcunque contributionum nostrarum, taxarum et collectarum in Comitatu de Doboka pro tempore constitutis, salutem et gratiam. Exponitur nobis in personis prudentum et circumspectorum, Judicis Juratorumque civium et communitatis civitatis nostrae Bistriticiensis, quod licet alias universi Valachi in Districtu Radna-völgye commorantes per diuos reges Hungariae nostros scilicet praedecessores eidem civitati in perpetuum donati fuissent, tamen his praeteritis temporibus quidam Dicatorum nostrorum ab eadem civitate ipsos Valachos separasset, et in medium nobilium Comitatus praedicti numerasset, atque dicasset, in praedictum libertatum eorum et damnum non modicum. unde fidelitati vestrae similiter mandamus, quatenus perceptis praesentibus, si sic est ut nobis expositum extitit, extunc per amplius ipsos Valachos in medium nobilium non dicetis, sed ad ipsam civitatem secundum donationes praefatorum regum pertinere, ac in omnibus libertatibus, quibus alias usi fuerunt, uti permittatis, et permitti facere debeatis. Secus non facturi, praesentibus.

perlectis exhibentibus restitutis. Datum Jaurini in profesto b. Emerici ducis, anno Dñi. MCDLXXII, regni nostri XV, coronationis vero nono.

De alte privilegia date Sasiloru de Mathia romanulu, vedi la Eder totu acolo pag: 230 etc., si la L. Gál in Ertekezödés etc:

XX.

La respunsulu nostru de panà aci, se incu-
metà ore-ce-ne asi face reflesiunile intru unu
articlu, totu in acelu diurnalu hr. 32 dein 26 febr.
a.c. sub titlu: Stare a vechia a natiunei romã-
ne, in care autoriulu acestui articlu, é rasi anonimu
sub masc'a de—ò—s, atatea infira vechia si noua,
cele mai multe non ad rein inca si copilaresci,
cátu io nu me semtiu in stare, de a-lu urmá intru
una discussiune, in care nescienti'a se manifeste-
za pre intrecutè cu aroganti'a, precumu se cuno-
sce dein acestá apostrofa catrà romani:

Voi ve diceti urmasii Romaniloru; fiã, volenti non
fit injuria! deca ve negati descendentia dela Dacii, cari
ore-candu asia de strálucitu domnita, si sunteti mai ple-
cati a ve deduce originea de la poporulu servile remast
aici de Romani, ungurulu si prein asta se destitige, pen-
tru cà in acestu casu poporulu romanu nere una dáta nu
a fostu poporu de sete státoriú si posiedente, fora nimái
de candu regii unгурesci pasiendu in susu, si nobilitandu
pre barbatii celi destinsi ai loru, iau premiátu cu pamentu
liberu, si in urma mas'a poporului nimái, de candu legile
de in 1848 interisera libertatea si preste ea.

Ignotos fallit, notis est derisui. Phaedrus.

SE AFLA DE VENDIARE LA AUTORIULU:

- ACTE SI FRAGMENTE** latine romanesci, pentru Istori'a beseceei romane mai alesu unite, edite si anotate de T. C. 8-o. Blasiu 1855 (XVI si 280 pagg.) br. 1 fl. 92 xr. Mon. A.
- COMPENDIU DE GRAMATECA LIMBEI ROMANE**, Editiunea III. indereptata de T. C. 8-o. Blasiu 1862 (112 pagg.) br. 75 xr. Mon. A.
- CRESTOMATIA** seu **ANALECTE LITERARIE** de in cartile mai vechi si noue romanesci tiparite si manuscrise, incepuudu de la Seclulu XVI pana la alu XIX, cu Notitia literaria, adunate si alese de T. C. (Tom. 1) 8-o. Blasiu 1858 (XXXVIII si 258 pagg.) br. 1 fl. 92 xr. Mon. A.
- CUVENTU** la inaugurarea Asociatiunei Rom. Trans. in 4 Nov. 1861, aparatu in cuntra unei Critice, de T. C. 8-o. Blasiu 1862 (135 pagg.) br. 90 xr. Mon. A.
- ELEMENTE DE LIMBA ROMANA** dupa Dialecte si monumente vechi, de T. C. 8-o. Blasiu 1854 (VIII si 200 pagg.) br. 1 fl. 37 xr. Mon. A.
- ELEMENTE DE POETICA**, metru si versificatiune, de T. C. 8-o Blasiu 1860 (200 s. 223) br. 1 fl. 30 s. 1 fl. 45 xr. Mon. A.
- GRAMATECA LATINA** pentru II. III. si IV. Clase a Gimnasiului de diosu, dupa M. Schinagl, de T. C. **PARTEA I.** 8-o. Blasiu 1857 (277 pagg.) br. 1 fl. 82. xr. Mon. A. **PARTEA II.** 8-o. Blasiu 1860 (271 pagg.) br. 1 fl. 77 xr. Mon. A.
- ISTORI'A SANTA** seu **BIBLICA** a Testamentului Vechiu si Nou pentru incepatori, scrisa de T. C. Editiunea II. 8-o. Blasiu 1859 (80 pagg.) br. 55 xr. Mon. A.
- PORTAREA DE BUNA CUVENENTIA** intre omeni, tradusa de T. C. 12-o. Blasiu 1855 (35 pagg.) 15 xr. Mon. A.
- SCIENCA S. SCRIPTURE**, de T. C. 8-o. Blasiu 1854 (VI si 242 pagg.) br. 1 fl. 62 xr. Mon. A.

Sub presa:

- ELEMENTE DE FILOSOFIA**, dupa W. T. Krug, t. I. II. 8-o.
PRINCIPIA DE LIMBA SI SCRIPTURA, ed. II. 8-o.

